

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Laura Haiselová

Ústavněprávní záruky práva na přístup ke
vzdělání se zaměřením na osoby
se zdravotním postižením

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D.

Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 9. 4. 2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Laura Haiselová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce, doc. JUDr. Heleně Hofmannové, Ph.D., za ochotu a odbornost, se kterou se mi při psaní této práce věnovala, za připomínky, podněty a především za lidskost, se kterou přistupovala ke mně i k tématu této práce. Díky patří také mým blízkým, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

Obsah

1. Úvod	1
2. Ústavněprávní ochrana osob se zdravotním postižením	4
2.1. Definice zdravotního postižení a její vývoj	4
2.1.1. Lékařský model zdravotního postižení	5
2.1.2. Sociální model zdravotního postižení	5
2.1.3. Hodnocení obou modelů zdravotního postižení	6
2.1.4. Charakteristika zdravotního postižení pro účely této práce	7
2.2. Vývoj právní úpravy lidských práv osob se zdravotním postižením	7
2.3. Ústavněprávní zakotvení práv osob se zdravotním postižením	9
2.3.1. Postavení osob se zdravotním postižením ve vztahu k lidské důstojnosti	10
2.3.2. Postavení osob se zdravotním postižením ve vztahu k principu rovnosti a zákazu diskriminace	13
2.4. Zdravotní postižení v právu Evropské unie	16
3. Ústavněprávní pojetí práva na přístup ke vzdělání	18
3.1. Vymezení některých pojmů	20
3.1.1. Různé roviny pojmu „vzdělání“	20
3.1.2. Vymezení pojmu „přístup ke vzdělání“	21
3.2. Ústavněprávní úprava práva na přístup ke vzdělání	22
3.2.1. Právo na přístup ke vzdělání jako aspekt lidské důstojnosti	23
3.2.2. Právo na přístup ke vzdělání jako sociální právo	24
3.2.3. Zákaz diskriminace a rovnost v přístupu ke vzdělání	26
3.2.4. Právo na pomoc státu při studiu	28
3.3. Právo na vzdělání v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva	29
3.4. Právo na vzdělání v Úmluvě o právech dítěte	31
4. Jednotlivé ústavněprávní záruky práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání	33

4.1.	Dostupnost vzdělávacích zařízení	34
4.2.	Přístupnost vzdělávání	35
4.2.1.	Rovnost a zákaz diskriminace v přístupu k vzdělávacím zařízením	35
4.2.2.	Fyzická přístupnost vzdělávání	35
4.2.3.	Ekonomická přístupnost vzdělávacích zařízení	36
4.3.	Obsahová a formální vhodnost vzdělávání	37
4.3.1.	Obsahová stránka vzdělávání	37
4.3.2.	Formální stránka vzdělávání - způsob začlenění do vzdělávacího systému	38
4.3.3.	Právo na inkluzivní vzdělávání	39
4.3.4.	Speciální vzdělávání jako nutná alternativa	40
4.4.	Přizpůsobivost vzdělávání	41
4.5.	Nejlepší zájem dítěte	41
4.5.1.	Výběr způsobu vzdělávání dle nejlepšího zájmu dítěte	41
4.5.2.	Nejlepší zájem dítěte se zdravotním postižením versus zájem ostatních dětí	43
4.6.	Záruky proti zneužití a přezkum rozhodnutí o právu na vzdělání	44
4.6.1.	Podmínky pro zařazení do speciálního proudu vzdělávání	44
4.6.2.	Soudní a jiná právní ochrana	45
5.	Vývoj právní úpravy vzdělávání osob se zdravotním postižením na našem území	47
5.1.	Zákon o základní úpravě jednotného školství z roku 1948	47
5.2.	Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů z roku 1953	49
5.3.	Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání z roku 1960	49
5.4.	Zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol z roku 1978	50
5.5.	Zákon o soustavě základních a středních škol z roku 1984	51

5.6.	Vývoj právní úpravy po roce 1989.....	52
5.7.	Školský zákon z roku 2004	53
6.	Současná právní úprava vzdělávání osob se zdravotním postižením v České republice	55
6.1.	Pojetí zdravotního postižení.....	55
6.2.	Podpůrná opatření a zásady jejich použití.....	57
6.3.	Rozhodování o přijetí podpůrných opatření.....	58
6.4.	Úloha školského poradenského zařízení	60
6.5.	Soustava škol a školských zařízení	62
6.6.	Soustava vzdělávacích programů	64
6.7.	Správní rozhodování ve školském právu	64
6.8.	Soukromé školy.....	67
7.	Realizace ústavněprávních požadavků na vzdělávání osob se zdravotním postižením v prováděcí právní úpravě.....	69
7.1.	Dostupnost vzdělávacích zařízení	69
7.2.	Přístupnost vzdělávání	71
7.2.1.	Rovnost a zákaz diskriminace v přístupu ke vzdělání.....	71
7.2.2.	Fyzická přístupnost vzdělávání	72
7.2.3.	Ekonomická přístupnost vzdělávání.....	73
7.3.	Obsahová a formální vhodnost vzdělávání	74
7.3.1.	Obsahová vhodnost vzdělávání	74
7.3.2.	Formální vhodnost vzdělávání – způsob začlenění do výuky.....	75
7.4.	Přizpůsobivost vzdělávání.....	77
7.5.	Nejlepší zájem dítěte	78
7.6.	Záruky proti zneužití a přezkum rozhodnutí.....	79
7.6.1.	Podmínky zařazení do systému speciálního vzdělávání	79
7.6.2.	Soudní a jiná právní ochrana	82
8.	Závěr	85

Zdroje	88
Knižní publikace a články	88
Právní předpisy České republiky	89
Právní předpisy Evropské unie	90
Judikatura českých soudů.....	91
Judikatura Evropského soudu pro lidská práva.....	92
Stanoviska veřejného ochránce práv	92
Dokumenty mezinárodních organizací	93
Internetové zdroje	95
Ostatní	99
Seznam zkratk	101
Shrnutí	102
Summary	103
Přílohy	104
Název práce / The title	106
Klíčová slova / Key words	106

1. Úvod

Téma vzdělávání osob se zdravotním postižením jsem si vybrala proto, že jej považuji za velmi důležité a zároveň poměrně málo prozkoumané z pohledu ústavního práva. Důležitost tématu vidím ve spojení dvou velmi podstatných oblastí lidských práv. Na jedné straně jde o osoby se zdravotním postižením jako velmi zranitelnou skupinu, jejíž lidská práva je třeba chránit a naplňovat s ohledem na specifické potřeby těchto osob. Na druhé straně potom figuruje právo na vzdělání jako základní lidské právo, které vyvěrá z lidské důstojnosti a jeho naplnění je předpokladem uplatnění dalších lidských práv. Právo na vzdělání je klíčem k rozvoji jednotlivce i společnosti jako celku.

Osoby se zdravotním postižením, tělesným i duševním, tvoří významnou část společnosti. Jako specifický subjekt lidských práv jsou přitom ve větší míře pojímány až ve druhé polovině 20. století. Listina základních práv a svobod se osobám se zdravotním postižením věnuje jen okrajově a spíše ochranným způsobem. Na mezinárodním poli je zatím nejvýznamnějším instrumentem Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, která vznikla na půdě OSN a její smluvní stranou je i Česká republika. Hlavním cílem této úmluvy je plné začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti. Jedním z prostředků, kterými má být dosaženo začlenění, je právě vzdělávání osob se zdravotním postižením.

Na začátku práce nejprve odděleně popisuji koncept zdravotního postižení z hlediska ústavního práva a koncept práva na přístup ke vzdělání jako základního lidského práva. Ze syntézy těchto dvou oblastí je cílem stanovit ústavněprávní záruky, požadavky na „ideální“ vzdělávací systém, který by osobám se zdravotním postižením skutečně a efektivně zajistil právo na přístup ke vzdělání.

Uvědomuji si, že stanovení způsobu vzdělávání osob se zdravotním postižením, který by nejlépe vyhovoval jejich potřebám, je záležitostí především pedagogiky, psychologie, medicíny a dalších příbuzných věd. Stanovení ústavněprávních požadavků na vzdělávací systém se proto neobejde bez těchto věd. Celé téma je interdisciplinární, a proto není možné uvěznit se ve striktně právním světě, bez ohledu na ostatní vědní obory. Není však v možnostech této práce (ani mých) obsáhnout celé téma z pohledu všech vědních disciplín, které se jej dotýkají. Téma je proto zpracováno primárně z právního úhlu pohledu, stále však s ohledem na jeho interdisciplinární charakter.

Zároveň jsem si vědoma, že nastavení vzdělávacího systému, jeho koncepce a financování jsou do jisté míry otázkou politickou. Domnívám se však, že pedagogické

i politické rozhodování o způsobu vzdělávání má své limity. Tyto limity jsou udávány ústavněprávními a obecně lidskoprávními požadavky na vzdělávání osob se zdravotním postižením, v jejichž rámci se musí právní úprava držet. Tyto požadavky se samozřejmě odvíjejí od dynamických poznatků různých věd. Právě nalezení a pojmenování těchto ústavněprávních záruk, na kterých je při nastavení vzdělávacího systému zdravotně postižených třeba trvat, je prvním cílem této práce.

Ústavněprávní záruky práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání vyplývají z Listiny základních práv a svobod. Další záruky můžeme nalézt v mezinárodních úmluvách o lidských právech, které jsou v České republice přímo aplikovatelné a jsou součástí referenčního rámce pro účely přezkumu ústavnosti Ústavním soudem. Jedná se zejména o Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, Úmluvu o právech dítěte, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. Další záruky práva zdravotně postižených na vzdělání můžeme nalézt také v evropském právu. Právo zdravotně postižených na přístup ke vzdělání se vztahuje na všechny úrovně vzdělávání, za nejpodstatnější však považují základní úroveň, které bude proto v této práci věnován největší prostor.

V návaznosti na ústavněprávní záruky práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání je dalším cílem této práce posoudit realizaci těchto záruk v českém právním řádu. Pro tyto účely bude třeba nejprve stručně popsat dynamický vývoj, kterým vzdělávání osob se zdravotním postižením v České republice prošlo a prochází. České školské právo v oblasti vzdělávání osob se zdravotním postižením absolvuje reformu, jejímž spouštěčem byl mimo jiné rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D.H. a ostatní proti České republice*.

Tato práce se věnuje především přístupu osob se zdravotním postižením k základnímu vzdělávání, ačkoli závěry o této úrovni vzdělávání jsou přiměřeně aplikovatelné i na ostatní stupně vzdělávací soustavy včetně vysokoškolského a celoživotního vzdělávání. V současné právní úpravě přístupu zdravotně postižených ke vzdělání je nejpodstatnějším předpisem školský zákon a jeho prováděcí vyhláška, především v části, ve které upravuje vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Další relevantní předpisy jsou také antidiskriminační zákon a předpisy obecného správního práva. Výsledkem této práce bude pojednání o současné právní úpravě, včetně krátkého shrnutí jejího vývoje, z hlediska ústavněprávních záruk práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání. Cílem poslední části práce je zjistit, zda

a jakým způsobem jsou jednotlivé záruky tohoto práva dostatečně zakotveny a efektivně realizovány.

2. Ústavněprávní ochrana osob se zdravotním postižením

Podle Světové zdravotnické organizace (dále jen „WHO“) je v současnosti na světě více než miliarda osob se zdravotním (tělesným i duševním) postižením, což znamená, že tyto osoby tvoří 15 % světové populace.¹ Podle údajů Českého statistického úřadu (dále jen „ČSÚ“) tvoří osoby se zdravotním postižením 10,2 % populace České republiky.² Je tedy zřejmé, že osoby se zdravotním postižením tvoří nezanedbatelnou část společnosti a dohromady formují velmi početnou, byť různorodou, menšinu, která vzhledem ke svojí zranitelnosti vyžaduje pozornost z hlediska právní úpravy.

2.1. Definice zdravotního postižení a její vývoj

Pojmové vymezení zdravotního postižení, tedy určení okruhu osob chráněných jako součást této skupiny, se v průběhu času proměňovalo, zejména v reakci na vývoj medicíny, psychologie a sociologie. V této souvislosti se hovoří o posunu od lékařského (někdy také charitativního) k sociálnímu pojetí zdravotního postižení.³ Společným znakem obou pojetí zdravotního postižení je jeho dlouhodobost či trvalost, která jej odlišuje od krátkodobě zhoršeného zdravotního stavu.

Lékařský a sociální model zdravotního postižení přistupují k vymezení pojmu z opačných stran. Lékařský model vychází z představy, že zdravotně postiženými jsou osoby, které naplňují určitou lékařskou diagnózu. Přičemž seznam takto „chráněných“ lékařských diagnóz stanoví zákonodárce, může se měnit a zpravidla bývá taxativní. Osoby, které nenaplní žádnou z vymezených diagnóz, nejsou chráněny jako zdravotně postižené, naopak osoba, která diagnózu naplní, ačkoli jí tato diagnóza nezpůsobuje v životě obtíže, může být chráněna jako zdravotně postižená. Sociální model naopak posuzuje zdravotní postižení podle jeho potenciálu bránit člověku ve společenském uplatnění a zapojení. Nezáleží zde tedy na medicínské diagnóze, ale na skutečném vlivu postižení na daného jednotlivce.

¹ WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO). *WHO global disability action plan 2014-2021: Better health for all people with disability* [online]. Ženeva: WHO Document Production Services, 2014 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z:

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/199544/1/9789241509619_eng.pdf?ua=1

² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (ČSÚ). *Přehled klíčových výsledků šetření VŠPO 13* [online]. 2014, s. 52-54 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20543019/k5_260006-14.pdf/a5d429de-3ca1-4604-afe2-5a8b69952f52?version=1.0

³ KÜHNOVÁ, Eva. Zdravotní postižení v kontextu českého a evropského antidiskriminačního práva. *Právní rozhledy*. 2010, č. 15, s. 533.

2.1.1. Lékařský model zdravotního postižení

Příkladem lékařské definice zdravotního postižení je např. definice osoby, která má nárok na průkaz zvlášť těžce postižených označený symbolem ZTP/P. Tato definice užívaná pro účely sociálního zabezpečení říká, že na průkaz má nárok „osoba se zvlášť těžkým funkčním postižením nebo úplným postižením pohyblivosti nebo orientace s potřebou průvodce, včetně osob s poruchou autistického spektra. Zvlášť těžkým funkčním postižením pohyblivosti a úplným postižením pohyblivosti se rozumí stav, kdy osoba je při dlouhodobě nepříznivém zdravotním stavu schopna chůze v domácím prostředí se značnými obtížemi, popřípadě není schopna chůze, v exteriéru není schopna samostatné chůze a pohyb je možný zpravidla jen na invalidním vozíku.“⁴ Definice taxativně vyjmenovává, které lékařské diagnózy jsou daným ustanovením chráněny.

Tzv. lékařský model zdravotního postižení vychází z představy, že postižení je jakousi tragickou událostí v životě dané osoby, kterou je třeba kompenzovat.⁵ Zdravotní postižení v tomto pojetí je nezávislé na okolí, primární snahou společnosti je, aby se zdravotně postižená osoba zbavila své diagnózy, případně se do „normální“ společnosti integrovala, tzn., aby se přizpůsobila již existujícím podmínkám. Pokud takové přizpůsobení pro konkrétní osobu není možné, stává se předmětem charitativní pomoci.⁶

2.1.2. Sociální model zdravotního postižení

Novější sociální model ke zdravotnímu postižení přistupuje opačně. Vnímá jej jako důsledek špatného sociálního prostředí, které není přizpůsobeno potřebám zdravotně postižené osoby. Zdravotní postižení zde kvalifikuje podle potřebných vyrovnávacích opatření, nikoli podle lékařské diagnózy. Prostředí se zde má přizpůsobit zdravotně postižené osobě, nikoli naopak.⁷

WHO se k tomuto pojetí zdravotního postižení přiblížila již v roce 1980, když schválila Mezinárodní klasifikaci vad, postižení a znevýhodnění.⁸ Definitivním přijetím sociálního modelu zdravotního postižení na půdě WHO bylo poté přijetí Mezinárodní

⁴ Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, § 34 odst. 4.

⁵ VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Hospodářská, sociální, kulturní práva a zdravotně postižení*. 2000. Praha: Karolinum, s. 23. ISBN 80-246-0057-9.

⁶ KÜHNOVÁ, Eva. s. 533. Op. Cit.

⁷ KÜHNOVÁ, Eva. s. 533. Op. Cit.

⁸ WHO. *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps: A manual of classification relating to the consequences of disease* [online]. Ženeva, 1980 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/41003/1/9241541261_eng.pdf

klasifikace fungování, postižení a zdraví v roce 2001.⁹ Sociální model zdravotního postižení zakotvuje rovněž Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úmluva OSN“), která definuje osoby se zdravotním postižením jako „osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.“¹⁰ Lékařsky diagnostikované postižení, které nebrání plnému a účinnému zapojení do společnosti, tedy podle této definice není zdravotním postižením. Naopak vymezení možných diagnóz je tak široké, že by mělo pokrýt všechny potřebné případy. Rozhodným atributem je proto potenciál postižení bránit plnému a účinnému zapojení do společnosti.

V českém právu se zdravotní postižení jako samostatný diskriminační důvod objevuje poprvé v zákoně č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon (dále jen „antidiskriminační zákon“), který se přiklání k sociální definici zdravotního postižení.¹¹ Do českého školského práva se sociální model zdravotního postižení probojoval teprve nedávno, novelou zákona č. 561/2004., Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“), která je v části týkající se osob se zdravotním postižením účinná od 1. září 2016.¹²

2.1.3. Hodnocení obou modelů zdravotního postižení

Kritikou lékařského modelu zdravotního postižení je tvrzení, že ve svém extrémním pojetí může být ospravedlněním pro praktiky jako je segregace, klecová lůžka nebo ústavní péče.¹³ Na druhou stranu lze uvažovat, zda je v sociálním pojetí zdravotního postižení kladen dostatečný důraz na skutečné zajištění základních existenčních potřeb chráněných osob, které jsou sice obklopeny prostředím, které se jim přizpůsobuje, mohou zde ale ztratit prostředky pro vlastní adaptaci na toto prostředí.

⁹ WHO. *International classification of functioning, disability and health* [online]. Ženeva. A54/VR/9. 22. května 2001 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z:

http://apps.who.int/gb/archive/pdf_files/WHA54/ea54r21.pdf?ua=1

¹⁰ VALNÉ SHROMÁŽDĚNÍ OSN (VS OSN). *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*, 24. ledna 2007, A/RES/61/106. V ČR vyhlášeno: Sdělení č. 10/2010 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Čl. 1.

¹¹ Zákon č. 198/2009 Sb., ze dne 23. dubna 2008 o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), § 5 odst. 6.

¹² Zákon č. 82/2015 Sb., ze dne 19. března 2015, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

¹³ KÜHNOVÁ, Eva. s. 533. Op. Cit.

Zároveň lze kritizovat i samotnou myšlenku jakékoli definice či třídění osob se zdravotním postižením, protože takové označování těchto osob samo o sobě může vést k jejich diskriminaci a segregaci. Na základě této úvahy se proto v některých právních úpravách upouští od pojmu „zdravotní postižení“ a namísto něj se používá označení „osoby se zvláštními potřebami“ („*persons with special needs*“),¹⁴ což je termín, se kterým pracuje i české školské právo.¹⁵

2.1.4. Charakteristika zdravotního postižení pro účely této práce

Rozhodla jsem se pro účely této práce přiklonit k sociální definici zdravotního postižení tak, jak ji užívá Úmluva OSN. Domnívám se, že tato definice zdravotního postižení pokrývá široký okruh případů, což je z hlediska ochrany lidských práv žádoucí. Zároveň koresponduje i s definicí obsaženou ve školském a antidiskriminačním zákoně, takže při používání pojmu zdravotního postižení v kontextu různých předpisů nebude docházet k nejasnostem ohledně subjektu práv. Připomínám, že zdravotním postižením může být jak tělesné, tak duševní postižení.

Osobami se zdravotním postižením se tedy pro účely této práce rozumí: *osoby mající (1) dlouhodobé (2) fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami (3) může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.*

2.2. Vývoj právní úpravy lidských práv osob se zdravotním postižením

Koncept zdravotního postižení se v právu objevuje nejprve v oblasti práva sociálního zabezpečení, kde jsou osoby se zdravotním postižením pojímány jako objekty sociální pomoci.¹⁶ Jako specifické subjekty lidských práv jsou osoby se zdravotním postižením vnímány již v první polovině 20. století, ale pouze zřídka, např. v dokumentech Mezinárodní organizace práce (dále jen „MOP“). Ve větší míře se práva osob se zdravotním postižením projevují až v 70. letech 20. století, kdy je zkoumáno dodržování lidských práv osob s mentálním postižením (nikoli tedy všech zdravotně postižených osob).¹⁷

¹⁴ VYSOKAJOVÁ, Margerita. s. 25. Op. Cit.

¹⁵ Zákon č. 561/2004 Sb., ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), § 16.

¹⁶ KÜHNOVÁ, Eva. s. 533. Op. Cit.

¹⁷ VYSOKAJOVÁ, Margerita. s. 16. Op. Cit.

Ochrana osob se zdravotním postižením na mezinárodní úrovni se objevuje nejprve v podobě dokumentů *soft law*, které nejsou pro státy právně závazné. Příkladem mohou být Deklarace práv mentálně postižených osob¹⁸ a Deklarace práv osob se zdravotním postižením,¹⁹ které byly přijaty Valným shromážděním OSN v letech 1971 a 1975. Po přijetí těchto deklarací následovalo vyhlášení roku 1981 Mezinárodním rokem zdravotně postižených osob.²⁰

Práva osob se zdravotním (z povahy věci však pouze duševním) postižením řešil také Nejvyšší soud USA, a to v souvislosti s trestem smrti. Již v roce 1986 v případě *Ford v. Wainwright* tento soud rozhodl, že nelze popravit osobu, která je duševně nemocná a nemůže tak porozumět povaze trestu smrti ani jeho důvodům.²¹ Až v roce však 2002 Nejvyšší soud USA rozhodl, že nelze podrobit trestu smrti ani osobu s mentálním postižením, která splnila podmínky trestní odpovědnosti.²²

V lidskoprávních mezinárodních smlouvách se práva osob se zdravotním postižením objevují postupně a pouze v některých odvětvích ochrany těchto osob. Jako příklad lze uvést Evropskou sociální chartu, která osobám se zdravotním postižením výslovně zaručuje právo na zaměstnání.²³ Výslovně ochranu osob se zdravotním postižením v souvislosti se zaměstnáváním zakotvuje ve svých dokumentech také MOP.²⁴ Partikulární úpravu zdravotního postižení obsahuje také Úmluva o právech dítěte z roku 1989.²⁵

¹⁸ VS OSN, rezoluce 2856 (1971) *Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons* [online], 20. prosince 1971, A/RES/2856 (1971) [cit. 2017-03-04], Dostupné z: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx>

¹⁹ VS OSN, rezoluce 3447 (1975) *Declaration on the Rights of Disabled Persons* [online], 9. prosince 1975, A/RES/3447 (1975) [cit. 2017-03-04], Dostupné z: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx>

²⁰ VS OSN, rezoluce 36 (1977) *International Year of Disabled Persons* [online], 8. prosince 1977, A/RES/36 (1977) [cit. 2017-03-04], Dostupné z: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r077.htm>

²¹ NEJVYŠŠÍ SOUD USA. *Ford v. Wainwright*, 477 U.S. 399 (1986), No. 85-5542. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/477/399/case.html>

²² NEJVYŠŠÍ SOUD USA. *Atkins v. Virginia*, 536 U.S. 304 (2002), No. 00-8452. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/536/304/case.html>

²³ RADA EVROPY. *Evropská sociální charta (revidovaná)*, 3. května 1996, ETS 163. V ČR vyhlášeno: Sdělení č. 14/2000 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o Evropské sociální chartě. část I., čl. 15.

²⁴ Viz např.: MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE. *Recommendation concerning the Vocational Training of Adults including Disabled Persons* [online], 30. června 1950, 33. schůze MOP [cit. 2017-03-04]. Dostupné také z: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R088

²⁵ VS OSN. *Úmluva o právech dítěte*, 20. listopadu 1989, OSN, Sbírká smluv, sv. 1577, s. 3. V ČR vyhlášeno: Sdělení č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte. Čl. 23.

Zlomovým dokumentem, který jako první na mezinárodní úrovni závazně a především komplexně zaručuje práva osob se zdravotním postižením, je Úmluva OSN. Tato úmluva byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 2006 a vstoupila v platnost v roce 2008. V současné době má Úmluva OSN 160 signatářů, mezi nimiž je i Česká republika a Evropská unie.²⁶ Zároveň s Úmluvou OSN byl přijat také Opční protokol, který zakládá pravomoc Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením přijímat individuální a kolektivní stížnosti na porušení Úmluvy OSN a vydávat doporučení vzhledem ke státům. Česká republika tento protokol podepsala již v roce 2007, zatím ale nedošlo k jeho ratifikaci.²⁷ Hlavním cílem Úmluvy OSN je plné zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti, včetně zapojení do právních procesů, které se jich týkají.

Kromě Úmluvy OSN v českém právním řádu nalezneme i další zdroje ochrany práv osob se zdravotním postižením. Významným pramenem lidských práv osob se zdravotním postižením je Listina základních práv Evropské unie (dále jen „LZPEU“). Na vnitrostátní ústavněprávní úrovni se jedná především o Listinu základních práv a svobod (dále jen „Listina“),²⁸ a to převážně v obecnější rovině. Na zákonné úrovni se potom právy osob se zdravotním postižením zabývají předpisy sociálního zabezpečení, antidiskriminační právo a také školské právo.

2.3. Ústavněprávní zakotvení práv osob se zdravotním postižením

Ústava České republiky (dále jen „Ústava“) s pojmem zdravotního postižení nepracuje. Pouze v obecné rovině deklaruje úctu k lidským právům a nedotknutelnou hodnotu lidské důstojnosti.²⁹ Ačkoli Listina s pojmem zdravotní postižení výslovně pracuje pouze v souvislosti s ochranou zdraví při práci,³⁰ lze z jejího textu rovněž dovodit obecnou ochranu osob se zdravotním postižením v několika rovinách. Ustanovení Listiny je třeba vykládat ve vzájemném kontextu, proto při naplňování konkrétních práv zaručených Listinou je vždy třeba brát v potaz i její obecná ustanovení.

²⁶ DEPOZITÁŘ OSN. Sbírká smluv. *Status Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, ke dni 4. března 2017* [online] [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=_en

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD. (LZPS).

²⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, preambule.

³⁰ LZPS, čl. 29 odst. 1.

V této souvislosti lze rozlišit několik rovin, ve kterých může zdravotní postižení přistupovat k aplikaci konkrétních práv zaručených Listinou. Jednak jde o pojetí zdravotního postižení jako aspektu lidské důstojnosti a dále se jedná o naplnění premisy rovnosti všech lidí v právech, která je dále specifikovaná zákazem diskriminace zakotveným v Listině.

Ve srovnání s Úmluvou OSN má Listina jiný přístup k osobám se zdravotním postižením. Přistupuje k nim především ochranně (viz ochrana zdraví při práci), jejím cílem je poskytnout těmto osobám určitou péči a „*zvláštní pracovní podmínky*.“³¹ Naopak Úmluva OSN míří k začleňování osob se zdravotním postižením a k jejich rovnoprávné a plné účasti ve společnosti.

2.3.1. Postavení osob se zdravotním postižením ve vztahu k lidské důstojnosti

Lidská práva osob se zdravotním postižením jsou úzce spjata s konceptem lidské důstojnosti. Moderní koncept lidské důstojnosti, který se vyvinul v reakci na hrůzy druhé světové války, je založen na principech univerzality a egalitárnosti. To znamená, že všechny lidské bytosti jsou nadány lidskou důstojností a zároveň jsou si v této důstojnosti rovny, nelze upřednostňovat jednu před druhou.³² Prvním dokumentem, který je založen na lidské důstojnosti jako základní hodnotě, je Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948.³³

K lidské důstojnosti jako základní hodnotě se hlásí Ústava ČR ve své preambuli,³⁴ stejně tak jako Listina, která v čl. 1 zaručuje rovnost všech lidí v důstojnosti.³⁵ Listina tak obrací pozornost k subjektu lidských práv, tedy k lidské bytosti,³⁶ která je „*nadána vůlí k jednání, rozumem, rozmyslem a svědomím*“,“³⁷ a je „*osobitá svojí fyzickou existencí*,

³¹ LZPS, čl. 29 odst. 1.

³² BARTOŠ, Jiří. Čl. 1. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6. Načteno z ASPI.

³³ VS OSN, rezoluce 217 (1948) *Všeobecná deklarace lidských práv* [online], 10. prosince 1948, A/RES/217 (1948) [cit. 2017-03-06], Dostupné z: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

³⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. Preambule: „*(...) odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody (...)*“

³⁵ LZPS, čl. 1: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. (...)*“

³⁶ FILIP, Jan, 2011. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm, s. 64. ISBN 978-80-904083-7-1.

³⁷ ZOUBEK, Vladimír. Listina základních práv a svobod: Preambule, obecná a společná ustanovení Listiny základních práv a svobod. In: GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEK a Vladimír ZOUBEK, 2013. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 316. ISBN 978-80-7380-423-7.

vzhledem, věkem, vzděláním, pověstí, vědomím, tělesnými schopnostmi, ...“³⁸ Ústavní soud (dále jen „ÚS“) dokonce dovedl, že požadavek lidské důstojnosti je imanentní evropské civilizaci a proto není pro vázanost státu tímto principem podstatné jeho pozitivní zakotvení v právním řádu.³⁹

Důležitost lidské důstojnosti uznává i Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“), který ji považuje za hodnotu, která vytváří „podhoubí“ všech práv zaručených Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“).⁴⁰ Ačkoli EÚLP přímo pojem lidská důstojnost neobsahuje, ESLP jej dovozuje v souvislosti s čl. 3 EÚLP (zákaz mučení a jiného nelidského zacházení) a u méně intenzivních zásahů v souvislosti s čl. 8 EÚLP (právo na soukromý a rodinný život).⁴¹

Lidská důstojnost je součástí hodnoty každého člověka, vychází přímo z podstaty jeho lidství. Rovnost všech lidí v důstojnosti je nutné uznat bez ohledu na jejich vlastnosti či schopnosti a samozřejmě bez ohledu na jejich „užitečnost“ pro společnost jako celek.⁴²

Hranice vymezené lidskou důstojností musí sloužit jako návod k interpretaci všech základních práv.⁴³ Lidská důstojnost však neslouží jen jako prosté interpretační vodítko, působí zde jako nadřazená hodnota, kterou nelze posuzovat rovnocenně s konkurujícími základními právy.⁴⁴ Ústavní soud lidskou důstojnost považuje za součást „nadpozitivního“ ústavního práva, řadí ji mezi „základní a nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti,“ které jsou mimo kompetenci ústavních orgánů.⁴⁵

Zásahem do lidské důstojnosti by bylo zbavení člověka jeho lidské hodnoty. ÚS charakterizuje porušení lidské důstojnosti jako situaci, kdy je „konkrétní jednotlivec postaven státní mocí do role objektu, kdy se stává pouhým prostředkem a je umenšen do podoby druhově zaměnitelné veličiny.“⁴⁶ Osoby se zdravotním postižením jsou samozřejmě nadány lidskou důstojností ve stejné míře jako všichni ostatní lidé. Jsou však

³⁸ KLÍMA, Karel. Čl. 1 Listiny. In: KLÍMA, Karel, *Komentář k Ústavě a Listině*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 601. ISBN 80-868-9844-X.

³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 2. 2008, sp. zn. II. ÚS 2268/07.

⁴⁰ WAGNEROVÁ, Eliška. Odlišné stanovisko k nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04.

⁴¹ ŘEPÍK, Bohumil. Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím). *Trestněprávní revue*. 2004, č. 10, s. 281.

⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2013, sp. zn. III. ÚS 3333/11 -2. Nález Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04. Nález Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06.

⁴³ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1191/08.

⁴⁴ WAGNEROVÁ, Eliška. Odlišné stanovisko k nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04.

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 2. 2008, sp. zn. II. ÚS 2268/07.

⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.

v tomto ohledu velmi zranitelnou skupinou, obzvláště proto, že zásahy do jejich lidské důstojnosti byly v době ne příliš dávné ospravedlňovány výše popsaným lékařským modelem zdravotního postižení.⁴⁷ Praktiky jako užívání klecových lůžek nebo nepřiměřené omezování osobní svobody při ústavní péči jsou však nadále aktuálním problémem.⁴⁸

Dle mého názoru je zjevné, že přístup k osobám se zdravotním postižením, který vychází z požadavku co nejjednodušším způsobem vyřešit jejich (nejen sociální) situaci, je v rozporu s lidskou důstojností těchto osob. Pokud by společnost postupovala mechanickým a neindividualizovaným způsobem, tedy např. jejich apriorní segregací, docházelo by přesně k onomu „odlidštění“ lidských bytostí, které by tím byly „umněšeny“ v pouhé objekty, se kterými společnost zachází libovolným, resp. svévolným způsobem.

Souvislost mezi lidskými právy osob se zdravotním postižením a lidskou důstojností lze nalézt například v judikatuře ÚS, která se týká zbavování způsobilosti k právním úkonům, dnes již omezení svéprávnosti.⁴⁹ Ve spojitosti se zrušením ustanovení zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní (dále jen „soudní řád správní“), které se týkalo procesní způsobilosti osob s omezenou způsobilostí k právním úkonům,⁵⁰ se ÚS dovolal hodnoty lidské důstojnosti, s níž bylo napadené ustanovení v rozporu.⁵¹ V této souvislosti zároveň ÚS zdůraznil význam práv osob se zdravotním postižením v současné době, a to s odkazem na Úmluvu OSN, právo Evropské unie (dále jen „EU“) a judikaturu ESLP.⁵²

Souvislost mezi právy osob se zdravotním postižením a lidskou důstojností nachází ÚS také v judikatuře týkající se omezení osobní svobody při ústavní péči o osoby s duševním postižením. ÚS v těchto rozhodnutích připomíná, že „[o]soby s duševním

⁴⁷ KÜHNOVÁ, Eva. s. 533. Op. Cit.

⁴⁸ MENTAL DISABILITY ADVOCACY CENTER (MDAC), 2014. *Klecová lůžka a používání omezovacích prostředků v českých psychiatrických zařízeních* [online]. [cit. 2017-03-06]. ISBN 978-963-89303-7-8. Dostupné z:

http://www.mdac.org/sites/mdac.info/files/klecova_luzka_a_pouzivani_omezovacich_prostredku.pdf

⁴⁹ BARTOŠ, Jiří. Čl. 1. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

Viz též: Nález Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04. Nález Ústavního soudu ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/0. Nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2013, sp. zn. III. ÚS 3333/11 -2.

⁵⁰ Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní. V původním znění: § 33 odst. 3, věta první: „Účastník je způsobilý samostatně činit v řízení úkony (dále jen ‚procesní způsobilost‘), jen jestliže má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.“ (zrušeno nálezem Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10).

⁵¹ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10, odst. 38.

⁵² Tamtéž.

*postižením jsou nositeli všech lidských práv a ty [sic] jim garantují ochranu a respekt k jejich přirozené lidské důstojnosti. Proto tyto osoby nelze nadále ze společnosti vylučovat, jejich lidská práva bagatelizovat a zacházet s nimi jen jako s objektem právní regulace a procedur.*⁵³ Zajímavé je, že ÚS v této souvislosti hovoří o povinnosti respektovat lidskou důstojnost osob se zdravotním postižením, jakožto negativním závazku státu. Lze přitom dovést i povinnost státu chránit lidskou důstojnost⁵⁴ (k pozitivním závazkům pramenícím z lidské důstojnosti více v kapitole 3. *Ústavněprávní pojetí práva na přístup ke vzdělání*).

Vzhledem k výše popsané důležitosti a nedotknutelnosti hodnoty lidské důstojnosti je dle mého názoru přinejmenším diskutabilní závěr ÚS, že „[ú]stavní pořádek představuje vzájemně propojený strukturální celek, který směřuje k ochraně nejvyšší hodnoty lidské důstojnosti a lidsky důstojného života, přičemž volba konkrétního systému, jak udržet stav důstojnosti, je již záležitostí zákonodárce.“⁵⁵ Tento názor ÚS je vnitřně rozporný, neboť ÚS zároveň proklamuje nejvyšší hodnotu lidské důstojnosti, vzápětí však právní úpravu této „nejvyšší hodnoty“ svěří prostým zákonům. Vzhledem k rozporu tohoto názoru s celkovou koncepcí lidské důstojnosti tak, jak je popisována v ostatních nálezech ÚS, lze tento výrok považovat spíše za výjimečný excés.

2.3.2. Postavení osob se zdravotním postižením ve vztahu k principu rovnosti a zákazu diskriminace

ÚS rozlišuje mezi rovností v právech dle čl. 1 Listiny a zákazem diskriminace podle čl. 3 odst. 1 Listiny. Rovnost v právech, která má být zaručena všem lidem, není na rozdíl od zákazu diskriminace omezena demonstrativním výčtem důvodů (nebo jim obdobných důvodů) diskriminace.⁵⁶ Rovnost vymezená v čl. 1 Listiny zároveň může být podle ÚS porušena „pouze v případě, kdy jde o nerovnost extrémní, případně tu, které schází jakýkoliv účel a smysl, a jedná se tak o libovůli.“⁵⁷ Rovnost přitom není neměnnou kategorií a v čase prochází vývojem.⁵⁸

⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1974/14-3, odst. 41.

⁵⁴ KRATOCHVÍL, Jan. Judikovatelnost sociálních práv: nějaké mezery? *Právník*. 2007, č. 11, s. 1161 a násl.

⁵⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2015, sp. zn. Pl.ÚS 55/13, odst. 84.

⁵⁶ Viz: Nález Ústavního soudu ze dne 30. 10. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 39/01. Nebo: Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 1. 2014, sp. zn. I. ÚS 2006/12, bod 17.

⁵⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

⁵⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02.

Rovnost v právech je důsledkem rovné důstojnosti všech lidí. Vyjadřuje vztah mezi osobami, které jsou mezi sebou srovnatelné, nikoli však identické, přičemž právě rozdíly mezi srovnatelnými osobami mohou vést k nežádoucí nerovnosti.⁵⁹ Již Ústavní soud ČSFR přistupoval k rovnosti jako k relativní kategorii, která vyžaduje pouze odstranění nedůvodných rozdílů,⁶⁰ ÚS z tohoto pojetí vychází i v současnosti.⁶¹ Právě zdravotní postižení může být příčinou vzniku nedůvodných rozdílů mezi jinak srovnatelnými osobami. O tom svědčí i fakt, že zdravotní postižení bylo v roce 2015 nejčastějším důvodem stížnosti na nerovné zacházení k veřejné ochránkyni práv (dále také „VOP“).⁶²

Lze rozlišovat různé modely rovnosti, zejména rovnost formální, tedy podobné posuzování podobných případů, a materiální, v rámci materiální rovnosti navíc rovnost příležitostí a rovnost výsledků.⁶³ Za základní model rovnosti ÚS považuje formální rovnost, přičemž připouští, že zákonodárce může za určitých okolností rozhodnout, že zvýhodní některé skupiny osob před jinými, aby dosáhl materiální rovnosti.⁶⁴ Takové zvýhodnění může být prevencí případné diskriminace takto zvýhodněných osob.⁶⁵ ÚS se tedy zabývá spíše tím, zda je vůbec v souladu s principem rovnosti zvýhodňovat některé skupiny osob. Je tedy otázkou, zda by bylo možné se s odvoláním na princip rovnosti domáhat povinnosti státu takové zvýhodnění zavést. Judikatura ÚS se ale k tomuto problému staví odmítavě.⁶⁶

Rovnost v právech je specifikována v čl. 3 odst. 1 Listiny, který zakotvuje zákaz diskriminace.⁶⁷ Toto ustanovení obsahuje demonstrativní výčet zakázaných důvodů diskriminace, který neobsahuje výslovně zdravotní postižení. Výčet diskriminačních

⁵⁹ BARTOŠ, Jiří. Čl. 1. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

⁶⁰ Nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 8. 10. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92.

⁶¹ Viz např. Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02. Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 31/13.

⁶² VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. 2016. *Výroční zpráva o ochraně před diskriminací*. [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2017-03-06]. s. 12. ISBN 978-80-87949-30-6. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/2015-DIS-vyrocní-zprava.pdf/

⁶³ BARTOŠ, Jiří. Čl. 1. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03.

⁶⁵ Rozsudek Ústavního soudu ze dne 29. 1. 1999, sp. zn. 6 A 85/97-18; Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 8. 1999, sp. zn. I. ÚS 228/99.

⁶⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 9. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 10/04.

⁶⁷ BOBEK, Michal. Čl. 3. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

důvodů není uzavřený, zdravotní postižení je proto třeba subsumovat pod pojem „jiné postavení“.

Pojem „jiné postavení“ podle čl. 3 Listiny ÚS vykládá nikoli jako jakékoli jiné postavení. Musí jít o postavení obdobné již vyjmenovaným diskriminačním důvodům. Zejména musí jít o vlastnost osoby, která jí vrozená nebo nezáleží na její volbě, případně která odráží osobní volby každého člověka, jako je náboženství nebo politické názory.⁶⁸ ÚS se zdravotním postižením pracuje jako s jedním z diskriminačních důvodů.⁶⁹

Zdravotní postižení je jako specifický diskriminační důvod výslovně zakotveno v antidiskriminačním zákoně. Tento zákon transponuje z evropského práva povinnost přijmout „přiměřené opatření,“ které má umožnit osobám se zdravotním postižením přístup např. k určitým veřejným službám. Nepřijetí takového přiměřeného opatření, pokud by nepředstavovalo nepřiměřené zatížení pro povinný subjekt, zákon považuje za nepřímou diskriminaci.⁷⁰ Zákaz diskriminace osob se zdravotním postižením podle antidiskriminačního zákona se vztahuje na oblasti taxativně vymezené v tomto zákoně, přičemž přístup ke vzdělání je zde výslovně uveden.⁷¹

Rovněž ESLP řadí zdravotní postižení mezi diskriminační důvody, poprvé⁷² shledal diskriminaci na základě zdravotního postižení ve věci *Glor proti Švýcarsku*. ESLP zde konstatoval, že zdravotní postižení je „jiným postavením“ ve smyslu čl. 14 EÚLP, který zakotvuje zákaz diskriminace, a je tedy tímto ustanovením chráněno. V tomto případě se jednalo o tzv. neakcesorickou rovnost, tedy rovnost v rámci skupiny osob se zdravotním postižením, kdy docházelo k diskriminaci osob s lehčím mentálním postižením oproti osobám s těžším postižením.⁷³ ESLP v tomto rozhodnutí shledal, že rozdílné zacházení se srovnatelnými osobami je diskriminační, pokud nesleduje legitimní cíl a nemá rozumné odůvodnění, k čemuž došlo i v tomto případě.⁷⁴

Ve věci *Alajos Kiss proti Maďarsku* se ESLP vyjádřil, že duševně postižené osoby jsou obzvláště zranitelnou skupinou společnosti. Proto mají státy výrazně omezený prostor pro uvážení, pokud jde o úpravu práv těchto osob.⁷⁵

⁶⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3271/13 -2, odst. 50-52.

⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10.

⁷⁰ Antidiskriminační zákon, § 3 odst. 2.

⁷¹ Antidiskriminační zákon, § 1 odst. 1, písm. i).

⁷² BOBEK, Michal. Čl. 3. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

⁷³ *Glor proti Švýcarsku*. Rozsudek ESLP ze dne 30. dubna 2009, č. 13444/04.

⁷⁴ *Glor proti Švýcarsku*. odst. 72 a 99.

⁷⁵ *Alajos Kiss proti Maďarsku*. Rozsudek ESLP ze dne 20. května 2010, č. 38832/06, § 42 a 44.

ESLP shledal, že „jiným postavením“ podle čl. 14 EÚLP může být také zdravotní postižení syna stěžovatele.⁷⁶ ESLP rozhodoval také o diskriminaci na základě zdravotního postižení z hlediska tzv. akcesorické rovnosti, tedy rovnosti osob se zdravotním postižením vzhledem k ostatním srovnatelným osobám mimo tuto skupinu. V této souvislosti ESLP shledal, že diskriminací může být také nepřijetí ke studiu na konzervatoři z toho důvodu, že uchazečka je nevidomá. ESLP v tomto případě připomněl, že přístup k osobám se zdravotním postižením je třeba vykládat rovněž ve světle Úmluvy OSN.⁷⁷

2.4. Zdravotní postižení v právu Evropské unie

Směr, kterým se ubírá politika EU v oblasti zdravotního postižení, je výrazně ovlivněn tím, že EU je signatářem Úmluvy OSN. Zároveň se jedná o první komplexní úmluvu v oblasti lidských práv, k níž přistoupila EU jako celek.⁷⁸ Tento mezinárodní dokument se tak stává podkladem pro veškerou legislativní i jinou aktivitu EU v oblasti zdravotního postižení.⁷⁹

V právu EU se specifický odkaz k problematice zdravotního postižení poprvé objevil spolu s Amsterdamskou smlouvou v roce 1999.⁸⁰ Osoby se zdravotním postižením jsou výslovně zmíněny také v LZPEU. Tento dokument je velmi moderním katalogem lidských práv a svou systematikou vyzdvihuje hodnotu lidské důstojnosti.⁸¹ LZPEU zaručuje právo zdravotně postižených na „opatření, jejichž cílem je zajistit jejich nezávislost, sociální a profesní začlenění a jejich účast na životě společnosti.“⁸²

Sekundární právo EU se vzhledem k osobám se zdravotním postižením věnuje především v oblasti zaměstnání. Směrnice stanoví požadavek rovného zacházení v zaměstnání a zakazuje diskriminaci v této oblasti na základě zdravotního postižení. Tato směrnice specifikuje také požadavek na tzv. „přiměřené opatření,“ o kterém mluví

⁷⁶ *Guberina proti Chorvatsku*. Rozsudek ze dne 22. března 2016, č. 23682/13.

⁷⁷ *Çam proti Turecku*. Rozsudek ESLP ze dne 23. února 2016, č. 51500/08.

⁷⁸ EVROPSKÁ KOMISE. EU ratifikovala Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením [online]. *Press Release Database*. 5. ledna 2011 [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-4_cs.htm

⁷⁹ KÜHNOVÁ, Eva. 6.3 [Evropská politika v oblasti zdravotního postižení]. In: BOUČKOVÁ, Pavla, HAVELKOVÁ, Barbara, KOLDINSKÁ, Kristina, KÜHN, Zdeněk, KÜHNOVÁ, Eva, WHELANOVÁ, Markéta. *Antidiskriminační zákon*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2010, s. 91. ISBN 978-80-7400-315-8.

⁸⁰ EVROPSKÁ UNIE. Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie, 12008E/TXT, čl. 19.

⁸¹ PAVLÍČEK, Václav, 2015. *Ústavní právo a státověda*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges. Student (Leges), s. 1121. ISBN 978-80-7502-084-0.

⁸² EVROPSKÁ UNIE. Listina základních práv Evropské unie, 12012P/TXT, čl. 26.

již LZPEU.⁸³ Zatímco LZPEU zaručuje právo na opatření k začlenění osob se zdravotním postižením ve všech oblastech života, zmiňovaná směrnice se věnuje pouze oblasti zaměstnávání. Ostatní aspekty života osob se zdravotním postižením, např. právo na vzdělání, se zatím provedení v sekundárním právu nedočkaly. Jak již bylo řečeno výše, při transpozici do českého práva se však institut „přiměřeného opatření“ dočkal rozšíření i na oblast vzdělávání.⁸⁴

Plán EU na začlenění osob se zdravotním postižením pro roky 2010-2020 přitom výslovně zmiňuje, že osoby se zdravotním postižením mají právo na vzdělání. Jako jeden z cílů tohoto programu je stanoveno právě zajištění rovného přístupu ke vzdělání pro osoby se zdravotním postižením.⁸⁵

⁸³ EVROPSKÁ UNIE. Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání, 32000L0078.

⁸⁴ Antidiskriminační zákon, § 3. KÚHNOVÁ, Eva. § 3 odst 2. In: BOUČKOVÁ, Pavla, HAVELKOVÁ, Barbara, KOLDINSKÁ, Kristina, KÚHN, Zdeněk, KÚHNOVÁ, Eva, WHELANOVÁ, Markéta. *Antidiskriminační zákon*, s. 166-169. Op. Cit.

⁸⁵ EVROPSKÁ UNIE. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 25. října 2011 o mobilitě a začlenění osob se zdravotním postižením a o Evropské strategii pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010–2020 (2010/2272(INI)), bod 44.

3. Ústavněprávní pojetí práva na přístup ke vzdělání

Cílem této kapitoly je vymezit právo na přístup ke vzdělání pro účely této práce. Pojmout celou problematiku práva na přístup na vzdělání by však bylo vzhledem k rozsahu práce příliš ambiciózní. Proto na tomto místě budou vedle vymezení základních pojmů vyzdviženy zejména ústavněprávní aspekty práva na přístup ke vzdělání, které jsou podstatné pro téma této práce – tedy pro přístup osob se zdravotním postižením ke vzdělání.

Na úvod stojí za zmínku, že zdravotně postižení v České republice podle ČSÚ vykazují nižší průměrnou úroveň dosaženého vzdělání.⁸⁶ Je samozřejmě otázkou, do jaké míry je to zapříčiněno skutečnými limity na straně těchto osob a jak moc zde vstupují do hry potenciálně diskriminační či jinak protiprávní překážky v přístupu ke vzdělání.

Právo na vzdělání je velmi významným lidským právem, a to jak z hlediska jednotlivce, tak z hlediska států. Pro jednotlivce je vzdělání cestou k lepšímu životu, nejen v oblasti ekonomického uplatnění, ale především co se týče možnosti vlastního rozvoje. Vzdělání je zároveň předpokladem pro realizaci dalších lidských práv.⁸⁷ Z těchto důvodů je také zajištění vzdělání považováno za jeden ze stěžejních způsobů boje s chudobou.⁸⁸ Zejména u osob se zdravotním postižením je jejich hendikep často zároveň příčinou i následkem chudoby, přičemž právě vzdělání je klíčem k ukončení tohoto začarovaného kruhu. Vzdělání osob se zdravotním postižením těmto osobám umožňuje zlepšení životních podmínek v dalších oblastech, jako je dostupnost základních životních potřeb a sociálních služeb, bydlení, pracovní uplatnění, apod.⁸⁹

Od vzdělání obyvatelstva se odvíjí celkový blahobyt a úroveň rozvoje státu.⁹⁰ Skrze vzdělání vede i cesta k ochraně demokracie, neboť *„vzdělaná, osvícená a informovaná populace je jeden z nejjistějších způsobů, jak podporovat zdraví*

⁸⁶ ČSÚ. *Přehled klíčových výsledků šetření VŠPO 13* [online]. 2014, s. 52-54 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20543019/k5_260006-14.pdf/a5d429de-3ca1-4604-afe2-5a8b69952f52?version=1.0

⁸⁷ VÝBOR OSN PRO HOSPODÁŘSKÁ, SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ PRÁVA (UNCESCR). *General Comment No. 13: The Right to Education* [online], 8 prosince 1999, E/C.12/1999/10 [cit. 2017-03-13], Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/4538838c22.html>

⁸⁸ ŠMIGOVÁ, Katarína. Podpora a ochrana vzdělání jako lidského práva. In: JÍLEK, Dalibor, Jaroslav VĚTROVSKÝ a Katarína ŠMIGOVÁ, 2015. *Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států*. Praha: Wolters Kluwer. Lidská práva, s. 148 a násl. ISBN 978-80-7478-762-1.

⁸⁹ VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE (UNCRC). *General comment No. 9 (2006): The rights of children with disabilities* [online], 27. února 2007, CRC/C/GC/9 [cit. 2017-03-13], odst. 3. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/461b93f72.html>

⁹⁰ BOBEK, Michal. Čl. 3. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

demokracie.⁹¹ Je tedy v zájmu států samých, stejně jako v zájmu jednotlivců, zajistit co nejlépe právo na vzdělání všech osob. Vzdělání hraje nezastupitelnou roli také v prosazování práv dětí (ochrana před dětskou prací a zneužíváním) a menšin, ať už jsou to ženy, rasové nebo jazykové menšiny. Vzdělávací systém je základem, který může sloužit k budování různorodé tolerantní společnosti.⁹²

Právo na vzdělání je v Listině zařazeno mezi hospodářská, sociální a kulturní práva a je zaručeno každému.⁹³ Vzhledem k důležitosti vzdělání je toto právo zakotveno také v mnoha mezinárodních dokumentech, a to již Všeobecnou deklarací lidských práv⁹⁴ počínaje. Důležité záruky práva na vzdělání obsahuje EÚLP v Dodatkovém protokolu č. 1,⁹⁵ nalezneme je rovněž v Úmluvě o právech dítěte, a to jak obecně, tak specificky s důrazem na děti se zdravotním postižením.⁹⁶ Právo osob se zdravotním postižením na vzdělání zaručuje též Úmluva OSN, která pojímá vzdělání jako jeden ze základních předpokladů pro plné zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti.⁹⁷ Právo na vzdělání zakotvuje také Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech,⁹⁸ LZPEU⁹⁹ a další úmluvy přijaté na půdě MOP¹⁰⁰ nebo UNESCO.¹⁰¹

⁹¹ Vlastní překlad, originál: „An educated, enlightened and informed population is one of the surest ways of promoting the health of a democracy.“ – MANDELA, Nelson. *Address by Nelson Mandela at St. John's School, Johannesburg* [online], 2003, [cit. 2017-03-13] Dostupné z:

http://www.mandela.gov.za/mandela_speeches/2003/0311_stjohns.htm

⁹² UNCESCR. *General Comment No. 13: The Right to Education*, odst. 1.

⁹³ LZPS, čl. 33.

⁹⁴ Všeobecná deklarace lidských práv, čl. 26.

⁹⁵ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, čl. 2 dodatkového protokolu č. 1.

⁹⁶ Úmluva o právech dítěte, čl. 23 a 28.

⁹⁷ Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, preambule a čl. 24.

⁹⁸ Vyhláška č. 120/1976 Sb., ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl. 13 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

⁹⁹ EVROPSKÁ UNIE. Listina základních práv Evropské unie, ze dne 26. října 2012, 2012/C 326/02, čl. 14.

¹⁰⁰ Viz např.: MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE. *Minimum Age Convention* [online], 26. června 1973, C138 [cit. 2017-03-19]. čl. 2 a 6. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/421216a34.html>

MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE. *Worst Forms of Child Labour Convention* [online], 17. června 1989, C182 [cit. 2017-03-19]. čl. 7 a 8. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/3ddb6e0c4.html>

MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE. *Indigenous and Tribal Peoples Convention* [online], 27. června 1989, C169 [cit. 2017-03-19]. čl. 7, 21, 22. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/3ddb6d514.html>

¹⁰¹ UNESCO. *Convention Against Discrimination in Education* [online], 14. prosince 1960, [cit. 2017-03-19]. Dostupné také z: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3880.html>

Na mezinárodní úrovni je právo na vzdělání zakotveno rovněž v mnoha dokumentech *soft law*. Za zmínku stojí především Rozvojové cíle tisíciletí (*Millenium Development Goals – MDGs*), přijaté Valným shromážděním OSN v roce 2000 pro období následujících patnácti let. Jedním z osmi hlavních cílů tohoto dokumentu je dosažení základního vzdělání na celém světě, a to bez diskriminace.¹⁰² V roce 2015 na Rozvojové cíle tisíciletí navázaly nové Cíle udržitelného rozvoje (*Sustainable Development Goals – SDGs*), které jako jeden ze sedmnácti cílů míří opět do oblasti vzdělávání. Tentokrát je cílem „zajistit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny.“¹⁰³ Dochází tedy k posunu od požadavku kvantity vzdělávání k zájmu na jeho kvalitě a inkluzi.

3.1. Vymezení některých pojmů

3.1.1. Různé roviny pojmu „vzdělání“

Listina, stejně jako další lidskoprávní dokumenty, zakotvuje právo na vzdělání. Je přitom důležité vymezit, co přesně se vzděláním myslí, tedy co vlastně dané ustanovení zaručuje. Pojem vzdělání lze vnímat z několika úhlů pohledu. V nejužším slova smyslu se může jednat o svobodu myšlení a vědeckého bádání, která je zároveň zakotvena v Listině zvláště v čl. 15.¹⁰⁴ Toto právo vzdělávat se, tedy „*shromažďovat poznatky o okolním světě*“, je nutné považovat za součást osobních přirozených práv, která náleží každému člověku.¹⁰⁵

Z jiného úhlu pohledu lze právo na vzdělání vnímat jako právo na přístup k (většinou již existujícím)¹⁰⁶ vzdělávacím zařízením. Toto institucionální pojetí práva na vzdělání, jehož je stát garantem, je třeba doplnit o další rozměr vzdělání – jeho materiální pojetí. Není dost dobře možné považovat právo na vzdělání za naplněné pouze přístupem

¹⁰² OSN. *We can end poverty: Millenium development goals and beyond* [online], 2016, [cit. 2017-03-19] Dostupné z: <http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml>

¹⁰³ Informační centrum OSN v Praze. *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs): fakta* [online], 22. září 2015, [cit. 2017-03-19] Dostupné z: <http://www.osn.cz/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs/>

¹⁰⁴ BOBEK, Michal. Čl. 3. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

¹⁰⁵ MORAVEC, Ondřej. Úvod: Ústavní základy práva na vzdělání a vzdělávacího systému České republiky. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 2. ISBN 978-80-7400-550-3.

¹⁰⁶ Zejm. v judikatuře ESLP, např. „Belgický jazykový případ“ - *Case "Relating to Certain Aspects of The Laws on the Use of Languages in Education in Belgium" proti Belgii*. Rozsudek ESLP ze dne 23. července 1968, č. 1474/62 a další.

ke vzdělávacím zařízením. Dle mého názoru je nutné, aby vzdělání splňovalo i určitou obsahovou kvalitu. Osoba, která projde vzdělávacím systémem, by měla absolvováním školy získat určité znalosti nebo dovednosti, které jí zajistí osobní rozvoj a budoucí uplatnění. Rovněž ÚS naznačuje, konkrétně v kontextu vysokého školství, že na vzdělávací systém je třeba klást i obsahové požadavky.¹⁰⁷ Kvalitativní aspekt práva na vzdělávání prostřednictvím cílů výchovy dítěte můžeme nalézt v Úmluvě o právech dítěte.¹⁰⁸ ESLP v tomto aspektu mlčí, neboť hodnocení kvality vzdělávacích plánů by mělo spadat spíše do uvážení jednotlivých států.¹⁰⁹ Tato práce užívá pojem právo na vzdělání právě v této institucionální rovině doplněné o materiální aspekt.

Listina výslovně nestanoví, ke kterým stupňům vzdělávání se její ustanovení vztahuje. S přihlédnutím k judikatuře ÚS¹¹⁰ i ESLP¹¹¹ lze ale konstatovat, že právo na vzdělání je třeba aplikovat na všechny úrovně vzdělávání, včetně vyššího odborného, celoživotního a vysokoškolského a vzdělávání, kde však podle ÚS platí určité odchylky, zejména co se týče nároků na schopnosti uchazečů o studium a podmíněnost bezplatnosti studia možnostmi společnosti.¹¹² Tato práce se bude věnovat především základní a středoškolské úrovni vzdělávání s přiměřenou aplikovatelností daných poznatků i na ostatní stupně vzdělávání.

3.1.2. Vymezení pojmu „přístup ke vzdělání“

Tato práce se zabývá právem na přístup ke vzdělání, které je nutno chápat jako užší pojem, než je celé právo na vzdělání. Právo na vzdělání v sobě mimo práva na přístup ke vzdělání zahrnuje i další aspekty, jako je možnost zakládání soukromých škol, uznávání vzdělání a diplomů nebo výuka v jazyce menšiny. Vzhledem k osobám se zdravotním postižením je přitom stěžejní právě přístup ke vzdělání, ve kterém mohou být nejpravděpodobněji znevýhodněny oproti ostatním skupinám osob.

Pojmem „přístup ke vzdělání“ se přitom v této práci nemyslí pouze záruky v institucionálním smyslu. Aby nebylo právo na vzdělání realizované skrze přístup

¹⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 36/93

¹⁰⁸ Úmluva o právech dítěte, čl. 29; rovněž: UNCRC. *General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education* [online], 17. dubna 2001, CRC/GC/2001/1 [cit. 2017-03-19]. odst. 3. Dostupné také z: <http://www.refworld.org/docid/4538834d2.html>

¹⁰⁹ BOBEK, Michal. Kapitola XXVI [Právo na vzdělání (čl. 2 Protokolu č. 1)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1309. ISBN 978-80-7400-365-3.

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 35/93.

¹¹¹ *Leyla Şahin proti Turecku*. Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. listopadu 2005, č. 44774/98, § 134.

¹¹² Nález Ústavního soudu ze dne 19. 12. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 27/95.

k němu pouze formální a iluzorní, je nutné onen „přístup“ pro účely této práce vykládat širěji. Přístup ke vzdělání v tomto širším pojetí je zaručen pouze tehdy, pokud je takto poskytované vzdělání skutečné a efektivní. Kromě existence a dostupnosti institucí zajišťujících vzdělávání jsou tedy nezbytnými složkami práva na přístup ke vzdělání v tomto širším pojetí také např. bezplatnost, faktická dostupnost (např. bezbariérovost u tělesně postižených), individuální přístup či konečné výstupy ze vzdělávacích zařízení. Aby byl přístup ke vzdělání skutečně efektivní, je nutné osobám se zdravotním postižením zajistit nejen možnost rovného a férového vstupu do vzdělávacího systému, ale také možnost v něm za stanovených podmínek setrvat a tím i nabýt vzdělání určitého obsahu.

3.2. Ústavněprávní úprava práva na přístup ke vzdělání

Ústava výslovně právo na vzdělání nezmiňuje, jeho prioritu lze však z jejího textu dovodit. Jednak proto, že vzdělání je jedním z klíčů k ochraně demokracie a prosazování lidských práv, což jsou hodnoty, ke kterým se Ústava hlásí. Ústava zároveň v preambuli proklamuje „*odhodlání střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství*“, ¹¹³ k čemuž je vzdělání opět vhodným a nezbytným nástrojem.

V Listině je právo na vzdělání zakotveno v čl. 33, který toto právo zaručuje každému. Občanům navíc zaručuje právo na „*bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách*“. ¹¹⁴ Listina dále zmocňuje zákonodárce, aby zákonem stanovil, za jakých podmínek má občan právo na pomoc státu při studiu. ¹¹⁵ Subjektem práva na vzdělání jako takového jsou všichni lidé, některé aspekty tohoto práva Listina zaručuje pouze občanům. Práva zaručená občanům je nutné vztahovat i na občany ostatních členských států EU. ¹¹⁶ Právo na vzdělání je charakteristické svou povahou sociálního práva. Může ale vystupovat i v kombinaci se zákazem diskriminace a zásadou rovnosti. Právo na vzdělání je přitom zvláštní také svou povahou sociálního práva, která může mít vliv na jeho soudní vymahatelnost.

¹¹³ Ústava České republiky, preambule.

¹¹⁴ LZPS, čl. 33 odst. 2.

¹¹⁵ LZPS, čl. 33 odst. 4.

¹¹⁶ Smlouva o fungování Evropské unie, čl. 18.

Jako další prameny práva na vzdělání je vhodné zmínit také Úmluvu o právech dítěte, Úmluvu OSN, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a EÚLP.

3.2.1. Právo na přístup ke vzdělání jako aspekt lidské důstojnosti

Právo na vzdělání je jedním z klíčových prostředků prosazování, podpory a ochrany lidské důstojnosti. Samo toto právo je od lidské důstojnosti odvozeno a jeho realizace je nutná pro naplnění hodnoty lidské důstojnosti, která je pro lidská práva klíčová.¹¹⁷ Vzhledem k tomu, že všichni lidé jsou nadáni lidskou důstojností ve stejné míře, je nutné při realizaci práva na vzdělání brát v úvahu speciální potřeby a rozdílné schopnosti při rozvoji každého jednotlivce.¹¹⁸

Jak již bylo řečeno výše, právo na vzdělání je zároveň předpokladem pro realizaci dalších práv.¹¹⁹ I z tohoto pohledu je zjevné sepětí práva na vzdělání s lidskou důstojností. Zajištěním vzdělání se jednotlivcům zároveň dostává příležitost k osobnímu rozvoji a setrvalému zlepšování životních podmínek, zkrátka příležitost k vedení důstojného života.¹²⁰ Vzdělání je také (vedle očekávané délky dožití a hrubého národního produktu) jedním z aspektů hodnocení kvality života v rámci Rozvojového programu OSN, vzdělání tedy hraje důležitou roli při určování indexu kvality života (*HDI – Human Development Index*).¹²¹

Vzhledem k tomu, že lidská důstojnost je v kontextu ochrany lidských práv klíčovou hodnotou, je třeba mít ji na paměti při výkladu práva na vzdělání. Lidská důstojnost přitom není pouhým interpretačním vodítkem, ale pramení z ní jak pozitivní, tak negativní závazky pro stát. Stát tedy musí lidskou důstojnost jednat respektovat, ale také chránit a naplňovat.¹²² Někteří autoři¹²³ tvrdí, že právo na vzdělání tím, že vytváří

¹¹⁷ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, preambule.

¹¹⁸ UNCRC. *General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education*, odst. 1.

¹¹⁹ DRECHSLEROVÁ, Klára. Čl. 33 Listiny. In: KLÍMA, Karel, *Komentář k Ústavě a Listině*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 877. ISBN 80-868-9844-X.

¹²⁰ UNCRC. *General comment No. 9 (2006): The rights of children with disabilities*, odst. 3.

¹²¹ HOFMANNOVÁ, Helena. Právo na život v komparativním pohledu. In: PAVLÍČEK, Václav a Helena HOFMANNOVÁ, 2014. *Občanská a lidská práva v současné době*. Praha: Auditorium, s. 215. ISBN 978-80-87284-51-3.

¹²² BARTOŠ, Jirí. Čl. 1. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*.

¹²³ ŠMIGOVÁ, Katarína. Právo na vzdělání: univerzální ochrana. In: JÍLEK, Dalibor, Jaroslav VĚTROVSKÝ a Katarína ŠMIGOVÁ, 2015. *Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států*, s. 162. Op. Cit.

negativní i pozitivní závazky státu, naplňuje znaky práv první, druhé i třetí generace.¹²⁴ Ačkoli je právo na vzdělání tradičně řazeno mezi hospodářská, sociální a kulturní práva (tedy práva třetí generace), vykazuje i znaky práv první generace, tedy okamžitou vykonatelnost, a znaky práv druhé generace, tedy potřebu výrazné finanční podpory.¹²⁵

Domnívám se však, že nad tímto názorem převáží teze, že i sociální práva obecně vytvářejí, právě díky svému sepjetí s lidskou důstojností, jak negativní, tak pozitivní závazky států.¹²⁶ Pokud přijmeme tuto premisu, není třeba přerazovat právo na vzdělání z jedné kategorie lidských práv do druhé. Stát je povinen právo na vzdělání nejen respektovat, ale také chránit a naplňovat.¹²⁷

Lze tedy uzavřít, že lidská důstojnost vzhledem k předmětu této práce vystupuje ve dvou rovinách. Jednak z pohledu osob se zdravotním postižením, které jsou v tomto ohledu poměrně zranitelné, a zároveň jako hodnota realizovaná právem na vzdělání.

3.2.2. Právo na přístup ke vzdělání jako sociální právo

Právo na vzdělání je v Listině (jako ostatně i v dalších lidskoprávních dokumentech¹²⁸) řazeno mezi hospodářská, sociální a kulturní práva. Pro většinu těchto práv, včetně práva na vzdělání, platí omezení čl. 41 Listiny, podle kterého „*je možno se [těchto práv] domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí.*“¹²⁹ To znamená, že ochrana těchto práv je oslabená tím, že zákonodárci je poskytnut širší prostor pro úvahu, jakým způsobem tato práva provede v zákonech. Sociální práva se tak stávají předmětem politického boje.¹³⁰

Pokud máme na paměti sepjetí práva na vzdělání (obdobně jako ostatních sociálních práv) s lidskou důstojností, může se zdát překvapivým názor, který opakovaně vyjádřil ÚS. Podle ÚS se lidská práva dělí na dvě oddělené množiny – práva „základní“,“

¹²⁴ Pozn.: Autorka citovaného díla zde užívá dělení lidských práv na tři generace, tedy první generace (základní lidská práva), druhá generace (politická práva), třetí generace (hospodářská, sociální a kulturní práva).

¹²⁵ ŠMIGOVÁ, Katarína. Právo na vzdělání: univerzální ochrana. In: JÍLEK, Dalibor, Jaroslav VĚTROVSKÝ a Katarína ŠMIGOVÁ, 2015. *Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států*, s. 162. Op. Cit.

¹²⁶ Viz např.: UNCESCR. *General Comment No. 12: The Right to Adequate Food (Art. 11 of the Covenant)* [online], 12. května 1999 [cit. 2017-03-23]. odst. 15. Dostupné také z: <http://www.refworld.org/docid/4538838c11.html>

¹²⁷ KRATOCHVÍL, Jan. Judikovatelnost sociálních práv: nějaké mezery? *Právnick*. 2007, č. 11, s. 1161 a násl.

¹²⁸ Viz např. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹²⁹ LZPS, čl. 41 odst. 1.

¹³⁰ MORAVEC, Ondřej. Úvod: Ústavní základy práva na vzdělání a vzdělávacího systému České republiky. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 2. Op. Cit.

kteřá zajišťují uchování integrity člověka a jeho důstojnosti, a na druhé straně práva „jiná než základní,“ která jsou obsažena v hlavě čtvrté Listiny (hospodářská, sociální a kulturní práva). Tato „nezákladní“ práva podle ÚS nepůsobí bezprostředně jako práva základní a jsou odvislá od hospodářské a sociální úrovně státu a s tím spojené výše životní úrovně.¹³¹

Jistě nelze popírat propojení sociálních práv s ekonomickou situací daného státu v dané době. Problém však spočívá v tom, že ÚS mezi „základní“ a „nezákladní“ práva v citovaných rozhodnutích postavil neprostupnou zeď. Tímto názorem by ÚS v některých svých rozhodnutích postavil paušálně celou úpravu sociálních práv do gesce zákonodárce s tím, že tato práva nevyvěrají přímo z lidského bytí a nejsou podstatná pro zajištění lidské důstojnosti. Z předešlého výkladu je přitom zřejmé, že i sociální práva v některých svých aspektech dosahují důležitosti „základních“ práv, zejména díky svému sepjetí s lidskou důstojností jako základní hodnotou ochrany lidských práv.

Z tohoto důvodu i ÚS v některých svých rozhodnutích koriguje striktní rozdělení na „základní“ a „nezákladní“ práva požadavkem, že ani práva určená Listinou k zákonnému provedení nelze tímto zákonným provedením vyprazdňovat.¹³² ÚS k tomuto korektivu dochází skrze zásadu šetření podstaty a smyslu práv zaručených v Listině,¹³³ tedy nikoli v návaznosti na lidskou důstojnost.

Pro efektivní záruky sociálních práv je třeba ubírat se právě cestou korektivu „zákazu vyprázdňení“ Listinou zaručených práv. V těchto nálezech ÚS dovozuje, že právo na vzdělání má dvě dimenze: „jádro“ tohoto práva a „ostatní“ částí.¹³⁴ Jádro práva na vzdělání je chráněno jako základní právo, takže ani „*zmíněná relativní volnost zákonodárce, vyplývající z čl. 41 odst. 1 Listiny, nemůže vést k tomu, aby formou zákona porušil podstatu a smysl čl. 33 Listiny.*“¹³⁵ Naproti tomu zbylá část práva na vzdělání je ponechána v rukou zákonodárce, aby jej, samozřejmě v mezích dalších práv stanovených Listinou, upravil. K zásahu do jádra práva na vzdělání by mohlo dojít, pokud by zákonodárce toto právo zcela vyprázdnil, nebo pokud by přijal diskriminační právní úpravu, případně pokud by docházelo ke svévolné interpretaci či aplikaci právní

¹³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 35/95. Dále také: Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 36/11. Nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 1/08.

¹³² Nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 35/93.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ BOBEK, Michal. Čl. 33. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

¹³⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 1. 2011, sp. zn. II. ÚS 2446/10.

úpravy.¹³⁶ Zákodárce tedy ani v oblasti sociálních práv není zcela neomezen a jeho tvorba podléhá přezkumu ÚS.¹³⁷

Oslabená ochrana sociálních práv se projevuje také v modifikovaném přezkumu ústavnosti právních předpisů, který ÚS uplatňuje při zásahu do sociálních práv.¹³⁸ V tomto testu nejprve ÚS zjišťuje, zda dané opatření zasahuje do samotného „jádra“ daného sociálního práva.¹³⁹ „Jádro“ sociálního práva lze rozeznat testem přímé aplikovatelnosti. O přímo aplikovatelné právo se jedná, pokud je ustanovení Listiny „jasné, bezpodmínečné a kategorické, aby je bylo možné soudně aplikovat.“¹⁴⁰ V případě, že se opatření týká „jádra“ sociálního práva, postupuje dále ÚS tzv. testem proporcionality (zkoumá, zda je zásah vhodný, potřebný či přiměřený pro ochranu jiného základního práva).¹⁴¹

Naopak pokud dané opatření nezasahuje přímo do „jádra“ sociálního práva, ÚS uplatňuje tzv. test racionality (zkoumá, zda se nejedná o svévolné omezení základního práva, zda sleduje legitimní cíl a zda k jeho dosažení užívá rozumných prostředků). Vzhledem k tomu, že právní předpis zpravidla v testu racionality uspěje, zatímco v testu proporcionality je větší prostor pro shledání protiústavnosti, je velmi podstatné určit, zda se v konkrétním aspektu jedná o „jádro“ sociálního práva, či nikoli.¹⁴²

Dle mého názoru je pozitivní, že ÚS připouští, že některé aspekty sociálních práv jsou přímo aplikovatelné, tedy že vyplývají přímo z Listiny a nelze do nich zákonem svévolně zasahovat. ÚS se však bohužel při této argumentaci obešel bez odkazu na lidskou důstojnost, která by však dle mého názoru měla být jedním z důvodů, proč jsou sociální práva, resp. jejich jádro, přímo aplikovatelná.

3.2.3. Zákaz diskriminace a rovnost v přístupu ke vzdělání

Dle platné právní úpravy by měl být zaručen rovný přístup ke vzdělání všem osobám, a to bez jakékoli diskriminace.¹⁴³ Ne vždy jsou ale tyto zásady dodržovány.

¹³⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 1. 2011, sp. zn. II. ÚS 2446/10.

¹³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 16/14, odst. 84.

¹³⁸ MORAVEC, Ondřej. Úvod: Ústavní základy práva na vzdělání a vzdělávacího systému České republiky. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 2. Op. Cit.

¹³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 16/14.

¹⁴⁰ BOBEK, Michal. Čl. 33. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

¹⁴¹ WINTR, Jan. 2015. *Principy českého ústavního práva*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 175. ISBN 978-80-7380-564-7.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Antidiskriminační zákon, § 1 odst. 1 písm. i). LZPS, čl. 3 a čl. 33.

Svědčí o tom například počet stížností, které přijala veřejná ochránkyně práv v posledních letech.¹⁴⁴ Pomoc veřejné ochránkyně práv přitom vyhledá jen zlomek obětí diskriminace.¹⁴⁵ Zajištění rovnosti v přístupu ke vzdělání je zároveň stěžejní pro výchovu dětí, jejímž výsledkem může být změna postojů na straně zdravotně postižených i ostatních dětí. Předpoklady pro budoucí začlenění a uplatnění ve společnosti se vytvářejí již od dětství, stejně jako strach, předsudky a odpor. Proto je pro budoucnost různorodé a tolerantní společnosti důležité, jakým způsobem jsou dnes její děti vzdělávány.¹⁴⁶

V přístupu ke vzdělání lze rozlišit diskriminaci přímou a nepřímou. Přímou diskriminací se rozumí situace, „*kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci,*“ a toto nepříznivé zacházení má některý ze zákonem vyjmenovaných důvodů, např. zdravotní postižení.¹⁴⁷ Pro určení, zda došlo k přímé diskriminaci, je rozhodující tzv. komparátor, tedy subjekt ve srovnatelné situaci, se kterým bylo zacházeno příznivěji.¹⁴⁸ Vzhledem k osobám se zdravotním postižením jsou komparátorem osoby bez zdravotního postižení.

O nepřímou diskriminaci se jedná, pokud „*na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z důvodů [...] osoba znevýhodněna oproti ostatním.*“ O nepřímou diskriminaci se přitom nejedná, pokud je toto zacházení odůvodněno legitimním cílem a prostředky k dosažení tohoto cíle jsou přiměřené a nezbytné.¹⁴⁹ Za nepřímou diskriminaci v přístupu ke vzdělání se považuje také odmítnutí přijmout tzv. přiměřené opatření.¹⁵⁰ Přiměřené opatření je institut zavedený evropským právem, jeho transpozice do českého práva je však širší a také nejasnější než

¹⁴⁴ Podle tiskové zprávy VOP za rok 2015 bylo v letech 2013-2015 podáno průměrně 51 stížností ročně. Viz: VOP. *Výroční zpráva o ochraně před diskriminací ..* [online], 2016-. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, s. 11. [cit. 2017-03-23] ISBN 978-80-87949-30-6. Dostupné z:

http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/2015-DIS-vyrocní-zprava.pdf

¹⁴⁵ VOP. *Přečtěte si samostatnou výroční zprávu o ochraně před diskriminací za rok 2015* [online]. 22. srpna 2016. [cit. 2017-03-23] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2016/prectete-si-samostatnou-vyrocní-zpravu-o-ochrane-pred-diskriminaci-za-rok-2015/>

¹⁴⁶ VYSOKAJOVÁ, Margerita. s. 106. Op. Cit.

¹⁴⁷ Antidiskriminační zákon, § 2 odst. 3.

¹⁴⁸ KOLDINSKÁ, Kristina. § 2 odst. 3. In: BOUČKOVÁ, Pavla, HAVELKOVÁ, Barbara, KOLDINSKÁ, Kristina, KÜHN, Zdeněk, KÜHNOVÁ, Eva, WHELANOVÁ, Markéta. *Antidiskriminační zákon*, s. 134-5. Op. Cit.

¹⁴⁹ Antidiskriminační zákon, § 3 odst. 1.

¹⁵⁰ Antidiskriminační zákon, § 3 odst. 2.

evropská úprava. Přesné podmínky přiměřených opatření bude muset ujasnit soudní rozhodovací praxe.¹⁵¹

Podle zprávy veřejné ochránkyně práv je častější formou diskriminace přímá.¹⁵² Ve vztahu ke vzdělání lze jako příklad přímé diskriminace uvést prohlášení ředitele školy ve snaze regulovat počet přijatých žáků romské národnosti.¹⁵³ Příkladem nepřímé diskriminace v právu na vzdělání je například nezajištění výuky sluchově postižených dětí v jazyce, který by s ohledem na jejich sluchové postižení byl nejvhodnější a maximalizoval by jejich vzdělávací pokroky.¹⁵⁴ Nepřímou diskriminaci v podobě nepřijetí přiměřeného opatření veřejná ochránkyně práv shledala v případě, kdy škola nepřijala toto opatření v souvislosti se školou v přírodě, čímž znemožnila dětem se zdravotním postižením se této akce účastnit.¹⁵⁵

3.2.4. Právo na pomoc státu při studiu

Právo na pomoc státu při studiu zaručené čl. 33 odst. 4 Listiny je podmíněno zákonnou úpravou. Jako takové teoreticky může mít individuální a kolektivní dimenzi. V individuální rovině může jít zejména o prospěchová, talentová nebo sociální stipendia. U těchto příspěvků je potřeba zejména dbát na zákaz diskriminace, případně další ustanovení Listiny. Nelze zde však dovozovat konkrétní požadavky na podobu těchto příspěvků.¹⁵⁶

Kolektivní pomocí státu při studiu se rozumí systémová opatření pro zajištění přístupu ke vzdělání určitým menšinám nebo okruhům společnosti. Je však otázkou, zda Listina v čl. 33 odst. 4 skutečně tuto kolektivní pomoc předvídá a zaručuje. Takový požadavek by byl totiž v souladu s výkladem zásady rovnosti obsažené v Listině tím způsobem, že se jedná o rovnost materiální. ÚS se však opakovaně vyjadřuje, že princip rovnosti vnímá primárně jako formální kategorii.¹⁵⁷ Tímto způsobem ÚS rovněž popřel

¹⁵¹ KÜHNOVÁ, Eva. § 3 odst 2. In: BOUČKOVÁ, Pavla, HAVELKOVÁ, Barbara, KOLDINSKÁ, Kristina, KÜHN, Zdeněk, KÜHNOVÁ, Eva, WHELANOVÁ, Markéta. *Antidiskriminační zákon*, s. 166-169. Op. Cit.

¹⁵² VOP. *Výroční zpráva o ochraně před diskriminací ..* [online], 2016-. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, s. 10. [cit. 2017-03-23] ISBN 978-80-87949-30-6.

¹⁵³ VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 5202/2014/VOP, ze dne 16. dubna 2015. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2812>,.

¹⁵⁴ VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 4958/2012/VOP, ze dne 20. listopadu 2015. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3366/>,.

¹⁵⁵ VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 105/2013/DIS, ze dne 11. února 2015. Dostupné z: http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2386_105/2013/DIS.

¹⁵⁶ BOBEK, Michal. Čl. 33. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

¹⁵⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03.

aktivnější roli státu v pomoci při studiu a shledal, že Listina toto právo v kolektivní rovině nezaručuje.¹⁵⁸ V téže věci posléze rozhodoval i ESLP, který oproti názoru ÚS shledal porušení EÚLP kvůli systémovým chybám v českém školském právu a praxi. Jednalo se o věc *D. H. proti České republice* (více viz v následující kapitole).¹⁵⁹ Možná je tedy rozhodovací praxe ESLP signálem k alespoň částečnému přehodnocení výkladu principu rovnosti v judikatuře ÚS.

3.3. Právo na vzdělání v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

Právo na vzdělání je upraveno v čl. 2 Dodatkového protokolu č. 1 k EÚLP. Často je však aplikováno ve spojení s dalšími právy garantovanými v EÚLP, zejména spolu s čl. 8 (právo na soukromý a rodinný život), čl. 9 (svoboda svědomí, myšlení a náboženského vyznání) a pro účely této práce především spolu s čl. 14 (zákaz diskriminace).¹⁶⁰

Podle ESLP právo na vzdělání ze své podstaty vyžaduje zákonné provedení státem. Taková zákonná regulace se může měnit v čase a v reakci na potřeby a zdroje společnosti a jednotlivců. Je samozřejmé, že taková regulace nesmí zasahovat do podstaty práva na vzdělání a nesmí ani odporovat ostatním právům zakotveným v EÚLP.¹⁶¹ ESLP tedy zvolil podobný přístup k právu na vzdělání, když hovoří o jeho podstatě, „jádro“ tohoto práva. Na rozdíl od ÚS se však ESLP nebrání odkazům na lidskou důstojnost při výkladu práva na vzdělání spolu se zákazem diskriminace.¹⁶²

Právo na vzdělání obsažené v EÚLP lze aplikovat na všechny úrovně vzdělávání.¹⁶³ Při přezkumu práva na vzdělání ESLP pojímá toto právo spíše restriktivně a přiznává státům poměrně velký prostor pro uvážení, jakým způsobem svůj vzdělávací systém upraví.¹⁶⁴ ESLP zároveň vykládá právo na vzdělání pouze jako přístup k již

¹⁵⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 10. 1999, sp. zn. I. ÚS 297/99.

¹⁵⁹ *D.H. a ostatní proti ČR*. Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 13. listopadu 2007, č. 57325/00.

¹⁶⁰ BOBEK, Michal. Kapitola XXVI [Právo na vzdělání (čl. 2 Protokolu č. 1)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*, s. 1302. Op. Cit.

¹⁶¹ *Case "Relating to Certain Aspects of The Laws on the Use of Languages in Education in Belgium" proti Belgii*, odst. 5.

¹⁶² Viz např. *D. H. proti ČR*, odst. 173.

¹⁶³ *Leyla Şahin proti Turecku*, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. listopadu 2005, č. 44774/98, odst. 134.

¹⁶⁴ BOBEK, Michal. Kapitola XXVI [Právo na vzdělání (čl. 2 Protokolu č. 1)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*, s. 1306-1307. Op. Cit.

existujícím institucím. Nedovozuje z tohoto práva žádný pozitivní závazek státu zřizovat nová vzdělávací zařízení,¹⁶⁵ nepřezkoumává ani existenci školního, přijímacích zkoušek nebo omezení počtu přijatých žáků na určité školy.¹⁶⁶

Vzhledem k nastíněnému restriktivnímu výkladu práva na vzdělání mohou být překvapivá další rozhodnutí ESLP, ve kterých tento soud abstraktně přezkoumal právní úpravu vzdělávání a shledal v ní systémová pochybení. K tomu došlo například v rozsudku Velkého senátu ESLP ve věci *D. H. proti České republice*.¹⁶⁷ V této věci ESLP přezkoumával zacházení s několika romskými dětmi, které byly přeřazeny do zvláštních škol na základě svého údajného mentálního postižení. Jednalo se zde o případ rasové diskriminace, ESLP však vyvodil i některé závěry aplikovatelné na osoby se zdravotním postižením.

ESLP zde za použití statistik došel k závěru, že podíl romských dětí ve zvláštních školách neodpovídá jejich podílu v populaci, resp. že dítě romské národnosti má několikanásobně vyšší pravděpodobnost zařazení do zvláštní školy.¹⁶⁸ ESLP z těchto údajů dovedl rozdílné zacházení a vyjádřil znepokojení nad segregací, kterou tehdejší právní úprava a především praxe umožňovaly.¹⁶⁹ ESLP se v rozsudku vyjádřil také k testům, které určují, zda bude konkrétní dítě přeřazeno do zvláštní, příp. speciální, školy. Takové testy by měly být objektivní, metodické a komplexní. V důsledku použití nevhodných testů byly romské děti v těchto testech neúspěšné na základě své jazykové či kulturní odlišnosti, nikoli z důvodu mentálního postižení.¹⁷⁰ ESLP také vyjádřil pochybnosti nad kvalitou informovaného souhlasu s přeřazením do zvláštní školy, který vyjádřili rodiče romských dětí. Vnitrostátní orgány podle soudu selhaly, když nenabídlly rodičům jiné alternativy a dostatečně je nepoučily o možných následcích jejich souhlasu.¹⁷¹

Rozsudek ve věci *D. H. proti České republice* odstartoval řadu systémových změn v českém školství. Tyto změny ani dnes, skoro 10 let od vydání rozsudku, nejsou u konce.

¹⁶⁵ Např. *Case "Relating to Certain Aspects of The Laws on the Use of Languages in Education in Belgium" proti Belgii*.

¹⁶⁶ BOBEK, Michal. Kapitola XXVI [Právo na vzdělání (čl. 2 Protokolu č. 1)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*, s. 1308. Op. Cit.

¹⁶⁷ *D.H. a ostatní proti ČR*.

¹⁶⁸ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 190.

¹⁶⁹ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 196-198.

¹⁷⁰ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 200.

¹⁷¹ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 203.

Zatím posledním krokem v těchto změnách je novela školského zákona účinná od 1. 9. 2016.¹⁷²

O obdobném problému ESLP rozhodoval také ve věci *Horváth a Kiss proti Maďarsku*.¹⁷³ ESLP zde opět zdůraznil, že testování dětí na mentální postižení má být komplexní a nemá se hodnotit pouze hodnota inteligenčního kvocientu.¹⁷⁴ ESLP zde také zdůrazňuje důležitost procesních záruk v právu na vzdělání.¹⁷⁵

3.4. Právo na vzdělání v Úmluvě o právech dítěte

Právo na vzdělání je jedním z pilířů Úmluvy o právech dítěte, přičemž na vzdělávání dětí se zdravotním postižením je v tomto dokumentu kladen zvláštní důraz. Podle výkladových dokumentů k Úmluvě o právech dítěte má být právo na vzdělání zajištěno nejen co do přístupu, ale také v určité kvalitě.¹⁷⁶ Právo na vzdělání podle Úmluvy o právech dítěte je třeba aplikovat v kontextu jejích dalších principů, kterými jsou zejm. zákaz diskriminace, nejlepší zájem dítěte a právo dítěte být slyšeno.¹⁷⁷

Výbor pro práva dítěte (*Committee on the Rights of the Child*) vydává pravidelné zprávy o aplikaci Úmluvy o právech dítěte v jednotlivých signatářských státech. V těchto zprávách se zabývá rovněž i vzděláváním dětí se zdravotním postižením. Jako aktuální problém v této oblasti Výbor pro práva dítěte označuje například nedostatečnou státní finanční podporu této oblasti vzdělávání.¹⁷⁸ Výbor také upozorňuje, že děti se zdravotním postižením jsou často obětmi diskriminace v přístupu ke vzdělání.¹⁷⁹ Výbor pro práva dítěte také vyzývá státy, aby přijímaly legislativu a další kroky ke zvýšení povědomí o problematice osob se zdravotním postižením.¹⁸⁰

K situaci v České republice se Výbor pro práva dítěte vyjadřoval naposledy v roce 2011. Výbor vyzval Českou republiku ke zlepšení systému získávání dat ohledně situace

¹⁷² VOP. *Sedm let od rozsudku proti České republice a nic se nezměnilo* [online]. 14. listopadu 2014. [cit. 2017-03-23] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2014/sedm-let-od-rozsudku-proti-ceske-republice-a-nic-se-nezmenilo/>

¹⁷³ *Horváth a Kiss proti Maďarsku*. Rozsudek ESLP ze dne 29.ledna. 2013, č. 11146/11.

¹⁷⁴ Tamtéž, odst. 118.

¹⁷⁵ Tamtéž, odst. 126.

¹⁷⁶ UNCRC. *General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education*, odst. 3.

¹⁷⁷ Tamtéž, odst. 6.

¹⁷⁸ UNCRC. *Concluding observations on the combined third to fifth periodic reports of Bulgaria* [online], 21. listopad 2016, CRC/C/BGR/CO/3-5, [cit. 2017-03-19]. Dostupné z:

<http://www.refworld.org/docid/587ce2884.html>

¹⁷⁹ Tamtéž, odst. 19.

¹⁸⁰ UNCRC. *List of issues in relation to the combined third to fifth periodic reports of Slovakia* [online], 12. listopad 2016, CRC/C/SVK/Q/3-5, [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/573d74ee4.html>

dětí se zdravotním postižením. Výbor se dále pozastavil nad nedostatečným financováním začleňování dětí se zdravotním postižením do běžné výuky a často chybějícím informovaným souhlasem rodičů při přefazování dětí do zvláštních škol.¹⁸¹

¹⁸¹ UNCRC. *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention: Czech Republic* [online], 4. srpna 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4, [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=_CRC%2fC%2fCZE%2fCO%2f3-4&Lang=en

4. Jednotlivé ústavněprávní záruky práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání

Cílem této kapitoly je propojit poznatky nashromážděné v předchozích dvou kapitolách, tedy poznatky o právech osob se zdravotním postižením a o právu na přístup ke vzdělání obecně. Z prohloubení a syntézy těchto dvou oblastí lidských práv je cílem formulovat konkrétní požadavky na vzdělávací systém, který by vyhovoval všem nárokům pramenícím z ústavněprávní úpravy obou zmíněných oblastí lidských práv.

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že právní úprava vzdělávacího systému je sice do jisté míry politickou otázkou, avšak toto politické rozhodování má své meze. Tyto meze jsou dány právě lidskoprávními požadavky, které vycházejí mimo jiné z vědeckých poznatků z nejrůznějších oborů. Zákonná úprava vzdělávacího systému tedy nemůže být zcela svévolná.

V potaz je třeba brát kromě Listiny také závazky České republiky, které pramení z mezinárodních úmluv o lidských právech. Česká republika je signatářem Úmluvy o právech dítěte,¹⁸² i Úmluvy OSN.¹⁸³ Ve své judikatuře na tyto úmluvy odkazuje jak ÚS,¹⁸⁴ tak ESLP,¹⁸⁵ významný je také Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.¹⁸⁶ Tyto smlouvy jsou přímo aplikovatelné a tvoří také součást referenčního rámce při přezkumu ústavnosti.¹⁸⁷

Pro přehledné rozdělení požadavků na vzdělávací systém bude použito základních principů stanovených Hospodářskou a sociální radou OSN v Obecném komentáři č. 13 k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Tento dokument poskytuje výklad k právu na vzdělání a představuje koncepci tzv. *AAAA* (*available, accessible, acceptable, adaptable*). Vzdělání má dle této koncepce být:

- Dostupné, myšleno ve smyslu existence vzdělávacích zařízení, samozřejmě v závislosti na rozvojové úrovni státu (*available*),

¹⁸² Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

¹⁸³ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 10/2010 Sb.m.s, o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

¹⁸⁴ Viz např.: Nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 35/93. Nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 16/14. Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10 (zrušení ustanovení SŘS).

¹⁸⁵ Viz např.: *D.H. a ostatní proti ČR. Čam proti Turecku*.

¹⁸⁶ Vyhláška č. 120/1976 Sb., ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹⁸⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

- Přístupné každému, a to bez diskriminace; Přístupností se myslí jednak fyzická přístupnost (školská zařízení v rozumné vzdálenosti), ale i ekonomická přístupnost (*accessible*),
- Vhodné,¹⁸⁸ co se týče obsahu a formy vzdělávání, kulturně přiměřené, s minimálním standardem kvality (*acceptable*),
- Přizpůsobivé, aby dokázalo reagovat na nejrůznější skupiny osob a jejich potřeby (*adaptable*).¹⁸⁹

Tato koncepce v zásadě zahrnuje všechny důležité oblasti práva na přístup ke vzdělání, které budou ještě rozšířeny o oblast nejlepšího zájmu dítěte zejména z pohledu Úmluvy o právech dítěte, právo na soudní ochranu dle čl. 36 Listiny a jiné dílčí aspekty vyplývající z Listiny a z dalších mezinárodních úmluv.

4.1. Dostupnost vzdělávacích zařízení

Je povinností státu zajistit, aby veřejné (případně i soukromé) vzdělávací instituce a programy byly dostupné v dostatečném množství a kvalitě. Zároveň je stát právem na vzdělání zavázán zajistit dostatečné financování všech typů škol tak, aby v nich občanům mohlo být bezplatně poskytováno vzdělání.¹⁹⁰ Stejně tak tedy musí státy zajistit širokou dostupnost vzdělávacích zařízení pro osoby se zdravotním postižením.¹⁹¹

Všechny osoby se zdravotním postižením by tak měly mít „svou“ spádovou školu, která je musí bezpodmínečně přijmout za stejných podmínek, jako přijímá všechny ostatní zájemce. V opačném případě by totiž musely osoby se zdravotním postižením dojíždět za vzděláním velké vzdálenosti, případně být vzdělávány segregovaně, což je nežádoucí.¹⁹² Se zajištěním dostupnosti vzdělávacích zařízení se pojí velké finanční výdaje. Je rovněž povinností státu, aby, v závislosti na míře svého ekonomického rozvoje, tyto výdaje vynakládal.¹⁹³

¹⁸⁸ Pozn.: Pojem „acceptable“ je z angličtiny někdy překládán jako „přijatelný“ (viz např. DUŠKOVÁ, Šárka. *Na cestě k právu na inkluzivní vzdělávání*. Č. LIT162853CZ. Načteno z ASPI.), já ale dle obsahu tohoto pojmu považuji za příležitější slovo „vhodný“.

¹⁸⁹ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl. 13. Více viz: UNCESCR. *General Comment No. 13: The Right to Education*.

¹⁹⁰ PAVLÍČEK, Václav, 2015. *Ústavní právo a státověda*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges. Student (Leges), s. 688. ISBN 978-80-7502-084-0.

¹⁹¹ Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, čl. 24. Více viz: UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD). *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education* [online], 2. září 2016, CRPD/C/GC/4 [cit. 2017-03-24]. odst. 20. Dostupné také z: <http://www.refworld.org/docid/57c977e34.html>

¹⁹² DUŠKOVÁ, Šárka. Op. Cit.

¹⁹³ Mezinárodní pakt o hospodářských sociálních a kulturních právech, čl. 13. LZPS, čl. 33.

4.2. Přístupnost vzdělávání

4.2.1. Rovnost a zákaz diskriminace v přístupu k vzdělávacím zařízením

Přístupnost nejen vzdělávacích zařízení, ale i ostatních veřejných služeb, je jedním ze základních předpokladů pro plné zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti.¹⁹⁴ Z mnoha lidskoprávních katalogů vyplývá povinnost státu zajistit právo na vzdělání bez jakékoli diskriminace, na základě rovných příležitostí.¹⁹⁵ Státy tedy musí zamezit veškeré diskriminaci osob se zdravotním postižením, a to na jakémkoli základě (nejen na základě zdravotního postižení, ale např. i z důvodu pohlaví, náboženství, původu, sexuální orientace,...). K zamezení diskriminace je třeba, aby stát identifikoval a odstranil všechny právní, fyzické, komunikační, finanční a jiné překážky v přístupu ke vzdělávacím institucím.¹⁹⁶

V souladu se zákazem diskriminace by tedy měly mít školy možnost odmítnout přijetí osoby se zdravotním postižením pouze, pokud by za stejných okolností odmítly přijmout i osobu bez takového postižení.¹⁹⁷

4.2.2. Fyzická přístupnost vzdělávání

Fyzickou přístupností školy se rozumí možnost jakékoli osoby efektivně a bez obtíží se dostat do budovy školy – tedy kromě přiměřené vzdálenosti školy od obydli také například bezbariérovost budovy nebo zajištění asistence při přesunu do a uvnitř budovy. Fyzicky přístupné by ale mělo být i samotné vzdělávání – například přizpůsobením učebních pomůcek a textů vhodnou velikostí písma nebo překladem do znakového jazyka.¹⁹⁸ Tento závazek pro Českou republiku vyplývá např. z Úmluvy OSN.¹⁹⁹

Bez těchto úprav není možné, aby osoby se zdravotním postižením z formálně poskytovaného vzdělání profitovaly, neboť pro ně bude stále materiálně nepřístupné. (K financování těchto přiměřených úprav viz následující oddíl.)

¹⁹⁴ UNCRPD. *General comment No. 2 (2014) Article 9: Accessibility* [online], 22. května 2014, CRPD/C/GC/2 [cit. 2017-03-24]. odst. 2. Dostupné také z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/033/13/PDF/G1403313.pdf?OpenElement>

¹⁹⁵ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, Úmluva o právech osob se zdravotním postižením.

¹⁹⁶ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 14.

¹⁹⁷ DUŠKOVÁ, Šárka. Op. Cit.

¹⁹⁸ UNCRPD. *General comment No. 2 (2014) Article 9: Accessibility*, odst. 2.

¹⁹⁹ Viz: Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, čl. 24 odst. 2.

4.2.3. Ekonomická přístupnost vzdělávacích zařízení

K naplnění svého práva na vzdělání potřebují osoby se zdravotním postižením určitá vyrovnávací opatření, která mohou znamenat zvýšení finančních nákladů. Otázkou tedy je, kdo by měl tyto náklady nést, zda stát, nebo přímo sama osoba se zdravotním postižením, její zákonní zástupci, případně charitativní organizace či jmenované subjekty v určitém poměru.

Listina zaručuje všem občanům bezplatné vzdělání na základní a středoškolské úrovni.²⁰⁰ ÚS přitom dovedl, že toto právo má bezpodmínečnou povahu a je přímo aplikovatelné. Zákon, který by toto právo popíral, by tedy byl v rozporu s ústavním pořádkem.²⁰¹ Zároveň ÚS dodává, že právo na „bezplatné“ vzdělání neznamena „dostat vše zdarma“ a je tedy v pořádku, pokud musí jednotlivci sami hradit některé náklady, například učebnice a pomůcky.²⁰² Tyto závěry je třeba určitým způsobem aplikovat na zvláštní náklady vznikající při zpřístupňování vzdělání osobám se zdravotním postižením – např. náklady na bezbariérovost budovy, asistenta pedagoga, tlumočnicka do znakové řeči, speciální pomůcky, atd.

Jak již bylo řečeno, ÚS vyloučil „úplné vyprázdnění“ práva na bezplatné vzdělání. Proto se domnívám, že není možné, aby osoby se zdravotním postižením samy hradily celé zvláštní náklady, které vznikají při jejich vzdělávání. Tento postup by mohl v mnoha případech znamenat faktické odepření vzdělání určitým osobám a byl by v rozporu se všemi principy sociální solidarity. Především se ale domnívám, že by takový postup byl v rozporu s principem rovnosti a zákazem diskriminace. Jsem dokonce toho názoru, že i hrazení části zvláštních nákladů na vzdělání ze strany osob se zdravotním postižením by bylo v rozporu s těmito principy.

Pokud je povinností státu zajistit právo na vzdělání všech osob, je potom také jeho povinností přizpůsobit vzdělávací zařízení potřebám těchto osob,²⁰³ a to do míry tzv. přiměřených úprav, které dle Úmluvy OSN zahrnují „*nezbytné a odpovídající změny a úpravy, které nepředstavují nepřiměřené nebo nadměrné zatížení, a které jsou prováděny, pokud to konkrétní případ vyžaduje, s cílem zaručit osobám se zdravotním postižením uplatnění nebo užívání všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními.*“²⁰⁴ V souladu se zásadou rovnosti by měly osoby se

²⁰⁰ LZPS, čl. 33 odst. 2.

²⁰¹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 35/93.

²⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 13. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 25/94.

²⁰³ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 67.

²⁰⁴ Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, čl. 2.

zdravotním postižením nést pouze takové náklady na vzdělání, jaké jsou povinni nést i všichni ostatní. Základní a střední školství by jim tedy mělo být poskytováno bezplatně, tak jak toto právo garantuje Listina. Ostatní úrovně školství by měly být pro osoby se zdravotním postižením zpoplatněny pouze do té míry, do jaké jsou zpoplatněny u ostatních osob.

4.3. Obsahová a formální vhodnost vzdělávání

4.3.1. Obsahová stránka vzdělávání

Obsahovou stránkou vzdělání se rozumí souhrn znalostí a dovedností, které si daný jedinec po absolvování vzdělávacího zařízení odnese. Každý člověk má přitom jinou subjektivní míru vzdělání, kterého může dosáhnout. Míra vzdělání, kterého každá osoba dosáhne, by měla v ideálním případě zcela naplnit tyto subjektivní limity. Takový stav zřejmě není zcela dosažitelný prostřednictvím státního vzdělávacího systému. Stále však platí, že vzdělávací systém by měl být ideálně takový, aby z něj mohlo profitovat každá osoba, tedy i ta se zdravotním postižením.²⁰⁵

Dle mého názoru by u osob s tělesným postižením mělo být naplnění vzdělávacího potenciálu stejně efektivní jako u ostatních skupin osob. Složitější posouzení je potřeba pro osoby s mentálním postižením, které mohou mít podstatně jinou maximální míru, jaké mohou ve vzdělání dosáhnout. Stát by ale ani u těchto osob neměl rezignovat na jejich vzdělávání a s ohledem na subjektivní limity těchto osob by jim měl poskytnout co nejvhodnější míru vzdělávání.

Vzdělávání dle redukovaných vzdělávacích plánů, které obsahují nižší úroveň učebních osnov, by proto mělo být užíváno jen v případě, kdy je to nezbytně nutné. Tyto redukované vzdělávací plány by navíc měly být co nejvíce individualizované, aby docházelo pouze k nezbytnému snížení dosahované úrovně vzdělávání. Obavu z nadužívání redukovaných vzdělávacích plánů vyjadřuje i ESLP.²⁰⁶

²⁰⁵ DUŠKOVÁ, Šárka. Op. Cit.

²⁰⁶ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 198.

4.3.2. Formální stránka vzdělávání - způsob začlenění do vzdělávacího systému

Obecně rozlišujeme čtyři hlavní způsoby, jak mohou být osoby s určitou odlišnou vlastností (nejen se zdravotním postižením) zapojeny do vzdělávacího systému a do výuky. Jedná se o exkluzi, segregaci, integraci a inkluzi.²⁰⁷

K *exkluzi* dochází v případě, že je určité osobě nebo skupině osob zcela odepřeno vzdělávání, lze ji popsat jako „*znemožnění určité osobě nebo skupině přístup k různým druhům nebo stupňům vzdělání.*“²⁰⁸ Je samozřejmé, že exkluze osob se zdravotním postižením (stejně jako jakékoli jiné menšiny) ze vzdělávacího systému je z hlediska lidských práv zcela nepřijatelná.²⁰⁹ Již z Listiny vyplývá, že stát ani jiný subjekt nemůže nikomu ve vzdělání bránit.²¹⁰

Segregaci lze definovat jako „*zakládání nebo udržování odděleného vzdělávacího systému nebo institucí*“ pro určité osoby nebo skupiny osob.²¹¹ K segregaci tedy dochází, pokud je výuka osobám se zdravotním postižením poskytována ve zvláštních zařízeních, odděleně od ostatních.²¹² Segregace jako paušální systém vzdělávání některé menšiny je nepřijatelná, neboť vede k vyčleňování některých skupin společnosti a dále k nepříznivým sociálním jevům. Zákaz segregace se vztahuje jak na segregaci zakotvenou přímo v právních předpisech, tak na segregaci, která je výsledkem závadné aplikace těchto předpisů.²¹³

Integraci osob se zdravotním postižením se rozumí jejich umístění do hlavního vzdělávacího proudu, přičemž se ale od osob se zdravotním postižením očekává, že se tomuto proudu přizpůsobí. V rámci integrace rozlišujeme integraci individuální a skupinovou. Skupinovou integraci si můžeme představit jako zřizování zvláštních studijních skupin a tříd v rámci běžných škol. Individuální integraci se rozumí umístění jednotlivce se zdravotním postižením do běžné třídy.²¹⁴

²⁰⁷ Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, čl. 24. Více viz: UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 11.

²⁰⁸ UNESCO. *Convention Against Discrimination in Education*, čl. 1 písm. a).

²⁰⁹ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 11.

²¹⁰ KOSTEČKA, Jan, Zdeněk SOVÁK, Václav PAVLÍČEK, Jiří HŘEBEJK a Viktor KNAPP. *Ústava a ústavní řád České republiky*. Díl 2, Práva a svobody. Praha: Linde, 1995, s. 234. ISBN 80-7201-000-X.

²¹¹ UNESCO. *Convention Against Discrimination in Education*, čl. 2.

²¹² UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 11.

²¹³ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 176 a násl., odst. 198. UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 13.

²¹⁴ MŠMT ČR. Směrnice Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení (č.j. 13 710/2001-24), č. 18/2002/n VěMŠMT.

Inkluze je rovněž zařazení odlišné osoby do hlavního výukového proudu, lze ji definovat jako „[plně] začlenění a zapojení do všech aspektů života společnosti.“²¹⁵ Na rozdíl od integrace ale zahrnuje proces systémových reforem a změn v obsahu, učebních metodách, přístupech, strukturách a plánech výuky. Cílem inkluze je překonání překážek a poskytování vzdělání všem na rovném základě, v prostředí, které nejlépe vyhovuje jejich požadavkům a preferencím. Umisťování studentů se zdravotním postižením do hlavního výukového proudu bez přijetí dostatečných strukturálních změn tedy není inkluzí.²¹⁶ Jinými slovy, inkluze vyžaduje, aby se škola přizpůsobila potřebám studenta, nikoli naopak, jak je tomu při integraci.²¹⁷ Inkluzi lze také popsat jako „*chápání a utváření společnosti a jejích subsystémů tak, aby tam lidé s postižením dopředu patřili (náleželi).*“²¹⁸ Inkluze ve vzdělání je zároveň součástí širšího konceptu společenské inkluze, jíž se snaží docílit např. Úmluva OSN.

4.3.3. Právo na inkluzivní vzdělávání

Úmluva OSN uznává inkluzi osob se zdravotním postižením jako hlavní klíč k zajištění jejich práva na vzdělání.²¹⁹ Vychází při tom z názoru, že pouze inkluzivní vzdělávání může zajistit osobám se zdravotním postižením kvalitní vzdělání, sociální rozvoj a záruky nediskriminace. Osoby se zdravotním postižením, stejně jako ostatní příslušníci menšin, tedy mají právo na inkluzivní vzdělávání, které je základním lidským právem.²²⁰

Výbor OSN pro lidská práva osob se zdravotním postižením proto doporučuje přijmout do národních právních řádů sociální model zdravotního postižení, který je prvním krokem k zavedení inkluzivního vzdělávání. Tento výbor dále vyzývá k zamezení izolace těchto osob, zajištění finančních zdrojů pro jejich vzdělávání a přijetí procesních mechanismů pro jejich ochranu.²²¹ Stejně tak i Výbor pro práva dítěte vyzývá státy, aby

²¹⁵ Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, čl. 26 odst. 1.

²¹⁶ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 11.

²¹⁷ MORAVEC, Ondřej. Úvod: Ústavní základy práva na vzdělání a vzdělávacího systému České republiky. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 17. Op. Cit.

²¹⁸ MILFAIT, René a Daniel BARTOŇ. *Lidská práva osob s postižením, nevléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie"*. 2., rozš. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013, s. 220. ISBN 978-80-86057-85-9.

²¹⁹ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 2.

²²⁰ UN Human Rights Council (UNHRC). *Thematic study on the right of persons with disabilities to education* [online], 18. prosinec 2013, A/HRC/25/29 [cit. 2017-03-24]. odst. 3. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/531468a74.html>

²²¹ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 4.

zavedly inkluzivní přístup ke vzdělání a poskytly školám dostatečné finanční prostředky k aplikaci tohoto přístupu.²²² Někteří autoři dovozují požadavek na právo na inkluzivní vzdělávání také z judikatury ESLP.²²³

4.3.4. Speciální vzdělávání jako nutná alternativa

Jak již bylo řečeno, mezinárodní úmluvy, zejména Úmluva OSN²²⁴ a Úmluva o právech dítěte,²²⁵ zakotvují právo každého jednotlivce na inkluzivní vzdělávání. Je však nutno dodat, že právo na inkluzivní vzdělávání není povinností být inkluzivně vzděláván. Nelze tedy nutit osoby se zdravotním postižením, aby se vzdělávaly inkluzivně. Naopak jim ale nelze v inkluzivním vzdělávání bránit. Lze si představit více či méně výjimečné situace, kdy inkluzivní vzdělávání není fakticky možné – např. u osob s hlubokou mentální retardací nebo u osob dlouhodobě hospitalizovaných – nebo není pro danou osobu nejvhodnějším způsobem vzdělávání. Vzhledem k všeobecně zaručenému právu na vzdělání je ale třeba zajistit vzdělání i těmto osobám. Proto je třeba vedle inkluzivního vzdělávání vytyčit i jiné systémy – systémy speciálního vzdělávání.

Jak již bylo řečeno, exkluze určitých osob ze vzdělání je zcela nepřijatelná, segregace je přípustná výjimečně, zejména v případech, kdy inkluze i integrace selžou. Přestože z lidskoprávního hlediska je preferovaným způsobem výuky inkluze, v určitých případech bude nutné přistoupit k jiným formám výuky. Jako důležitý faktor, který by měl sloužit jako korektiv „všeobecné“ inkluze vnímám nejlepší zájem dítěte. Pokud není inkluze v nejlepším zájmu dítěte, je třeba zvolit jiný způsob vzdělávání (viz podkapitola 4.5. *Nejlepší zájem dítěte*).

Zajímavé je, že mezinárodní právo výslovně zakotvuje právo na inkluzivní vzdělávání, kterému se rozsáhle věnuje v mnoha dokumentech, v případě jeho faktické neproveditelnosti však nezakotvuje právo na specializované vzdělávání. Domnívám se však, že toto právo lze dovodit z obecného práva na vzdělání, k jehož provedení je v určitých případech speciální vzdělávání nezbytné.

²²² UNCRC. *List of issues in relation to the combined third to fifth periodic reports of Slovakia*, odst. 37.

²²³ Pozn.: konkrétně jde o rozsudky ESLP: *Horváth a Kiss proti Maďarsku* a *D.H. a ostatní proti České republice*. Viz: MORAVEC, Ondřej. *Ústavněprávní ochrana práva na vzdělání* [online]. Poznámka pod čarou č. 29; [cit. 2017-03-24]. Dostupné z:

http://www.hjf.cz/downloads/dokumenty/ustavnepravni-ochrana-prava-na_.pdf

²²⁴ Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, čl. 24 odst. 2 písm. a).

²²⁵ Úmluva o právech dítěte, čl. 23.

4.4. Přizpůsobivost vzdělávání

Přizpůsobivost vzdělávání má vést k individualizaci přístupu k jednotlivcům. Pokud mají být všechny (někdy velmi rozdílné) osoby vzdělávány dohromady, v inkluzivním prostředí, je nutné zkoumat potřeby každého jednotlivce a vyhovět jim. Pokud má být přistoupeno ke speciálnímu vzdělávání (tedy nikoli inkluzivnímu), opět je třeba tento závěr odůvodnit individuálním posouzením situace, možností, schopností a zájmu daného jednotlivce. Dle mého názoru je tento úkol velmi nesnadný, neboť klade velké nároky na pedagogické pracovníky i na financování školství. I přesto se domnívám, že není možné na individualizovaný přístup ke vzdělávání vzdělávání rezignovat, a to již proto, že právo na inkluzivní vzdělávání je základním lidským právem, jak již bylo řečeno výše.

Výbor pro práva osob se zdravotním postižením doporučuje pro naplnění principu přizpůsobivosti vzdělávání přijmout program *Universal Design for Learning (UDL)*.²²⁶ Jedná se o soubor principů, které poskytují učitelům a ostatním pedagogickým pracovníkům návod, jak vytvořit příznivé prostředí pro výuku a zároveň uspokojit rozličné potřeby všech vzdělávaných osob. Každé dítě, každý jednatel, má jedinečné požadavky a možnosti, kterým je třeba vyhovět. Program *UDL* by měl pomoci učitelům navrhnout vzdělávací plány takovým způsobem, aby vyhovovaly každému jednotlivci. Standardizované hodnocení by mělo být nahrazeno flexibilními a různorodými formami hodnocení a uznáním individuálního pokroku v rámci rozšířených vzdělávacích cílů, které nabízejí alternativní cesty ke vzdělání.²²⁷

4.5. Nejlepší zájem dítěte

4.5.1. Výběr způsobu vzdělávání dle nejlepšího zájmu dítěte

Úmluva o právech dítěte, která je hlavním ideovým zdrojem konceptu nejlepšího zájmu dítěte, stanoví, že „zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče,

²²⁶ Tento program připravila výzkumná organizace Center for Applied Special Technology. Viz: CAST. *CAST through the years: One mission, many innovations* [online]. © CAST, Inc. 2017 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.cast.org/about/timeline.html#WJC44FXhDIU>

²²⁷ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 25.

soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“²²⁸ Nejlepší zájem dítěte je klíčovým principem, který prostupuje všechny činnosti a rozhodování týkající se dítěte.²²⁹

Nejlepší zájem dítěte je v každém konkrétním případě jiný, je proto třeba jej pečlivě určit dle individuálních okolností. Při stanovování nejlepšího zájmu dítěte je třeba brát ohled na názor samotného dítěte, a to přiměřeně jeho věku a vyspělosti. Skutečnost, že má dítě určitou formu zdravotního postižení jej a priori nezabavuje práva vyjádřit svůj názor na činnosti, které se ho týkají.²³⁰ Dále je třeba brát v úvahu identitu dítěte, tedy jeho jedinečné vlastnosti, např. pohlaví, národnost, kulturní specifika, sexuální orientaci, atd.²³¹ Je třeba také dbát na ochranu rodiny a udržení vztahů, které dítě navázalo s okolím.²³² Do konceptu nejlepšího zájmu dítěte řadíme také povinnost státu zajistit ochranu, péči a bezpečnost dítěte. Tyto pojmy je přitom třeba vykládat v širším slova smyslu, tedy nejen jako zabránění negativním zásahům, ale spíše jako celkovou péči o blahobyt dítěte.²³³ Je třeba brát ve zvláštní úvahu, pokud se dané dítě nachází ve zranitelném postavení, kterým může být například právě zdravotní postižení.²³⁴ Dalšími aspekty, které vstupují do hry, jsou právo dítěte na zdraví a právo na vzdělání.²³⁵

Vzhledem k tomu, že právo na vzdělání je jedním z pilířů, na kterých stojí nejlepší zájem dítěte, je nutné při rozhodování o vzdělání postupovat velmi obezřetně a s výraznou presumpcí pro zajištění vzdělání v co nejvyšší míře.²³⁶ U osob se zdravotním postižením je zároveň třeba mít na paměti jejich vyšší zranitelnost a nutnost vyslechnout i jejich názor.

Nejlepší zájem dítěte vnímám jako důležitý aspekt, který je v konečném důsledku určující pro způsob začlenění dítěte se zdravotním postižením do vzdělávacího systému.

²²⁸ Úmluva o právech dítěte, čl. 3 odst. 1.

²²⁹ RADA EVROPY. 2008 *Janusz Korczak Lecture*

“*The child’s best interest: a generally applicable principle*” [online]. 9. září 2008.

CommDH(2008)24, s. 2 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806da904>

²³⁰ UNCRC. *Concluding observations on the combined third to fifth periodic reports of Bulgaria*, odst. 25. Viz též: UNCRC. *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)* [online], 29. květen 2013 CRC /C/GC/14 [cit. 2017-03-24]. odst. 54. Dostupné také z: <http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>

²³¹ UNCRC. *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, odst. 55-57.

²³² Tamtéž, odst. 58 a násl.

²³³ Tamtéž, odst. 71.

²³⁴ UNCRC. *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, odst. 75, 76.

²³⁵ Tamtéž, odst. 78, 79.

²³⁶ Tamtéž, odst. 79.

Působí jako vyvážení práva na inkluzivní vzdělávání a je jeho korektivem v případech, kdy nelze inkluzi uplatnit. Zároveň nejlepší zájem dítěte vstupuje do hry i při výběru konkrétního vzdělávacího zařízení, výběru vyrovnávacích opatření, atd. Je proto velmi podstatné, aby byl posouzen s nejvyšší pečlivostí a odborností (viz následující podkapitola 4.6. *Záruky proti zneužití a přezkum rozhodnutí o právu na vzdělání*).

4.5.2. Nejlepší zájem dítěte se zdravotním postižením versus zájem ostatních dětí

Jedním z častých argumentů proti inkluzivnímu vzdělávání je zájem ostatních „normálních“ dětí. Dle odpůrců inkluze by její zavedení znamenalo zpomalení výuky a zhoršení kvality vzdělávání většiny dětí. Zájmy dětí se zdravotním postižením a ostatních dětí se tak údajně dostávají do rozporu.²³⁷

Zde je důležité poznamenat, že závazek státu naplnit právo každého na inkluzivní vzdělávání nezahrnuje pouze přijetí právního rámce pro inkluzi. Stejně důležitá je i osvěta veřejnosti, podpora učitelů (metodická i jiná) a dostatečné financování všech vyrovnávacích opatření.²³⁸ Pokud se podaří tyto podmínky naplnit, není dle mého názoru možné, aby byla inkluze proti nejlepšímu zájmu „ostatních“ dětí.

Naopak, je třeba vnímat i pozitivní důsledky inkluze na celou společnost. Jedná se o posílení porozumění, tolerance k diverzitě ve společnosti a základ pro celoživotní začlenění menšin do společnosti. I podle Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech má vzdělání sloužit k „posílení úcty k lidským právům a základním svobodám,“ a dále má „umožnit všem osobám účinnou účast ve svobodné společnosti, napomáhat k vzájemnému porozumění (...).“²³⁹

K obdobné věci se vyjadřoval Výbor pro práva dítěte v periodické zprávě ohledně aplikace Úmluvy o právech dítěte na Slovensku v roce 2016. Výbor se pozastavil nad ustanovením slovenského školského zákona, které říká, že integrace dítěte se zdravotním postižením do běžné školy může být odmítnuta, pokud by toto dítě mohlo ohrozit výuku ostatních dětí.²⁴⁰ Výbor pro práva dítěte proto uvítal, že Slovensko směřuje k odstranění tohoto ustanovení.²⁴¹

²³⁷ Viz např.: HRINDOVÁ, Eva. *Otevřený dopis ministryni školství proti násilné inkluzi* [online]. Petice 24 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z:

https://www.petice24.com/otevreny_dopis_ministryni_kolstvi_proti_nasilne_inkluzi

²³⁸ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 12.

²³⁹ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl. 13.

²⁴⁰ SLOVENSKO. Zákon č. 245/2008 Z. z., školský zákon.

²⁴¹ UNCRC. *List of issues in relation to the combined third to fifth periodic reports of Slovakia*, odst. 36.

4.6. Záruky proti zneužití a přezkum rozhodnutí o právu na vzdělání

Všechny požadavky na „lidskoprávně konformní“ vzdělávací systém, které byly popsány v této kapitole, jsou velmi důležité a Česká republika má povinnost promítnout tyto požadavky do zákonné úpravy vzdělávacího systému. Aby byly tyto záruky práva na vzdělání skutečné a efektivní, je třeba zaručit jejich soudní ochranu a přezkum.²⁴²

Co se týče osob se zdravotním postižením, jimž je zaručeno právo na inkluzivní vzdělávání, považují za důležité rozhodování o způsobu jejich začlenění do výuky. Přerazování osob se zdravotním postižením do speciálních zařízení je možné jen za určitých okolností, které inkluzivní vzdělávání vylučují. Aby bylo zajištěno, že tyto okolnosti skutečně nastaly, je třeba, aby právní řád zakotvoval efektivní záruky proti zneužití přerazování do speciálních škol. Zároveň je třeba zajistit odborné a pečlivé zjištění nejlepšího zájmu dítěte.

Dále je třeba rozhodovat, jaký způsob výuky je v nejlepším zájmu dítěte, jaké zařízení je pro něj nejvhodnější, zda je konkrétní osoba přijata ke studiu v konkrétním zařízení, atd. Aby rozhodování nebylo svévolné, je třeba zajistit záruky proti porušování práv osob se zdravotním postižením a přezkum takových rozhodnutí.

4.6.1. Podmínky pro zařazení do speciálního proudu vzdělávání

Zařazením do systému speciálního vzdělávání se rozumí především přerazení do speciální školy, nebo speciální třídy či studijní skupiny v běžné škole. Otázkou zařazování do speciálních škol se poměrně rozsáhle zabývá ESLP. Rozhodnutí o zařazení do speciálního výukového proudu je zásahem do práva na vzdělání dané osoby, neboť je tím dané osobě odebrána možnost inkluzivního vzdělávání. Aby nebyly osoby se zdravotním postižením přerazovány do speciálních zařízení svévolně, je mj. třeba, aby byly jejich schopnosti prověřeny za pomoci diagnostických testů. Dle ESLP je třeba, aby tyto testy byly „*metodické, objektivní a komplexní.*“²⁴³ To znamená, že testy by měly zjišťovat skutečné schopnosti a inteligenci osob se zdravotním postižením, nikoli nepřímou diskriminovat určité skupiny osob, pro které daný test není vhodný. Takovou nepřímou diskriminací by mohlo být například testování „běžným“ způsobem u osob se smyslovým postižením, např. u nevidomých.

²⁴² POSPÍŠIL, Ivo. Čl. 36. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

²⁴³ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 200.

Další důležitou podmínkou přeřazení je souhlas samotné osoby se zdravotním postižením, resp. jejích zákonných zástupců. Ke kvalitě tohoto souhlasu se rovněž vyjadřoval ESLP. Osoba, která uděluje souhlas s přeřazením do speciální školy, by měla být dostatečně informována, zejména o možných alternativních řešeních, o rozdílech mezi učebními plány jednotlivých škol a dalších důsledcích svého souhlasu pro budoucnost svoji nebo svého dítěte. ESLP vyjádřil znepokojení nad praxí, kdy rodiče podepisovali souhlas s přeřazením do zvláštní školy na předem připraveném formuláři, bez jakéhokoli dalšího poučení.²⁴⁴

4.6.2. Soudní a jiná právní ochrana

Listina staví základní práva a svobody, které zaručuje, pod ochranu soudní moci.²⁴⁵ Právo na soudní ochranu působí akcesoricky, pro jeho uplatnění je potřeba existence subjektivního práva.²⁴⁶ Tímto subjektivním právem je právo na vzdělání zaručené Listinou. Listina zároveň stanoví, že práva na vzdělání je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které toto právo provádějí.²⁴⁷ To znamená, že právo na vzdělání v té podobě, jak je zaručeno prováděcími zákony, podléhá soudní ochraně, a to samozřejmě za přítomnosti všech záruk práva na spravedlivý proces.

Jednou ze záruk spravedlivého procesu je právo na projednání věci bez zbytečných průtahů.²⁴⁸ Považuji za důležité tento atribut soudní ochrany na tomto místě připomenout. Průtahy v řízení samy o sobě dle judikatury ÚS nejsou důvodem ke zrušení vydaného rozhodnutí. Zároveň ale ÚS dodává, že napadené rozhodnutí lze kvůli délce řízení zrušit, „*jestliže průtahy v řízení ovlivnily nedodržení dalších ústavních principů řádného procesu nebo aplikaci hmotných ústavních práv.*“²⁴⁹ Domnívám se, že právě v řízení o právu na vzdělání, které se týká osob se zdravotním postižením, mohou mít průtahy následky v oblasti hmotných ústavních práv. Především může dle mého názoru dojít k odepření vzdělání po poměrně dlouhou dobu. Obzvlášť ve věcech, které se týkají osob se zdravotním postižením jakožto velmi zranitelné skupiny, a kde zároveň často

²⁴⁴ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 203.

²⁴⁵ Listina základních práv a svobod, čl. 36 odst. 2.

²⁴⁶ POSPÍŠIL, Ivo. Čl. 36. In: POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Op. Cit.

²⁴⁷ Listina základních práv a svobod, čl. 41.

²⁴⁸ Listina základních práv a svobod, čl. 38 odst. 2.

²⁴⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 16. 10. 1997, sp. zn. III. ÚS 355/97.

vystupuje nejlepší zájem dítěte, který je třeba sledovat, je žádoucí rozhodovat rychle a efektivně. Zdlouhavé procesy v těchto věcech mohou vést k nenapravitelné újmě.²⁵⁰

Na tomto místě ještě považuji za vhodné připomenout, že soudy by měly při rozhodování o právu na vzdělání aplikovat také mezinárodní úmluvy o lidských právech. V případě rozporu zákona s takovou úmluvou by měl soud řízení přerušit a postoupit věc ÚS pro rozpor zákona s ústavním pořádkem.²⁵¹

Kromě zákonem zaručených aspektů práva na vzdělání vznikají státům také tzv. progresivní závazky.²⁵² Ty vyplývají například z Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ve kterém se státy zavazují „podniknout při maximálním využití svých zdrojů samostatně, i prostřednictvím mezinárodní součinnosti a spolupráce kroky hospodářské a technické k postupnému dosažení plného uskutečnění práv uznaných v tomto Paktu, a to všemi vhodnými prostředky, včetně přijetí zákonodárných opatření.“²⁵³ Progresivním závazkem státu se tedy rozumí povinnost státu, v závislosti na ekonomickém pokroku, v maximální možné míře zajišťovat uskutečnění sociálních práv, včetně práva na vzdělání. Možnost jednotlivců domáhat se soudní cestou těchto progresivních závazků je zatím spíše teoretickým konceptem a v praxi k němu nedochází. Zastánci judikovatelnosti progresivních závazků státu odvozují tuto možnost například z judikatury ESLP a jeho pojetí postavení individuální oběti, které je poměrně široké a nepředstavuje proto překážku při soudním přezkumu progresivních závazků.²⁵⁴

²⁵⁰ Viz např.: LIGA LIDSKÝCH PRÁV. *Děti se znevýhodněním mají právo chodit do běžné školy* [online]. Březen 2012 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://llp.cz/pripady/deti-se-znevychodnenim-maji-pravo-chodit-do-bezne-skoly/>

Pozn.: Jedná se o příběh sourozenců, kde rozhodování o přijetí jednoho z nich do běžné školy trvalo tak dlouho, že nakonec raději zůstal ve speciální škole, zřejmě proto, že během zdlouhavého procesu kleslo jeho sebevědomí, protože musel neustále dokazovat, že je schopen docházky do běžné školy.

²⁵¹ Ústava, čl. 95 odst. 2 ve spojení s Nálezem Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01. Viz také: MORAVEC, Ondřej. Úvod: Ústavní základy práva na vzdělání a vzdělávacího systému České republiky. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 18. Op. Cit.

²⁵² KRATOCHVÍL, Jan. Op. Cit.

²⁵³ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl. 2 odst. 1.

²⁵⁴ KRATOCHVÍL, Jan. Op. Cit.

5. Vývoj právní úpravy vzdělávání osob se zdravotním postižením na našem území

Cílem této kapitoly je stručně zmapovat vývoj právní úpravy vzdělávání osob se zdravotním postižením na našem území. Pojednání o historickém vývoji přístupu ke vzdělávání osob se zdravotním postižením je dle mého názoru nezbytné pro pochopení trendu, který je v této oblasti nastolen, a který je komplikovanější a dlouhodobější než pouze bouřlivé diskuze z posledních let.

Myšlenka vzdělávání zdravotně postižených se na našem území poprvé objevuje společně s ideály renesance a humanismu. V podstatě prvním dílem speciální pedagogiky na našem území je *Vševýchova*, jejímž autorem *Jan Amos Komenský*, který zastával v 17. století poměrně pokrokový názor, že je třeba vzdělávat i zdravotně postižené. V této době také vznikají první ústavy a speciální zařízení zejména pro zdravotně postižené děti feudálů. Komenského snahy se však nikdy nepromítly do právní úpravy školství na našem území.²⁵⁵

Dalším významným momentem vzdělávání zdravotně postižených na našem území byla iniciativa *Spolku pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků v Praze* v čele s předsedou *Rudolfem Jedličkou*. Tento spolek v roce 1913 založil Jedličkův ústav, který přišel s přelomovou koncepcí komplexní péče o zdravotně postižené – v ústavu se nacházelo ubytování, zdravotní služby, škola a dílny. V roce 1945 zaměstnanci Jedličkova ústavu dokonce založili obdobné zařízení také v Liberci.²⁵⁶ První komplexní úpravu vzdělávání osob se zdravotním postižením však přinesl až zákon o základní úpravě jednotného školství z roku 1948.²⁵⁷

5.1. Zákon o základní úpravě jednotného školství z roku 1948

Právní předpisy převzaté první republikou z dob Rakouska-Uherska byly definitivně odstraněny až v roce 1948 zákonem č. 95/1948, o základní úpravě jednotného

²⁵⁵ DOMROMYSL. *Krátké nahlédnutí do dlouhé historie* [online]. Dobromysl.cz, ISSN 1214-2017, Copyright © 2002-2012 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=424>

²⁵⁶ JEDLIČKŮV ÚSTAV A ŠKOLY. *Historie JÚŠ jako celku* [online]. 26. února 2010 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: http://www.jus.cz/parse_url.php?url=/historie-JUS-jako-celku

²⁵⁷ EDELSBERGER, Ludvík. Vývoj čs. speciální pedagogiky defektologické po roce 1945 [online]. Pedagogická fakulta Praha, In: *Dějiny pedagogiky*, 1967, s. 423 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <https://goo.gl/NJIDCC>

školství (dále jen „zákon o jednotné škole“).²⁵⁸ Tento zákon zakotvoval reformu celého vzdělávacího systému v duchu koncepce tzv. jednotné školy, jejímž autorem byl především *Zdeněk Nejedlý*. Cílem této reformy byly jak institucionální, tak obsahové změny ve výuce. Úroveň vzdělání měla být dle koncepce jednotné školy sjednocena na úroveň nižší střední třídy. Po obsahové stránce potom mělo vzdělání obsahovat „*více látky životné a zejména takové, kterou mládež bude moci zažít a prožít.*“²⁵⁹ Tato praktičnost měla dle *Nejedlého* smazat rozdíly mezi duševní a fyzickou prací. Zákon o jednotné škole měl zároveň směřovat k výchově charakteru mládeže a směřovat ji k úctě k lidu a sociální solidaritě.²⁶⁰

Co se týče osob se zdravotním postižením, koncepce jednotné školy počítala s jejich zcela odděleným vzděláváním, tedy segregací. Za tímto účelem byly zřizovány školy pro mládež vyžadující zvláštní péče. Tato zařízení měla sloužit zejména pro mládež „*tělesně vadnou a s vadami smyslu a řeči, duševně a mravně vadnou, postiženou chorobami a umístěnou v léčebných ústavech a ozdravovnách.*“²⁶¹ Vzdělávání v těchto školách bylo upraveno jen velmi povrchně. Dle zákona o jednotné škole mají tato zařízení podle možností plnit úlohu škol, a to za použití prostředků přiměřených sníženým schopnostem dětí.²⁶² Z hlediska dozoru zákon o jednotné škole zakotvoval pouze evidenci mládeže vyžadující zvláštní péči,²⁶³ nikoli však mechanismy pro přezkum vzdělávání těchto osob.

Nutno dodat, že úpravu vzdělávání osob se zdravotním postižením nelze zpětně hodnotit dnešní lidskoprávní optikou. Segregované vzdělávání by v dnešní době nebylo vhodným řešením, přesto je však nutné vnímat školský zákon z roku 1948 jako velký krok kupředu, už proto, že „*teprve zákon o základní úpravě jednotného školství z roku 1948 zabezpečil poprvé v dějinách našeho školství vůbec právo na vzdělání všem dětem, tedy i těm, které se nemohou pro nemoc nebo nějakou vadu vzdělávat ve školách pro zdravou mládež a pojal školství pro mládež vyžadující zvláštní péče do všeobecné školské*

²⁵⁸ Zákon č. 95/1948 Sb., ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon).

²⁵⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Projev ministra školství a osvěty prof. Zdeňka Nejedlého a text zákona o základní úpravě jednotného školství*. 1948. Péčí tiskového oddělení presidia MŠO vydalo Státní nakladatelství v Praze. Čkm. 595-149.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství, § 60.

²⁶² Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství, § 59.

²⁶³ Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství, § 61 písm. a).

soustavy v celém rozsahu, čímž odstranil de iure i via facti největší sociální křivdu, která byla na těchto defektních dětech až do té doby páchána.“²⁶⁴

5.2. Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů z roku 1953

Zákon o jednotné škole byl po pěti letech nahrazen zákonem č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů (dále jen „školský zákon z roku 1953“). Tento přepis byl co do délky poměrně úsporný, přičemž pro úpravu vzdělávání osob se zdravotním postižením tato úspornost platí dvojnásob. Školy pro mládež vyžadující zvláštní péče, které zavedl zákon o jednotné škole, v právní úpravě zůstávají, jejich regulace je však redukována.

Školský zákon z roku 1953 stanoví pouze, že se tyto školy zřizují a že zde může být přiměřeně prodloužena povinná školní docházka.²⁶⁵ Krok zpět zde vnímám v zúžení okruhu možností, jak lze vzdělávání osobám se zdravotním postižením přizpůsobit. Dle zákona o jednotné škole totiž mohlo jít o (zřejmě jakékoli) přiměřené prostředky. Školský zákon však namísto „přiměřených prostředků“ přímo preferuje prodloužení školní docházky. Ze školského zákona z roku 1953 byla navíc zcela vypuštěna definice, kdo je tzv. mládež vyžadující zvláštní péče.

Za krok zpět lze považovat i ustanovení, které říká, že děti, které „nelze vzdělávat pro těžkou nemoc anebo pro duševní nebo tělesnou vadu,“ nepodléhají povinné školní docházce.²⁶⁶ Problematičnost tohoto ustanovení umocňuje i absence právní úpravy mechanismů určování, na koho se toto ustanovení může vztahovat, stejně jako absence přezkumu použití tohoto režimu. Hned následující právní úprava od této možnosti upouští.

Za pozitivní změnu ve školském zákoně z roku 1953 lze naopak považovat nové pravidlo, že školy pro mládež vyžadující zvláštní péče „poskytují podle potřeby mládeži také výcvik pro praktické povolání.“²⁶⁷

5.3. Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání z roku 1960

Další změny v právní úpravě se školské právo dočkalo již v roce 1960, a to v zákoně č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání (dále jen „školský zákon z roku 1960“). Tento zákon je o poznání podrobnější než předchozí právní úprava, přesto

²⁶⁴ EDELSBERGER, Ludvík, s. 423-424. Op. Cit.

²⁶⁵ Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů, § 6.

²⁶⁶ Tamtéž, § 12.

²⁶⁷ Tamtéž, § 6 odst. 2.

však věnuje vzdělávání osob se zdravotním postižením poměrně málo prostoru. Školský zákon z roku 1960 se stále hlásí k modelu segregovaného vzdělávání mládeže vyžadující zvláštní péče ve školách pro ni určených.²⁶⁸

Školský zákon z roku 1960 opět vrací do právního řádu definici mládeže vyžadující zvláštní péče, mluví se zde o mládeži „*duševně, smyslově nebo tělesně vadné, mládeži obtížně vychovatelné a mládeži umístěné v léčebných ústavech a ozdravovnách.*“²⁶⁹ Tento zákon se rovněž navrácí k formulaci zákona o jednotné škole: vzdělání má být ve školách pro mládež vyžadující zvláštní péče poskytováno prostředky a metodami, které jsou „*přiměřené schopnostem této mládeže,*“²⁷⁰ zároveň je nadále výslovně upravena možnost prodloužení povinné školní docházky.²⁷¹

Školský zákon z roku 1960 poprvé výslovně stanoví, že mládeži vyžadující zvláštní péče je poskytováno základní, případně i střední vzdělání. Pokrokem je také proklamace, že této mládeži má být zajištěna rovnocenná účast ve společnosti a uplatnění ve společenské práci v co nejvyšší možné míře.²⁷²

5.4. Zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol z roku 1978

Další změnu přinesl zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol (dále jen „školský zákon z roku 1978“). Tento zákon upravuje celou soustavu škol, které poskytují vzdělání žákům vyžadujícím zvláštní péči, tedy opět žákům „*mentálně, smyslově nebo tělesně postiženým, žákům s vadami řeči a žákům obtížně vychovatelným.*“²⁷³ Vzdělání těchto osob probíhá stále odděleně od ostatních, a to v základních školách a středních školách pro mládež vyžadující zvláštní péči, pomocných školách a zvláštních školách.²⁷⁴

V rámci základních a středních škol pro mládež vyžadující zvláštní péči rozlišuje školský zákon z roku 1978 různé druhy dle postižení žáků, pro které jsou tato zařízení zřizována. Jde např. o základní, resp. střední školy pro mentálně postižené, sluchově postižené, zrakově postižené, apod.²⁷⁵ Školský zákon z roku 1978 poprvé pracuje

²⁶⁸ Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání, § 20.

²⁶⁹ Tamtéž, § 20 odst. 1.

²⁷⁰ Tamtéž, § 20 odst. 1.

²⁷¹ Tamtéž, § 20 odst. 2.

²⁷² Tamtéž, § 20 odst. 1.

²⁷³ Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol, § 23 odst. 1.

²⁷⁴ Tamtéž, § 23 odst. 1.

²⁷⁵ Tamtéž, § 24 a § 25 odst. 1.

s pojmem „zvláštní škola,“ přičemž ji charakterizuje jako subsidiární možnost vzdělávání pro žáky, které pro jejich rozumové nedostatky není možné s úspěchem vzdělávat na ostatních školách.²⁷⁶ Žáci, které není pro jejich rozumové nedostatky možné vzdělávat ani ve zvláštní škole, jsou zařazeni do školy pomocné. Pomocná škola má směřovat zejména k výchově k základním hygienickým návykům a rozvíjení dovedností s předměty denní potřeby.²⁷⁷

Je třeba vyzdvihnout, že školský zákon z roku 1978 jako první obsahoval procesní postup zařazování osob se zdravotním postižením do segregovaných škol. O přeřazení do školy pro mládež vyžadující zvláštní péči měl dle tohoto zákona rozhodovat národní výbor.²⁷⁸ Kladně hodnotím také subsidiaritu, kterou školský zákon z roku 1978 výslovně zakotvuje – stanoví, že žáci mají být primárně vzděláváni v běžných školách, poté teprve v základních a středních školách pro mládež vyžadující zvláštní péči, až pokud tato řešení selžou, je možné je přeřadit do zvláštní školy a až v krajním případě do školy pomocné.²⁷⁹ Poprvé se tak v české právní úpravě setkáváme s výslovnou preferencí integrace před segregací.

5.5. Zákon o soustavě základních a středních škol z roku 1984

Poměrné malé změny v právní úpravě přinesl zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (dále jen „školský zákon z roku 1984“). Z předchozí úpravy přejímá soustavu škol pro mládež vyžadující zvláštní péči – opět se jedná o základní a střední školy pro mládež vyžadující zvláštní péči, zvláštní školy a pomocné školy. Vzdělávání osob se zdravotním postižením má tedy dle tohoto zákona stále probíhat na základě segregace, přičemž integrace je také připuštěna. Nově zákon zakotvuje také zvláštní odborné učiliště.²⁸⁰ O přeřazování do škol pro mládež vyžadující zvláštní péči nadále rozhoduje národní výbor, přičemž nově jsou konkrétní podmínky pro toto rozhodování stanoveny podrobněji v prováděcím předpise.²⁸¹

Školský zákon z roku 1984 stanovil, že vzdělání získané na základních a středních školách pro mládež vyžadující zvláštní péči je rovnocenné vzdělání získanému na

²⁷⁶ Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol § 26.

²⁷⁷ Tamtéž, § 27.

²⁷⁸ Tamtéž, § 23 odst. 3.

²⁷⁹ Tamtéž, § 24-27.

²⁸⁰ Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, § 28 (v původním znění účinném od 1. 9. 1984 do 31. 5. 1980).

²⁸¹ Tamtéž, § 28 odst. 5 a 6 (ve znění účinném od 1. 9. 1984 do 31. 5. 1980).

běžných školách.²⁸² Ve zvláštních školách tento zákon počítá s výukou podle rozdílných učebních osnov, redukovaných v závislosti na rozumové vyspělosti žáků.²⁸³ Tuto diferenciaci považují za poměrně pokrokovou. Pomocná škola zůstává jako krajní možnost vzdělávání žáků s nejméně významnými nedostatky rozumového vývoje.²⁸⁴

5.6. Vývoj právní úpravy po roce 1989

Před přijetím současného školského zákona docházelo k významným novelizacím školského zákona z roku 1984. První změnou vzhledem k osobám se zdravotním postižením byla novela účinná od roku 1990.²⁸⁵ Touto novelou byla nahrazena soustava škol pro mládež vyžadující zvláštní péči soustavou „speciálních škol“. Právní úprava těchto škol i jejich soustava zůstala v zásadě stejná, šlo tedy zejména o změnu v názvosloví a zpřesnění délky povinné školní docházky na těchto školách. Vzdělávání na speciálních školách má být poskytováno „žákům mentálně, smyslově nebo tělesně postiženým, žákům s vadami řeči, žákům s více vadami, žákům obtížně vychovatelným a žákům nemocným a oslabeným, umístěným ve zdravotnických zařízeních,“²⁸⁶ tedy stále dle tzv. lékařského modelu zdravotního postižení. Systém vzdělávání osob se zdravotním postižením tedy nadále zůstává založený primárně na principu segregace.

Významnější změnou byla novela školského zákona z roku 1984 účinná v roce 1995.²⁸⁷ Ve znění této novely školský zákon z roku 1984 poprvé výslovně zakotvoval právo nevidomých a neslyšících „na vzdělání v jejich jazyce s použitím znakové řeči nebo Braillova písma.“²⁸⁸ Do soustavy speciálních škol byla nově přidána praktická škola, která byla přednostně určena pro absolventy speciálních základních, zvláštních a pomocných škol. V praktické škole se během tříletého studijního programu měli žáci připravovat na budoucí výkon povolání.²⁸⁹

²⁸² Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, § 28 odst. 2 (ve znění účinném od 1. 9. 1984 do 31. 5. 1980).

²⁸³ Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, § 31 (ve znění účinném od 1. 9. 1984 do 31. 5. 1980)

²⁸⁴ Tamtéž, § 33 (od 1. 9. 1984 do 31. 5. 1980)

²⁸⁵ Zákon č. 171/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon).

²⁸⁶ Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, § 28 odst. 1 (ve znění účinném od 1. 6. 1990).

²⁸⁷ Zákon č. 138/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon).

²⁸⁸ Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, § 3 odst. 3 (ve znění účinném od 27. 7. 1995 do 31. 12. 2004).

²⁸⁹ Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, § 32a (ve znění účinném od 27. 7. 1995 do 31. 12. 2004).

Novelu z roku 1995 je třeba považovat za pokrokovou zejména proto, že jako první přichází s tezí, že je žádoucí integrovat osoby se zdravotním postižením do hlavního vzdělávacího proudu. Proto jako jeden z cílů právní úpravy stanoví zvolnění tempa výuky na základních školách, které „*umožní integraci handicapované mládeže do běžné populace a její lepší pozdější uplatnění ve společnosti (vzdělávání této populace ve speciálních zařízeních je ekonomicky náročnější a ze společenského a psychologického hlediska méně vhodná)*“.²⁹⁰

5.7. Školský zákon z roku 2004

Současný školský zákon byl přijat v roce 2004. Pro vzdělávání osob se zdravotním postižením tento zákon výslovně stanoví hierarchii postupů. Preferovanou formou výuky je individuální integrace, v případě jejího selhání skupinová integrace, až poté přeřazení do speciální školy, případně kombinace těchto opatření.²⁹¹

Oproti předchozí úpravě zavádí školský zákon nové pojmy. Nově zakotvuje výuku dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, což jsou osoby zdravotně postižené, zdravotně znevýhodněné a sociálně znevýhodněné.²⁹² Zdravotním postižením se přitom rozumí „*mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování*“.²⁹³ Zdravotní znevýhodnění je potom „*zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání*“.²⁹⁴ Jak je vidět, tato definice je stále závislá na zdravotnické diagnóze, jedná se tedy o tzv. lékařský model zdravotního postižení. Speciální potřeby pro účely diagnózy zjišťuje školské poradenské zařízení.²⁹⁵ Ve svém původním znění však školský zákon neupravoval žádný systém revize činnosti těchto zařízení.

Výraznou změnou, kterou přinesl současný školský zákon oproti dřívější úpravě, že zákon „*významně posiluje tendenci k individuální integraci žáků se speciálními*

²⁹⁰ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 138/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon), ve znění zákona č. 188/1988 Sb., zákona č. 171/1990 Sb., zákona č. 522/1990 Sb., zákona č. 134/1993 Sb., zákona č. 190/1990 Sb., zákona č. 331/1993 Sb., nálezů Ústavního soudu České republiky č. 49/1994 Sb. a zákona č. 256/1994 Sb., a zákon České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění zákona České národní rady č. 31/1984 Sb., zákona České národní rady č. 390/1991 Sb. a zákona č. 190/1993 Sb., č. 138/1995 Dz.

²⁹¹ KATZOVÁ, Pavla, 2008. *Školský zákon: komentář*. Praha: ASPI. Komentáře (ASPI), s. 74. ISBN 978-80-7357-412-3.

²⁹² Školský zákon, § 16 (v původním znění).

²⁹³ Tamtéž, § 16 odst. 2 (v původním znění).

²⁹⁴ Tamtéž, § 16 odst. 3 (v původním znění).

²⁹⁵ Tamtéž, § 16 odst. 5 (v původním znění).

vzdělávacími potřebami do „běžných“ škol.²⁹⁶ Změnila se soustava škol, ve kterých je možné žáky se speciálními vzdělávacími potřebami vzdělávat. Došlo *de iure* ke zrušení soustavy speciálních škol, které se staly součástí systému všech škol, na které se vztahuje jednotná právní úprava. V rámci této jednotné úpravy zůstaly odlišené jednotlivé typy škol, pouze však na podzákoně úrovni. Toto sjednocení běžné a speciální soustavy škol má vést k větší prostupnosti mezi těmito systémy.²⁹⁷ Dřívější zvláštní školy se nově staly běžnými základními školami. Dřívější pomocné školy se transformovaly na základní školy speciální. Praktická škola se stala střední školou dle školského zákona.²⁹⁸ Zákon, v odůvodněných případech, ponechává možnost i nadále zřizovat samostatné školy, popřípadě třídy pro žáky se zdravotním postižením.²⁹⁹

Před tzv. inkluzivní novelou byly vyhláškou MŠMT stanoveny typy škol, které mohou sloužit ke vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Jednalo se o školy pro zrakově postižené, sluchově postižené, hluchoslepé, tělesně postižené, školy logopedické a praktické.³⁰⁰ Jak bude vysvětleno v následující podkapitole, rozlišování těchto typů škol je od 1. září 2016 zrušeno tzv. inkluzivní novelou, tyto školy však, s výjimkou škol praktických, mohou nadále existovat.

Školský zákon počítá s tím, že pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami mohou být použity upravené vzdělávací programy, které budou odpovídat jejich potřebám. Zákon zejména počítá s podpůrnými opatřeními jako je asistent pedagoga, speciální učebnice nebo vzdělávání za použití Braillova písma.³⁰¹ Dle důvodové zprávy bylo s přijetím tohoto zákona spojeno i navýšení finančních prostředků za účelem financování těchto opatření.³⁰²

²⁹⁶ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), č. 561/2004 Dz.

²⁹⁷ KATZOVÁ, Pavla, s. 64. Op. Cit.

²⁹⁸ Školský zákon, § 185 odst. 3.

²⁹⁹ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 561/2004 Dz.

³⁰⁰ Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, § 5.

³⁰¹ Školský zákon, § 16 (v původním znění).

³⁰² VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 561/2004 Dz.

6. Současná právní úprava vzdělávání osob se zdravotním postižením v České republice

Současná právní úprava vzdělávání osob se zdravotním postižením je obsažena ve školském zákoně ve znění pozdějších předpisů, především ve znění novely účinné od 1. září 2016 (dále také „inkluzivní novela“).³⁰³ Tato novela byla jedním z mnoha kroků na cestě k reformě vzdělávání menšin, kterou předznamenal rozsudek ESLP *D.H. a ostatní proti České republice* již v roce 2007. Tato reforma zřejmě stále ještě není u konce a budou ji následovat další systémové změny. Dle veřejné ochránkyně práv stále chybí například reforma financování regionálního školství. Dalším problémem je dle veřejné ochránkyně práv personální propojení pedagogicko-psychologických poradenských zařízení a speciálních škol.³⁰⁴ Novela je také kritizována proto, že do zákona stále nepřináší výslovné zakotvení práva každého dítěte na inkluzivní vzdělávání, což by bylo v souladu s mezinárodními závazky České republiky.³⁰⁵

Zmiňovaná novela školského zákona se významně dotkla vzdělávání osob se zdravotním postižením. Cílem novely je zavést „*nový systém záruk přístupu každého ke vzdělávání na rovnoprávném základě při využívání podpůrných opatření.*“³⁰⁶ Hlavním přínosem novely je upuštění od lékařské definice zdravotního postižení, která je závislá na lékařské diagnóze. Nově školský zákon pracuje s pojmem „speciální vzdělávací potřeby,“ který je širší než dříve a je tak způsobilý zajistit podpůrná opatření při studiu většímu okruhu osob, které je potřebují. Další novinkou je také samotný systém vyrovnávacích opatření, zásady jejich užívání a způsob rozhodování o jejich použití.³⁰⁷

6.1. Pojetí zdravotního postižení

Před tzv. „inkluzivní novelou“ školský zákon pod pojem osob se speciálními vzdělávacími potřebami řadil osoby zdravotně znevýhodněné, zdravotně postižené

³⁰³ Zákon č. 82/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další.

³⁰⁴ VOP. *Sedm let od rozsudku proti České republice a nic se nezměnilo* [online]. 14. listopadu 2014. [cit. 2017-03-23] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2014/sedm-let-od-rozsudku-proti-ceske-republice-a-nic-se-nezmenilo/>

³⁰⁵ LIGA LIDSKÝCH PRÁV. *Ligový návrh novely školského zákona* [online]. 16. ledna 2015. [cit. 2017-03-23] Dostupné z: <http://lp.cz/2015/01/ligovy-navrh-novely-skolskeho-zakona/>

³⁰⁶ VLÁDA ČR. *Důvodová zpráva k zákonu č. 82/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další, č. 82/2015 Dz.*

³⁰⁷ Tamtéž.

a sociálně znevýhodněné, přičemž tyto kategorie byly v zákoně definovány. Naplnění jejich definice přitom bylo podmínkou pro poskytnutí podpůrných opatření.³⁰⁸

Nově školský zákon definuje osobu se speciálními vzdělávacími potřebami tak, že „*k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření.*“³⁰⁹ Dle důvodové zprávy má díky upuštění od taxativního výčtu „podporovaných“ hendikepů dojít k progresivnějšímu směřování podpůrných opatření k osobám, které je skutečně potřebují.³¹⁰

Na okraj je třeba poznamenat, že spolu se vzděláváním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami řeší školský zákon i vzdělávání nadaných žáků. Nadaní žáci, stejně jako žáci se zdravotním postižením, potřebují určitou nadstandardní podporu oproti ostatním žákům, aby mohli co nejvíce profitovat ze vzdělávacího systému. Ačkoli by se dle velmi široké definice speciálních vzdělávacích potřeb, která je nyní obsažena ve školském zákoně, mohlo jevit, že mimořádné nadání je také speciální vzdělávací potřebou, dle *Katzové* tomu tak není.³¹¹ Dle České školní inspekce se však školy vyhledávání, identifikaci a péči o zvláště nadané žáky věnují spíše nedostatečně.³¹²

Právní úprava vzdělávání mimořádně nadaných žáků je přitom podstatná pro koncepci „společného“ či inkluzivního vzdělávání. Úprava obsažená ve školském právu je ale spíše skromná,³¹³ a její použití není příliš obvyklé. Zákon pouze stanoví, že školy mají dbát na péči o nadané žáky a mohou k jejich vzdělávání přijmout individuální vzdělávací plán.³¹⁴ Například na základním stupni vzdělávání ve školním roce 2015/2016 bylo evidováno celkem 44 964 žáků s individuálním vzdělávacím plánem, z toho ale jen 792 žáků mimořádně nadaných, zbytek tvořili žáci se speciálními vzdělávacími

³⁰⁸ Školský zákon, § 16 (ve znění účinném od 5. 3. 2009 do 31. 8. 2016). Viz také: RIGEL, Filip. § 16 [Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*. 1, s. 84. Op. Cit.

³⁰⁹ Školský zákon, § 16 odst. 1.

³¹⁰ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

³¹¹ KATZOVÁ, Pavla, s. 65. Op. Cit. Pozn.: Autorka sice závěry vyvádí z úpravy před tzv. inkluzivní novelou, její logické důvody pro tento závěr (zejm. zcela odlišná a oddělená právní úprava obou skupin), však stále trvají.

³¹² ANDRYS, Ondřej. *Na nadané se zapomíná, jejich podpora je stále v počátečním stadiu*. LIT216455CZ. Načteno z ASPI.

³¹³ Školský zákon, § 17 a 18.

³¹⁴ Tamtéž.

potřebami. V posledních pěti školních letech navíc nelze vysledovat žádnou vzrůstající tendenci k přijímání individuálních vzdělávacích plánů pro zvláště nadané žáky.³¹⁵

6.2. Podpůrná opatření a zásady jejich použití

Školský zákon vyjmenovává podpůrná opatření poskytovaná osobám se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedná se o poradenskou pomoc, úpravu organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání, úpravu podmínek přijímání a ukončování vzdělávání, použití kompenzačních pomůcek, úpravu očekávaných výstupů vzdělávání v určitých mezích, vzdělávání dle individuálního vzdělávacího plánu, využití asistenta pedagoga či dalšího pedagogického asistenta a poskytování vzdělání ve stavebně nebo technicky upravených prostorách.³¹⁶

Podpůrná opatření se podle školského zákona člení do pěti stupňů, a to dle jejich náročnosti (organizační, pedagogické a finanční).³¹⁷ Podrobný popis, způsob a podmínky použití jednotlivých podpůrných opatření stanoví vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“).³¹⁸ Zákon počítá s tím, že podpůrná opatření různých stupňů i v rámci jednoho stupně lze kombinovat. Velkou novinkou, která by měla zamezit nadužívání, či zneužívání podpůrných opatření jsou zásady jejich užívání.³¹⁹

První zásadou je subsidiarita, tedy podmínka, že podpůrné opatření vyššího stupně lze použít, pouze pokud nepostačí opatření stupně nižšího. Další zásadou je, že podpůrná opatření by měla vždy vést k naplnění vzdělávacích možností daného jednotlivce a zajistit tak uplatnění jeho práva na vzdělání.³²⁰ Zakotvení těchto zásad ve školském zákoně je reakcí na předešlou úpravu, která neobsahovala účinné pojistky v této oblasti.³²¹

Co se týče financování podpůrných opatření, důvodová zpráva se jasně vyjadřuje, že přijetí podpůrných opatření je vždy bezplatné. Zásada bezplatnosti se vztahuje na všechny zřizovatele škol a školských zařízení a „*uplatňování podpůrných opatření [nesmí] být důvodem pro zvýšení úplaty hrazené příjemcem (nebo za příjemce) podpůrných opatření.*“³²²

³¹⁵ MŠMT. *Statistické ročenky školství: výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³¹⁶ Školský zákon, § 16 odst. 2.

³¹⁷ Tamtéž, § 16 odst. 3.

³¹⁸ Vyhláška MŠMT č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků nadaných.

³¹⁹ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

³²⁰ Školský zákon, § 16 odst. 3.

³²¹ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

³²² Tamtéž.

Právní úprava věnuje některým podpůrným opatřením větší pozornost než jiným. Velmi podstatným podpůrným opatřením je individuální vzdělávací plán, který je upraven přímo ve školském zákoně. O přijetí individuálního vzdělávacího plánu rozhoduje ředitel školy na žádost žáka nebo jeho zákonného zástupce.³²³ Ostatní podpůrná opatření jsou upravena v prováděcí vyhlášce, která věnuje velkou pozornost zejména podpůrným opatřením zajišťovaným prostřednictvím dalšího pedagogického nebo jiného asistenta. Důležitými podpůrnými opatřeními z této oblasti jsou zejména asistent pedagoga, tlumočník (např. z jazyka sluchově postižených) a přepisovatel.³²⁴ Např. asistentů pedagoga bylo ve školním roce 2015/2016 na základních školách evidováno celkem 6 653, přičemž jejich počet v posledních letech setrvale roste³²⁵ a další nárůst lze očekávat v současném školním roce 2016/2017 vzhledem k účinnosti tzv. inkluzivní novely.

6.3. Rozhodování o přijetí podpůrných opatření

O přijetí podpůrných opatření prvního stupně rozhoduje přímo ředitel školy,³²⁶ přičemž k přijetí těchto opatření není třeba souhlasu žáka, studenta nebo dítěte, resp. jejich zákonných zástupců.³²⁷ Podpůrným opatřením prvního stupně se rozumí např. metodická podpora pedagogických pracovníků, žáků a jejich zákonných zástupců, změna formy hodnocení s důrazem na sebehodnocení, aktivizace a motivace žáka nebo zadávání domácích úkolů s ohledem na možnosti podporovaného žáka.³²⁸

Inkluzivní novela tuto pravomoc svěřuje ředitelům škol, namísto školských poradenských zařízení. Tímto způsobem dochází ke zjednodušení procesu přijímání nejméně intenzivních podpůrných opatření. Zároveň se rozhodování o podpůrných opatřeních přesouvá na nižší stupeň soustavy, blíže k samotným podporovaným osobám.³²⁹

Při přijímání podpůrných opatření druhého až pátého stupně je třeba doporučení školského poradenského zařízení a souhlas podporované osoby, resp. jejich zákonných

³²³ Školský zákon, § 18.

³²⁴ Vyhláška MŠMT č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků nadaných.

³²⁵ MŠMT. *Statistické ročenky školství: výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³²⁶ Školský zákon, § 16 odst. 4.

³²⁷ Tamtéž, § 16 odst. 5 *a contrario*.

³²⁸ Demonstrativní přehled podpůrných opatření obsahuje Vyhláška MŠMT č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků nadaných, příloha č. 1.

³²⁹ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

zástupců.³³⁰ Se stoupajícím stupněm opatření se zvyšuje jejich intenzita, od opatření druhého stupně (např. úprava obsahu vzdělávání v dílčích oblastech), až po opatření pátého stupně (např. tlumočnické znakové jazyky, výuka ve zmenšených třídách nebo skupinách maximálně po čtyřech žácích).³³¹ Školský zákon klade důraz na profesionální zajištění tlumočení pro smyslově postižené osoby.³³²

Školský zákon nadále připouští v případech, kdy podpůrná opatření nestačí k zajištění práva na vzdělání, zřizovat školy, třídy, oddělení a studijní skupiny pro určité skupiny osob.³³³ Tato možnost neexistuje pro všechny osoby se speciálními vzdělávacími potřebami. Je omezena pouze pro děti, žáky a studenty „s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem.“³³⁴ Zařazení těchto osob do oddělených vzdělávacích jednotek ale stále nesmí být automatické. V souladu se zásadou subsidiarity je podmíněno tím, že samotná podpůrná opatření by nestačila k naplnění práva na vzdělání dané osoby. Další podmínkou je písemná žádost žáka, resp. jeho zákonných zástupců, doporučení školského poradenského zařízení a v neposlední řadě splnění podmínky nejlepšího zájmu dítěte, žáka či studenta.³³⁵

U osob s hlubokým mentálním postižením, které není možné vzdělávat ani ve speciálních třídách nebo školách, je možné se souhlasem krajského úřadu přistoupit k individuální organizaci vzdělávání mimo vzdělávací soustavu. K tomuto zvláštnímu režimu je třeba opět doporučení školského poradenského zařízení, souhlas zákonného zástupce a zde také doporučení lékaře.³³⁶ Proti tomuto rozhodnutí krajského úřadu se lze odvolat, případně podat správní žalobu.³³⁷ V případě, že se změní fyzická a duševní schopnosti daného žáka, je třeba jej opět navrátit do vzdělávací soustavy.³³⁸ Například ve

³³⁰ Školský zákon, § 16 odst. 4 a 5.

³³¹ Vyhláška MŠMT č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků nadaných, příloha č. 1.

³³² Školský zákon, § 16 odst. 7.

³³³ Tamtéž, § 16 odst. 9.

³³⁴ Tamtéž, § 16 odst. 9.

³³⁵ Tamtéž, § 9 a 10.

³³⁶ Tamtéž, § 42.

³³⁷ PUŠKINOVÁ, Monika. § 42 [Vzdělávání žáků s hlubokým mentálním postižením]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 232. Op. Cit.

³³⁸ Školský zákon, § 42.

školním roce 2015/2016 bylo takto v České republice vzděláváno 110 žáků na úrovni základního školství.³³⁹

6.4. Úloha školského poradenského zařízení

Postavení školských poradenských zařízení upravuje školský zákon. Tato zařízení se rozdělují na dva druhy – pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra. Zaměstnanci těchto zařízení jsou především psychologové a speciální pedagogové.³⁴⁰ Z hlediska této práce nejdůležitějším úkolem školských poradenských zařízení je doporučovat podpůrná opatření a způsob začlenění žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do výuky.

Postavení školských poradenských zařízení se postupně proměňuje. Zatímco dříve bylo jejich úlohou diagnostikovat daného žáka a stanovit další postup jeho vzdělávání, nyní by měla spíše než diagnózu hledat podpůrná opatření a jejich varianty, které jsou pro žáka nejvhodnější.³⁴¹

Školská poradenská zařízení jsou tzv. inkluzivní novelou oslabena také tím, že škola může přijmout jiné podpůrné opatření, než školské poradenské zařízení doporučilo. Toto podpůrné opatření ale musí být stejného stupně jako původně navrhované. Další podmínkou pro odchýlení od doporučení, je souhlas žáka nebo jeho zákonného zástupce a skutečnost, že navrhované podpůrné opatření by nenaplňovalo nejlepší zájem dítěte.³⁴²

Povaha doporučení školského poradenského zařízení není zcela jasná, ani důvodová zpráva ji nevymezuje. Minimálně v určitých případech se však dle mého názoru jedná o závazný podklad pro správní rozhodnutí³⁴³ ve smyslu zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu (dále jen „správní řád“). Vzhledem k tomu, že například při doporučení k ukončení uplatňování podpůrných opatření vzniká škole veřejnoprávní povinnost tato opatření ukončit, domnívám se, že v této věci školské poradenské zařízení vystupuje v pozici správního orgánu. Doporučení obecně je potom dle mého názoru stanoviskem vydaným dle části IV. správního řádu, nebo závazným stanoviskem ve

³³⁹ MŠMT. *Statistické ročenky školství: výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

³⁴⁰ NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ (NÚV). *Školská poradenská zařízení (ŠPZ)* [online]. © 2011 – 2017 NÚV - Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/skolska-poradenska-zarizeni>

³⁴¹ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

³⁴² Školský zákon, § 16 odst. 4.

³⁴³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011-109.

smyslu správního řádu.³⁴⁴ V této oblasti však zatím není judikatura správních soudů, a tak nejistota ohledně právní povahy činnosti školských poradenských zařízení trvá.

Ačkoli se právní úprava školských poradenských zařízení rozrostla a konkretizovala, stále tato zařízení vnímám jako nejslabší článek celé soustavy speciálního a inkluzivního vzdělávání. Zarážející je např. fakt, že tato zařízení nemají stanovené spádové oblasti, tedy není zákonem dána jejich místní působnost. Z toho plyne, že školské poradenské zařízení může posuzovat vzdělávání dítěte, které se nachází na druhém konci republiky, a nad kterým nebude moci vykonávat dohled. Vzhledem k tomu, že postupy a výstupy poradenství nebyly doposud zákonem řádně upraveny,³⁴⁵ domnívám se, že absence místní působnosti mohla vést k přesunu klientů k zařízením, která budou lépe vyhovovat jejich subjektivním potřebám (např. tendence k nadužívání podpůrných opatření). Zřejmě v reakci na tuto praxi mají školská poradenská zařízení nově povinnost konat místní šetření u svých klientů v jejich prostředí.³⁴⁶ Toto opatření by mohlo působit jako motivace k nepřijímání klientů, na jejichž dohled školské poradenské zařízení nemůže mít kapacitu.

Při diagnostice postupují školská poradenská zařízení dle metodického vedení Národního ústavu pro vzdělávání. K vyhodnocení schopností žáka používají dynamické inteligenční testy, které se od tradičních liší především svou interaktivitou. Dynamické inteligenční testy jsou vedené interaktivním dialogem, který lze široce modifikovat v závislosti na průběhu testu. Tyto testy také obsahují i výukovou část, čímž přinášejí lepší vhled do učebních schopností žáka. K diagnóze potom přistupují i další metody, jako je pozorování žáka při výuce a hodnocení, které učební strategie a postupy jsou pro něj nejvhodnější. Dále může dojít i na diagnostiku percepčně-motorických funkcí či čtecích a písářských dovedností.³⁴⁷

Na cestě k omezení zneužitelnosti školských poradenských zařízení tzv. inkluzivní novela zavedla možnost revize posudků a doporučení školských poradenských zařízení.³⁴⁸ K zavedení revizního mechanismu se Česká republika zavázala již v plánu opatření, který předložila Výboru ministrů Rady Evropy k výkonu rozsudku

³⁴⁴ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, § 149.

³⁴⁵ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

³⁴⁶ Viz: Školský zákon, § 16b.

³⁴⁷ MRÁZKOVÁ, Jana a Jana ZAPLETALOVÁ, 2016. *Metodika pro nastavování katalogu podpůrných opatření ve školách ve spolupráci se školskými poradenskými zařízeními* [online]. Praha: NÚV, s. 37-40. ISBN 978-80-7481-085-5. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z:

http://www.nuv.cz/uploads/Methodika_pro_nastavovani_podpurnych_opatreni_unor_2016.pdf

³⁴⁸ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

*D.H. a ostatní proti České republice.*³⁴⁹ O revizi může požádat sama posuzovaná osoba, její zákonný zástupce, škola nebo školské zařízení, Česká školní inspekce nebo orgán veřejné moci, který uložil povinnost využít poradenských služeb (nejčastěji zřejmě orgán sociálně-právní ochrany dítěte, dále jen „OSPOD“).³⁵⁰ Revizí školských poradenských zařízení byl pověřen Národní ústav pro vzdělávání, příspěvková organizace MŠMT.³⁵¹

6.5. Soustava škol a školských zařízení

Vzdělávací soustava je dle školského zákona tvořena školami a školskými zařízeními. Školské zařízení se od školy odlišuje tím, že kromě vzdělání jsou zde poskytovány další služby, zejména pobytová a ústavní péče. Mezi školami a obdobně mezi školskými zařízeními rozlišujeme různé druhy a typy.³⁵²

Druhem školy nebo školského zařízení se rozumí jeho zařazení do určitého stupně vzdělávání – mateřské, základní, střední, vyšší odborné, základní umělecké školy a konzervatoře. Obdobně k nim na jednotlivých stupních existují i školská zařízení.³⁵³ Vedle této soustavy stojí ještě vysoké školy, které jsou upraveny zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

Oproti druhům škol (a obdobně školských zařízení) rozlišujeme také jejich typy. Typy škol nejsou upraveny přímo ve školském zákoně, vyplývají pouze z podzákonných právních předpisů. Smyslem rozlišování typů škol je, aby škola mohla své hlavní zaměření promítnout do svého názvu.³⁵⁴ Ve skutečnosti se však např. jako „základní škola praktická“ v roce 2014 označovalo pouze 8 % těchto škol.³⁵⁵

Pro účely této práce je podstatný typ školy, který upravuje vyhláška MŠMT č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Vyhláška vymezuje typ školy „speciální,“ oproti běžným školám. Zařazení do

³⁴⁹ MŠMT, *Plán opatření pro výkon rozsudku evropského soudu pro lidská práva v případě D. H. a ostatní proti České republice „Rovné příležitosti“* [online]. 27. listopadu 2012. © 2013 – 2017 MŠMT, s. 7 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/25872/download/>

³⁵⁰ Školský zákon, § 16b.

³⁵¹ NÚV. *Zřizovací listina NÚV, Dodatek č. 3* [online]. © 2011 – 2017 NÚV - Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/785_1_1/

³⁵² RIGEL, Filip. § 7 [Vzdělávací soustava, školy a školská zařízení]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 49. Op. Cit.

³⁵³ Školský zákon, § 7.

³⁵⁴ RIGEL, Filip. § 7 [Vzdělávací soustava, školy a školská zařízení]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 49. Op. Cit.

³⁵⁵ KLUSÁČEK, Jan. *Sociální vyloučení, lehké mentální postižení, základní školy praktické: analýza dostupných statistických dat* [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, Člověk v tísni, o.p.s., 2015, s. 24 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://inkluzi.upol.cz/ebooks/analyza/analyza-18.pdf>

speciální školy je přitom možné pouze pokud vzdělávání v běžné třídě nelze provést a zároveň nelze danou osobu vzdělávat ani v rámci běžné školy v oddělené studijní skupině nebo třídě.³⁵⁶

Speciální školy mají zvláštní rámcový vzdělávací program (dále jen „RVP“, více k RVP viz dále). Před tzv. inkluzivní novelou se speciální školy dále dělily na školy praktické, logopedické, pro hluchoslepé, tělesně postižené, zdravotně postižené, zrakově postižené, sluchově postižené a žáky se specifickými vzdělávacími poruchami.³⁵⁷ Tyto typy škol nebyly v právních předpisech definovány a po přijetí tzv. inkluzivní novely až na jednu výjimku existují nadále, i když nyní pouze pod souhrnným označením speciální školy. Zmiňovanou výjimkou jsou školy praktické.

Ačkoli praktické školy nebyly v žádném předpise definovány, lze říci, že se jednalo o základní školy,³⁵⁸ ve kterých byli žáci vzděláváni dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání – přílohy upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV-LMP).³⁵⁹ Tato příloha RVP byla tzv. inkluzivní novelou zrušena, praktické školy proto zanikají a budou se muset přeměnit na běžné školy, běžné školy se speciální třídou nebo studijní skupinou, nebo na jiný typ speciální školy.³⁶⁰ Ve školním roce 2015/2016 bylo přitom podle přílohy upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením vzdělávání v České republice 14 810 žáků.³⁶¹ Důvodem zrušení zmiňované přílohy RVP byla preference individuálního řešení a snaha o lepší porozumění konkrétní situaci a potřebám každého žáka s lehkým mentálním postižením.³⁶²

³⁵⁶ Školský zákon, § 16 odst. 9. Dále také: Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, § 22.

³⁵⁷ Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

³⁵⁸ Pozn.: O základní školy se jednalo vzhledem k tomu, že pouze základní školy měly možnost vzdělávat žáky dle redukovaného RVP, resp. jeho přílohy pro vzdělávání osob s lehkým mentálním postižením.

³⁵⁹ KLUSÁČEK, Jan, s. 14. Op. Cit.

³⁶⁰ MŠMT. *Stanovisko MŠMT k možnostem činnosti stávajících základních škol praktických po 1. 9. 2016* [online]. © 2013 – 2017 MŠMT [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38993/download/>

³⁶¹ MŠMT. *Zpráva ze zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 2016/17* [online]. Praha, listopad 2016 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <https://goo.gl/0ezeK3>

³⁶² MŠMT. *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016 - 2018* [online]. © 2013 – 2017 MŠMT, s. 8. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/apiv_2016_2018.pdf

6.6. Soustava vzdělávacích programů

Soustavu vzdělávacích programů tvoří Národní program vzdělávání (dále jen „NPV“), RVP a školní vzdělávací programy (dále jen „ŠVP“). NPV vypracovává MŠMT a schvalují je obě komory Parlamentu ČR. NPV stanoví cíle a obsah výuky na nejobecnější úrovni a na jeho přípravě se podílejí odborníci z různých oborů.³⁶³

RVP připravuje rovněž MŠMT, a to tak, aby odpovídaly nejnovějším poznatkům z oblasti pedagogiky a psychologie. Upravují zejména „*konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání, a to všeobecného a odborného podle zaměření daného oboru vzdělání, jeho organizační uspořádání, profesní profil, podmínky průběhu a ukončování vzdělávání a zásady pro tvorbu školních vzdělávacích programů, jakož i podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (...)*“.³⁶⁴ RVP mají povahu vnitřního předpisu a musí být v souladu s NPV.³⁶⁵

V současnosti existuje několik set různých RVP, jednak proto, že existuje RVP pro každou úroveň vzdělávání dle školského zákona. Především však proto, že existuje zvláštní RVP pro každý obor středoškolského vzdělávání.³⁶⁶ Pro účely této práce jsou podstatné zejména RVP pro speciální školy.³⁶⁷

Na základě RVP každá škola zpracovává ŠVP, který odpovídá jejím konkrétním možnostem, zaměření a potřebám jejích žáků.³⁶⁸ ŠVP se vyznačují větším stupněm konkrétnosti než RVP³⁶⁹ a musí být vždy v souladu s RVP, který je pro daný typ školy vydán.³⁷⁰ Naplňování ŠVP a jeho soulad s RVP hodnotí Česká školní inspekce.³⁷¹

6.7. Správní rozhodování ve školském právu

Stát je sice garantem ústavně zaručeného práva na vzdělání, to však neznamená, že vzdělání musí být uskutečňováno pouze státem zřizovanými a přímo kontrolovanými školami. Stát prostřednictvím školského zákona přenáší povinnost zřizovat školy na

³⁶³ Školský zákon, § 3.

³⁶⁴ Školský zákon, § 4.

³⁶⁵ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 1 Ao 1/2011-49.

³⁶⁶ RIGEL, Filip. § 4 [Rámcové vzdělávací programy]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 39. Op. Cit.

³⁶⁷ VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální* [online]. Odbor 61 MŠMT ČR pod vedením Jiřího Pilaře a Marty Teplé. Červenec 2008 [cit. 2017-03-27]. Dostupné zde:

http://www.msmt.cz/uploads/soubory/PDF/RVP_ZSS_FINAL_31_7_2008.pdf

³⁶⁸ Školský zákon, § 5.

³⁶⁹ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 1 Ao 1/2011-49, odst. 28.

³⁷⁰ Školský zákon, § 5 odst. 2.

³⁷¹ Školský zákon, § 174 odst. 2.

územní samosprávné celky. Tímto způsobem na ně také přenáší pravomoci při výkonu veřejné správy školství. Územní samosprávné celky při zřizování škol a školských zařízení postupují v samostatné působnosti.³⁷²

Jednání ředitele školy lze rozdělit do několika oblastí. Ředitel jedná jako statutární orgán školy, jako manažer a jako nositel veřejné moci.³⁷³ Pro tuto podkapitolu je podstatná poslední zmiňovaná oblast. Školský zákon totiž svěřuje řediteli školy soubor pravomocí, zejména stanoví, že ředitel školy „rozhoduje ve všech záležitostech týkajících se poskytování vzdělávání a školských služeb, pokud zákon nestanoví jinak.“³⁷⁴ Takovým rozhodováním se rozumí zejména rozhodnutí o přijetí ke studiu a o jeho ukončení. V některých případech rozhodování (včetně případu posledně jmenovaného) se jedná o vrchnostenské rozhodování ředitele, tedy o nepřímý výkon státní správy.³⁷⁵

Neshody panují ohledně určení, zda je ředitel při svém rozhodování sám správním orgánem, nebo zda je pouze vykonavatelem státní správy a správním orgánem je až škola. Jazykový výklad školského zákona by vedl k závěru, že ředitel sám je správním orgánem.³⁷⁶ Judikatura však dovozuje, že správním orgánem je škola a ředitel je pouze vykonavatelem státní správy.³⁷⁷ Tato interpretace je poměrně praktická vzhledem k tomu, že školský zákon nezná institut zástupce ředitele. Proto pokud by byl správním orgánem přímo sám ředitel školy, v případě jeho indispozice by nebylo možné vykonávat státní správu. Ředitel přitom není oprávněn své pravomoci převést na jinou osobu ani udělit v této sféře plnou moc.³⁷⁸

Charakter rozhodování ředitele je důležitý ze dvou hledisek. Jednak je podstatné, že ředitel, jakožto vykonavatel státní správy, resp. škola, jakožto správní orgán, jsou při rozhodování vázáni zákonem. Při jejich rozhodování se subsidiárně použije správní řád.

³⁷² MORAVEC, Ondřej. Úvod: Ústavní základy práva na vzdělání a vzdělávacího systému České republiky. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 2. Op. Cit.

³⁷³ MORAVEC, Ondřej. § 164 [Působnost ředitele školy]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 718-722. Op. Cit.

³⁷⁴ Školský zákon, § 165 odst. 1 písm. a).

³⁷⁵ MORAVEC, Ondřej. § 164 [Působnost ředitele školy]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 718. Op. Cit.

³⁷⁶ Školský zákon, § 165. Viz také: MORAVEC, Ondřej. § 165 [Ředitel školy zřízené veřejným zřizovatelem]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 722. Op. Cit.

³⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011-109.

³⁷⁸ MORAVEC, Ondřej. § 164 [Působnost ředitele školy]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 719. Op. Cit.

Druhým podstatným momentem je přezkoumatelnost těchto rozhodnutí, jednak za pomoci opravných a dozorčích prostředků správního práva, ale i prostřednictvím správního soudnictví.³⁷⁹

Jak již bylo řečeno, je třeba odlišovat rozhodovací pravomoci ředitele na vrchnostenské pravomoci (rozhodování při výkonu státní správy) a ostatní „pouze“ organizační pravomoci. Školský zákon sice některé pravomoci ředitele výslovně označuje³⁸⁰ za výkon státní správy, dle výkladu Nejvyššího správního soudu (dále jen „NSS“) se nelze tímto výčtem omezovat a nelze tedy říci, že „*uvede-li zákonodárce v určité právní úpravě, že některé druhy činností (rozhodování) se dějí v oblasti státní správy, implicitně tím říká, že jiné druhy rozhodování se v rámci státní (veřejné) správy neodehrávají.*“³⁸¹ Je třeba posoudit konkrétní rozhodnutí materiálně a dle toho jej případně posuzovat jako správní rozhodnutí.³⁸²

Zda se v konkrétním případě materiálně jedná o rozhodnutí ve smyslu správního řádu, resp. ve smyslu soudního řádu správního, posuzuje NSS dle tří kritérií. Soudnímu přezkumu ve správním soudnictví podléhají ty akty, které kumulativně naplní následující podmínky: „1) jde o orgán moci výkonné [či jiný typ orgánu uvedený v § 4 odst 1 písm. a) s. ř. s.]; 2) tento orgán rozhoduje o právech a povinnostech fyzických a právnických osob; 3) rozhodování se děje v oblasti veřejné správy.“³⁸³

Jak již bylo řečeno, škola je správním orgánem, naplňuje tedy první podmínku. Co se týče třetí podmínky, její naplnění spočívá dle NSS především v nerovném postavení účastníků právního vztahu, tedy správního orgánu a adresáta rozhodnutí. NSS také dovozuje naplnění této třetí podmínky už z povahy poskytování vzdělání jako veřejné služby.³⁸⁴ Jako nejproblematictější podmínku tedy vnímám podmínku číslo 2) – že správní orgán rozhoduje o právech a povinnostech fyzických a právnických osob. Jinými slovy, podmínkou soudního přezkumu rozhodnutí ředitele školy je rozhodování o veřejných subjektivních právech. Pro soudní přezkum tedy bude klíčové, zda existuje subjektivní veřejné právo na konkrétní aspekty práva na vzdělání.

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ Viz: Školský zákon, § 165.

³⁸¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011-109, odst. 32.

³⁸² Školský zákon, § 165. Viz také: MORAVEC, Ondřej. § 165 [Ředitel školy zřízené veřejným zřizovatelem]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 725. Op. Cit.

³⁸³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011-109, odst. 26. (Srov. též: Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 4 Ans 9/2007-197.)

³⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011-109, odst. 30-35.

Dle judikatury je zřejmé, že rozhodnutí o přijetí ke studiu či ukončení studia je rozhodováním o veřejném subjektivním právu.³⁸⁵ Stejně tak je správním rozhodnutím například rozhodnutí o přístupu ke stravování ve škole či školském zařízení³⁸⁶ a rozhodnutí ředitele školy o žádosti o opakování ročníku.³⁸⁷ Veřejné subjektivní právo na inkluzivní vzdělávání zatím dovodil pouze civilní soud v kontextu antidiskriminační žaloby.³⁸⁸

Výše popsané závěry ohledně školy jako správního orgánu a ředitele jako vykonavatele státní správy lze aplikovat i na soukromé školy. Tento výklad sice zdánlivě odporuje jazykovému výkladu školského zákona,³⁸⁹ NSS však dospěl k názoru, že toto ustanovení, které svěřuje rozhodování při výkonu státní správy zdánlivě pouze veřejným školám, se na soukromé školy vůbec neaplikuje. Je třeba vycházet z povahy vzdělávání jako veřejné služby, zaručující jedno ze základních práv. Proto je nutno v souladu s výše popsaným materiálním posouzením konkrétního rozhodnutí považovat i soukromou školu za správní orgán a jejího ředitele za vykonavatele státní správy.³⁹⁰

6.8. Soukromé školy

Listina zaručuje právo za podmínek stanovených zákonem zřizovat jiné než státní školy a vyučovat na nich.³⁹¹ Toto právo je podstatné zejména z hlediska zájmu na pluralitě a možnosti alternativní volby vzdělávání. Výkon vzdělávací činnosti (jejíž výstupy jsou uznány státem) je podmíněn zápisem do rejstříku škol a školských zařízení. Tento zápis je vázán na splnění podmínek stanovených ve školském zákoně. Jednou z podmínek tohoto zápisu je soulad plánovaného soukromého vzdělávacího zařízení s dlouhodobým vzdělávacím záměrem kraje. Tento dlouhodobý záměr je přitom politický dokument schvalovaný zastupitelstvem kraje. Tento primárně politický dokument však fakticky stanoví podmínky pro zřízení soukromé školy, ačkoli Listina svěřuje úpravu práva zřizovat jiné než státní školy zákonu. Někteří autoři pochybují o ústavní konformitě

³⁸⁵ Tamtéž. Viz také: Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 4. 2013, sp. zn. 7 Ans 21/2012 - 22

³⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. 5. 2011, sp. zn. 2 Aps 3/2010-112.

³⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 2. 2008, sp. zn. 3 As 73/2006-75.

³⁸⁸ Rozsudek Okresního soudu ve Vyškově, č. j. 10 C 250/2014 – 121 ze dne 18. března 2016.

³⁸⁹ Školský zákon, § 165 odst. 1, návěti.

³⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011-109, odst. 31.

³⁹¹ LZPS, čl. 33 odst. 3.

této praxe.³⁹² Předmětem této práce sice není problematika zřizování soukromých škol, nýbrž vzdělávání osob se zdravotním postižením, tyto dva problémy však mají svůj průsečík.

Jedná se zde o zakládání soukromých škol speciálních, či naopak soukromých škol inkluzivně zaměřených. Jak již bylo řečeno, krajský dlouhodobý vzdělávací plán schvaluje zastupitelstvo kraje, přičemž MŠMT má v tomto procesu pouze konzultativní funkci.³⁹³ Přezkum dlouhodobého vzdělávacího plánu kraje nepřísluší ani soudům.³⁹⁴ Pokud by tedy došlo k tomu, že krajský dlouhodobý plán vzdělávání, jakožto politický dokument, není v souladu s právními předpisy, mohlo by v rámci soukromého sektoru dojít k narušení státní koncepce vzdělávání v celém kraji. Tímto způsobem by například mohlo dojít k preferenci zakládání speciálně zaměřených soukromých škol oproti soukromým školám zaměřeným spíše na inkluzivní vzdělávání.³⁹⁵

Na okraj k soukromým školám se ještě sluší poznamenat, že i tyto školy jsou vázány právními předpisy České republiky. Platí pro ně rovněž zákaz diskriminace na základě zdravotního postižení a proto i tyto školy musí přijímat ke studiu osoby se zdravotním postižením na rovném základě s ostatními osobami.³⁹⁶ Od zákonem stanovených podmínkách vzdělávání se nemohou soukromé školy ani smluvně odchýlit, pokud to školský zákon výslovně neumožňuje.³⁹⁷

³⁹² MORAVEC, Ondřej. Úvod: Ústavní základy práva na vzdělání a vzdělávacího systému České republiky. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 2. Op. Cit.

³⁹³ Školský zákon, § 9.

³⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. 2 As 66/2010 – 74.

³⁹⁵ Pozn.: Odůvodněnost této obavy lze spatřovat například v programovém prohlášení Rady Středočeského kraje, kde je uvedeno, že rada bude: „*aktivně bránit průniku ideologických experimentů do školství. Zajistíme bezproblémový přístup všem dětem s fyzickým hendikepem do krajských školských zařízení, ale nebudeme podporovat model plošné inkluze ve školství.*“ – Toto prohlášení je zjevně v rozporu s právní úpravou a se současnou vzdělávací politikou státu. Tato rada kraje, která vzešla z voleb do zastupitelstva v roce 2016, zatím neměla možnost připravit dlouhodobý vzdělávací plán kraje, neboť tento byl vypracován předešlou radou před volbami na období 2016-2020. Viz: RADA STŘEDOČESKÉHO KRAJE. *Programové prohlášení Rady Středočeského kraje* [online]. Copyright © 2016 ANO [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/stredocesky-kraj/aktuality/novinky/programove-prohlaseni-rady-stredoceskeho-kraje-32768.shtml>

³⁹⁶ MORAVEC, Ondřej. Úvod: Ústavní základy práva na vzdělání a vzdělávacího systému České republiky. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 2. Op. Cit.

³⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011-109.

7. Realizace ústavněprávních požadavků na vzdělávání osob se zdravotním postižením v prováděcí právní úpravě

Struktura této kapitoly do jisté míry kopíruje dělení kapitoly 4. *Jednotlivé ústavněprávní záruky práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání*. Tato kapitola mapuje, jakým způsobem (a s jakou dostatečností) se ústavněprávní záruky práva zdravotně postižených na vzdělání projevují v právním řádu, zejména ve školském právu. Hodnocení zákonné a podzákonné právní úpravy vzdělávání osob se zdravotním postižením tak postupuje dle jednotlivých záruk a požadavků, které jsou popsány ve zmíněné kapitole.

7.1. Dostupnost vzdělávacích zařízení

Jedním z podstatných atributů práva na přístup ke vzdělání je dostupnost vzdělávacích zařízení, jejíž zajištění je povinností státu.³⁹⁸ V případě České republiky stát tuto povinnost přenesl na územní samosprávné celky. Školský zákon konkrétně zakotvuje povinnost obce „zajistit podmínky pro plnění povinné školní docházky dětí s místem trvalého pobytu na jejím území, v případě cizince s místem pobytu, a dětí umístěných na jejím území ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.“³⁹⁹ Kraj má potom zákonnou povinnost zajistit mj. vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.⁴⁰⁰ K provádění této povinnosti obce a kraje samozřejmě čerpají prostředky ze státního rozpočtu.⁴⁰¹

Pro školy zřizované obcí se stanoví oblasti spádové školy. Ředitel školy má povinnost přednostně přijímat ke studiu žáky s trvalým pobytem ve spádové oblasti školy.⁴⁰² Cílem tohoto opatření je zajistit každému dítěti vzdělání v místě jeho trvalého pobytu.⁴⁰³

Spádové školy se však neurčují mezi školami speciálně zřízenými pro „*děti, žáky a studenty s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami*

³⁹⁸ UNCRPD. *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, odst. 20.

³⁹⁹ Školský zákon, § 178 odst. 1.

⁴⁰⁰ Tamtéž, § 181 odst. 1.

⁴⁰¹ Tamtéž, § 161.

⁴⁰² Tamtéž, § 36 odst. 7.

⁴⁰³ VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 6684/2014/VOP, ze dne 15. prosince 2014. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2384>

chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem.“⁴⁰⁴ Z toho plyne, že žáci se speciálními vzdělávacími potřebami náleží do spádové oblasti konkrétní školy pouze, pokud mají být vzdělávání na základě individuální nebo skupinové integrace v „běžné škole“. Naopak pro vzdělávání ve speciálních školách se spádové oblasti neuplatní. Absence spádových oblastí u speciálních škol hodnotím negativně, neboť může mít za důsledek, že konkrétní žák bude nucen k zajištění svého vzdělání dojíždět dlouhé vzdálenosti, pokud vůbec vhodnou školu v dojezdové vzdálenosti nalezne.

Co se týče povinnosti obce zajistit podmínky pro plnění povinné školní docházky, ani v této oblasti není právní úprava, resp. její aplikace, zcela bezproblémová. Dle judikatury NSS, kterou později aproboval ÚS, se totiž nelze splnění této povinnosti soudně domáhat.⁴⁰⁵ V citovaném případě se jednalo o žáka se speciálními vzdělávacími potřebami (dle tehdejší terminologie zdravotním postižením). Školské poradenské zařízení tomuto žákovi doporučilo individuální integraci v menší třídě základní školy. Základní škola, do jejíhož spádového obvodu tento žák patřil, ho přitom opakovaně odmítla. Odůvodněním školy bylo, že není v jejích možnostech zajistit tuto formu vzdělávání. Zřizovatelem školy přitom byla obec, jejíž zákonnou povinností je zajistit podmínky pro výkon povinné školní docházky. NSS ve svém rozhodnutí označil možnost brojit přímo proti nezákonnému zásahu obce do jeho práv za nepřijatelnou. Dále NSS odkázal tohoto žáka na obranu proti rozhodnutí ředitele školy o nepřijetí ke studiu.⁴⁰⁶

Zajištění podmínek pro výkon povinné školní docházky je přitom, jak již bylo řečeno, povinností obce.⁴⁰⁷ Při nepřijetí žáka do obecní školy se tedy nabízejí dvě možnosti – brojit proti nezákonnému rozhodnutí ředitele školy, nebo proti zásahu obce do práva na vzdělání porušením povinnosti zajistit podmínky pro výkon povinné školní docházky. Ve zmíněném případě přitom rozhodnutí ředitele školy o nepřijetí vyplývalo z nedostatku podpory ze strany obce. Tato situace je poměrně komplikovaná a její nejasné řešení rozhodně nepřispívá právní jistotě jednotlivců.

Lze si totiž představit situaci, kdy by dotčený žák brojil proti rozhodnutí ředitele školy o nepřijetí a nakonec cestou správního soudnictví svého přijetí dosáhl. To by však nic nezměnilo na finanční situaci školy, která nemá pro vzdělávání tohoto žáka materiální podmínky. Poté by bylo opět nutné domáhat se splnění povinnosti obce zajistit podmínky

⁴⁰⁴ Školský zákon, § 16 odst. 9 ve spojení s § 178 odst. 4.

⁴⁰⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2014, sp. zn. IV. ÚS 2093/13. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 4. 2013, sp. zn. 7 Ans 21/2012 – 22.

⁴⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 4. 2013, sp. zn. 7 Ans 21/2012 – 22.

⁴⁰⁷ Školský zákon, § 178 odst. 1.

pro povinnou školní docházku. Tato povinnost však dle NSS není právně vymahatelná. Judikatura správních soudů k tomuto tématu bohužel není příliš početná, takže řešení této situace nelze jednoznačně dovodit, což zeslabuje možnost právní ochrany.

Shrneme-li záruky dostupnosti škol vzhledem k osobám se zdravotním postižením, můžeme identifikovat dva potenciální problémy. Pro žáky, kteří by měli být integrováni v běžných školách, je problémem nevymahatelnost povinnosti obce tyto školy v dostatečném množství a vybavenosti zřizovat. V této oblasti by tedy řešením exaktnější právní úprava či změna judikatury NSS a ÚS. Pro žáky, kteří by měli navštěvovat speciální školy, je potom problémem absence spádových oblastí těchto škol. Speciální školy tudíž nemají zákonnou povinnost přijímat přednostně žáky, kteří mají trvalý pobyt v blízkosti této školy. Zde by řešením bylo zavedení spádových škol obdobně jako u běžných škol.

7.2. Přístupnost vzdělávání

7.2.1. Rovnost a zákaz diskriminace v přístupu ke vzdělání

Zásada rovnosti a zákaz diskriminace v přístupu ke vzdělání je v České republice zakotven jednak v Listině,⁴⁰⁸ dále ve školském zákoně⁴⁰⁹ a v antidiskriminačním zákoně.⁴¹⁰ Pokud se tedy např. žák se speciálními vzdělávacími potřebami setká s diskriminací na základě zdravotního postižení, která se projeví např. v rozhodnutí o nepřijetí ke studiu, má dvě možnosti, jak se bránit.

První možností je brojit proti rozhodnutí nejprve odvoláním ke krajskému úřadu⁴¹¹ a poté žalobou ve správním soudnictví. Tímto postupem lze dosáhnout např. zrušení rozhodnutí o nepřijetí ke studiu a zajistit povinnost školy znovu o přijetí ke studiu rozhodnout, tentokrát v souladu s právním názorem soudu.⁴¹² Nutno podotknout, že obrana cestou správního práva se nabízí pouze proti diskriminaci, které se škola dopustí v pozici správního orgánu (např. nepřijetí žáka ke studiu), v ostatních případech je možné použít druhou, univerzálnější možnost.

Druhou možností je postup dle antidiskriminačního zákona, tedy podání tzv. antidiskriminační žaloby k civilnímu soudu. Pokud v takovém případě žalobce

⁴⁰⁸ LZPS, čl. 1 a čl. 3 odst. 1.

⁴⁰⁹ Školský zákon, § 2 odst. 1 písm. a).

⁴¹⁰ Antidiskriminační zákon, § 1 odst. 1.

⁴¹¹ Školský zákon, § 183 odst. 4.

⁴¹² Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, § 78.

„*uvede před soudem skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci na základě (...) zdravotního postižení,*“ uplatní se v řízení obrácené důkazní břemeno. Žalovaný, v našem případě zřejmě škola, která např. odmítla žáka přijmout ke studiu, potom bude muset prokázat, že nedošlo k porušení zásady rovného zacházení.⁴¹³ Obrácené důkazní břemeno je výhodou oproti postupu ve správním soudnictví. Postupem dle antidiskriminačního zákona se lze domáhat zejména upuštění od diskriminačního jednání, odstranění následků diskriminačního zásahu a přiměřeného zadostiučinění.⁴¹⁴

Lze shrnout, že minimálně *de iure* je zákaz diskriminace z důvodu zdravotního postižení, resp. obrana proti ní, v českém právním řádu zaručena. Jak lze vidět např. z činnosti veřejné ochránkyně práv, k diskriminaci v přístupu ke vzdělání na základě zdravotního postižení skutečně dochází. Častým příkladem nepřímé diskriminace je například odmítnutí přijmout podpurná opatření, např. zřídit funkci asistenta pedagoga,⁴¹⁵ dalším příkladem diskriminace je nezajištění výuky v jazyce sluchově postižených,⁴¹⁶ nebo znemožnění účasti na škole v přírodě z důvodu zdravotního postižení.⁴¹⁷ Domnívám se, že je příliš často nutné, aby se osoby se zdravotním postižením domáhaly svých ústavně zaručených práv soudní cestou. Účinnosti soudní ochrany ve věcech přístupu ke vzdělání se bude věnovat oddíl 7.6.2. *Soudní a jiná právní ochrana.*

7.2.2. Fyzická přístupnost vzdělávání

Podmínka fyzické přístupnosti vzdělání je podstatná zejména u osob s tělesným zdravotním postižením, které mohou mít obtíže s fyzickým dosažením vzdělávacího zařízení. S ohledem na jejich postižení je třeba zajistit vhodný způsob přístupu do školy, ale také přístupu např. k učebním materiálům.

Za tímto účelem česká právní úprava zavádí podpurná opatření, z nichž některá mají za účel zajistit právě fyzickou přístupnost vzdělávacích zařízení. Jedná se zejména

⁴¹³ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 133a.

⁴¹⁴ Antidiskriminační zákon, § 10 odst. 1.

⁴¹⁵ VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 189/2012/DIS, ze dne 21. srpna 2013. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2152>. VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 3304/2012/VOP, ze dne 10. června 2013. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/614>. VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 216/2012/DIS, ze dne 25. září 2014. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2008>

⁴¹⁶ VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 4958/2012/VOP, ze dne 20. listopadu 2015. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3366/>.

⁴¹⁷ VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 105/2013/DIS, ze dne 11. února 2015. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2386>, 105/2013/DIS.

o „poskytování vzdělávání nebo školských služeb v prostorách stavebně nebo technicky upravených,“ které v případě potřeby zaručuje školský zákon.⁴¹⁸ K fyzické přístupnosti vzdělávání ale mohou přispět také kompenzační pomůcky, speciální učebnice, použití Braillova písma a podpůrných nebo náhradních komunikačních systémů.⁴¹⁹

Fyzická přístupnost vzdělávání je tedy českým právním řádem výslovně zaručena, a to v rozmanitých variantách, které by měly pokrýt celé spektrum speciálních vzdělávacích potřeb zejména (ale nejenom) osob s tělesným postižením. Jak již bylo uvedeno výše, nepřijetí dostatečných podpůrných opatření v rozporu se zákonem je považováno za (nepřímou) diskriminaci, o které pojednává předchozí oddíl této práce.

7.2.3. Ekonomická přístupnost vzdělávání

Pokud jde o osoby se zdravotním postižením, ekonomická přístupnost vzdělávání spočívá jednak v obecné ekonomické přístupnosti vzdělávání, která je zaručena všem bez rozdílu. Speciálně u osob se zdravotním postižením je však ekonomická přístupnost podstatná zejména s ohledem na podpůrná opatření, která vytvářejí vyšší náklady na jejich vzdělávání. Pokud by žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, resp. jejich zákonní zástupci, byli nuceni sami nést náklady na podpůrná opatření nezbytná k naplnění jejich práva na vzdělání, jednalo by se o jejich diskriminaci oproti ostatním žákům bez zdravotního postižení.⁴²⁰

Přijetí podpůrných opatření doporučuje školské poradenské zařízení. Takto doporučená podpůrná opatření mají být dle školského zákona hrazena z veřejných rozpočtů, zejména z finančních prostředků, které pro konkrétní opatření poskytne škole krajský úřad.⁴²¹ V případě, že krajský úřad poskytne méně prostředků, než vyžaduje podpůrné opatření doporučené školským poradenským zařízením, musí toto rozhodnutí odůvodnit a uvést, jakým způsobem má škola speciální vzdělávací potřeby daného žáka zajistit. Zároveň by se jednalo o nepřímou diskriminaci, proti které lze brojit antidiskriminační žalobou.⁴²²

Z právní úpravy tedy vyplývá, že náklady podpůrných opatření, které vznikají při vzdělávání osob se zdravotním postižením, by měly být hrazeny z veřejných rozpočtů.

⁴¹⁸ Školský zákon, § 16 odst. 2 písm. i).

⁴¹⁹ Tamtéž, § 16 odst. 2 písm. d).

⁴²⁰ VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 189/2012/DIS, ze dne 21. srpna 2013. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2152>

⁴²¹ Školský zákon, § 161 odst. 6.

⁴²² VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 189/2012/DIS, ze dne 21. srpna 2013. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2152>

Jako nejdůležitější subjekt zde vystupují školská poradenská zařízení, na jejichž doporučení závisí, jaká podpurná opatření budou v daném případě státem, resp. krajem, hrazena. Proto vnímám jako pozitivní zavedení revizního mechanismu školských poradenských zařízení, která nově podléhají doзору Národního ústavu pro vzdělávání.

Nastíněný systém se tedy jeví jako přijatelný z hlediska ústavněprávních záruk. Problémem však opět může být vymahatelnost těchto práv soudní cestou, které se bude věnovat oddíl 7.6.2. *Soudní a jiná právní ochrana*.

7.3. Obsahová a formální vhodnost vzdělávání

7.3.1. Obsahová vhodnost vzdělávání

Obsahovou stránku vzdělávání upravuje soustava vzdělávacích programů – národní, rámcové a školní. Otázka určení obsahu vzdělávání je dle mého názoru spíše záležitostí pedagogickou. Z právního hlediska je však podstatné, aby zákonem, resp. vzdělávacím programem, stanovený obsah vzdělávání byl co nejvhodnější z hlediska schopností jednotlivých žáků.

Z tohoto pohledu lze vnímat jako velmi pozitivní již zmiňované zrušení Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání – přílohy upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV-LMP).⁴²³ Tato příloha umožňovala vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v redukováném rozsahu. Redukovaný rozsah vzdělávání je sice v některých případech nezbytný, je však žádoucí tuto redukci stanovit individuálně pro každého jednotlivce tak, aby co nejméně zasahovala do jeho práva na vzdělání.⁴²⁴

V této oblasti kladně hodnotím zejména neustálé inovace RVP (potažmo i ŠVP), které má na starost Národní ústav pro vzdělávání jakožto odborná instituce.⁴²⁵ Ačkoli z právního hlediska nelze stanovit konkrétně, co má být obsahem vzdělávání, lze říci, že je jistě žádoucí, aby byla obsahová stránka vzdělávání neustále podrobována analýze ze strany odborníků, a aby byla aktualizována s ohledem na nejnovější poznatky relevantních vědních oborů.

⁴²³ KLUSÁČEK, Jan, s. 14. Op. Cit.

⁴²⁴ MŠMT. *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016 - 2018* [online]. © 2013 – 2017 MŠMT, s. 8. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/apiv_2016_2018.pdf

⁴²⁵ NÚV. *Rámcové vzdělávací programy* [online]. © 2011 – 2017 NÚV - Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

7.3.2. Formální vhodnost vzdělávání – způsob začlenění do výuky

Formální vhodností vzdělávání se obecně rozumí každého jednotlivce do vzdělávacího zařízení, které je pro něj nejvhodnější, a zároveň volba metod a prostředků vzdělávání, které povedou k co nejlepšímu naplnění práva na vzdělání. Na tomto místě připomínám, že dle Úmluvy OSN mají všichni lidé právo na inkluzivní vzdělávání.⁴²⁶ Toto právo zároveň není povinností a stále je možné, pokud je to v zájmu některého jednotlivce, přikročit ke speciálním formám vzdělávání.

Česká právní úprava se hlásí k zásadě inkluze, což znamená, že „*přednost mají opatření na nižších stupních náročnosti, což jsou opatření, která nevyčleňují žáka z prostředí, v němž se vzdělávají žáci bez hendikepu.*“⁴²⁷ Školský zákon o inkluzi výslovně nehovoří, zakotvuje však opatření, která k ní mohou směřovat.⁴²⁸ Zároveň je zakotvena možnost vzdělávat se ve speciálních školách, které jsou součástí jednotné soustavy škol. Je tedy zaručena možnost poměrně volné prostupnosti mezi běžnými a speciálními školami.⁴²⁹

V souladu se zásadou subsidiarity má být dle školského zákona používáno co nejmírnějších podpůrných opatření a žáci mají být v co největší možné míře vzdělávání inkluzivně.⁴³⁰ Zákon zakotvuje jak možnost inkluzivního vzdělávání, tak možnost speciálního vzdělávání v oddělených studijních skupinách, třídách nebo školách. Úmluva OSN však jde v tomto ohledu se svými požadavky ještě dále. Zakotvuje totiž nikoli *možnost* inkluzivního vzdělávání, ale *právo* na inkluzivní vzdělávání. Takového práva by mělo být možné se domáhat a nemělo by být závislé na svévoli škol nebo dostupnosti finančních prostředků v územních samosprávných celcích.

Subjektivní lidské právo na inkluzivní vzdělávání již minimálně v jednom případě dovedl i soud v České republice. Jednalo se o Okresní soud ve Vyškově, který rozhodoval o antidiskriminační žalobě proti obci. V daném případě šlo o chlapce lehkým mentálním postižením, kterému byla speciálně pedagogickým centrem doporučena integrace v menší třídě běžné základní školy s možností individuálního vzdělávacího plánu a s pedagogickou asistencí.⁴³¹

⁴²⁶ UNHRC. *Thematic study on the right of persons with disabilities to education*, odst. 3.

⁴²⁷ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

⁴²⁸ Pozn.: Na mysli mám podpůrná opatření dle § 16 školského zákona.

⁴²⁹ KATZOVÁ, Pavla, s. 64. Op. Cit.

⁴³⁰ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva č. 82/2015 Dz.

⁴³¹ Rozsudek Okresního soudu ve Vyškově, č. j. 10 C 250/2014 – 121 ze dne 18. března 2016.

Spádová škola tohoto žáka odmítla přijmout ke studiu s tím, že nemá dostatečný počet pedagogických pracovníků a naplněnou kapacitu školy. Poté byl tento žák, s odkazem na své postižení, odmítnut dalšími jedenácti školami v okolí svého bydliště. Opětovnou žádost o přijetí ke studiu na spádové škole tato škola opět odmítla. Krajský úřad Jihomoravského kraje rodičům žáka sdělil, že nezná žádnou možnost, jak zajistit dotyčnému žákovi vzdělávání.⁴³²

Rodiče tohoto žáka se nejprve snažili domáhat povinnosti obce zajistit výkon povinné školní docházky dětem s trvalým bydlištěm na území této obce. O výsledcích této snahy bylo již pojednáno v podkapitole 7.1. *Dostupnost vzdělávacích zařízení*. Krajský soud v Brně, NSS i ÚS neshledaly v tomto případě žádné pochybení obce.⁴³³

Rodiče žáka tedy pokračovali ve snaze prostřednictvím zmiňované antidiskriminační žaloby proti obci. Soud ve svém rozhodnutí zdůraznil, že právo na vzdělání je založeno na rovném přístupu ke vzdělávacím zařízením. V této souvislosti soud dovodil, že nepřijetím žáka ke studiu na základní škole, jejímž zřizovatelem je obec, došlo k přímé diskriminaci. Soud shledal diskriminaci zejména v tom, že toto nepřijetí bylo (byť pouze v dopise rodičům žáka) odůvodněno zdravotním postižením žáka, nesouhlasem rodičů ostatních dětí a nedostatečnými prostředky školy na jeho integraci. Soud zároveň vyvrátil argument školy, že její kapacita byla naplněna, neboť bylo prokazatelně v možnostech této školy kapacitu o několik žáků navýšit.⁴³⁴

Soud uložil rozsudkem obci povinnost omluvit se a nahradit nemajetkovou újmu ve výši 50.000 Kč. Obec se proti tomuto rozsudku neodvolala.⁴³⁵ Zajímavé je, že soud dovodil odpovědnost obce za diskriminační jednání ředitelky školy, jejímž je obec zřizovatelem.⁴³⁶ Za podstatné poselství rozsudku však považují především závěr, že každý člověk má právo na rovný přístup ke vzdělání a zdravotní postižení nemůže tomuto právu stát v cestě.

Domnívám se, že česká právní úprava je po přijetí tzv. inkluzivní novely nastavena ve prospěch inkluzivního vzdělávání a postupně (jak vidíme i na příkladu rozhodnutí Okresního soudu ve Vyškově) se právo na inkluzivní vzdělávání dostává i do

⁴³² Rozsudek Okresního soudu ve Vyškově, č. j. 10 C 250/2014 – 121 ze dne 18. března 2016.

⁴³³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2014, sp. zn. IV. ÚS 2093/13. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 4. 2013, sp. zn. 7 Ans 21/2012 – 22.

⁴³⁴ Rozsudek Okresního soudu ve Vyškově, č. j. 10 C 250/2014 – 121 ze dne 18. března 2016.

⁴³⁵ INFOSOUD. *Informace o stavu řízení* [online]. Ministerstvo spravedlnosti [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: [://goo.gl/sj46DB](https://goo.gl/sj46DB)

⁴³⁶ Rozsudek Okresního soudu ve Vyškově, č. j. 10 C 250/2014 – 121 ze dne 18. března 2016.

právní praxe a je jednotlivcům skutečně přiznáváno. A to i přes to, že toto právo není v současné právní úpravě výslovně zakotveno, což může být předmětem kritiky.⁴³⁷ Výslovné zakotvení práva na inkluzivní vzdělávání by sice jistě nebylo na škodu, domnívám se však, že významné je spíše to, zda je toto právo materiálně zajištěno prostřednictvím vhodných opatření a celkového nastavení systému.

Na tomto místě však znovu z jiného úhlu vyvstává problém školských poradenských zařízení. Domáhat se podpůrných opatření a inkluzivního vzdělávání lze totiž zřejmě pouze v míře, v jaké je tato poradenská zařízení doporučí. Zákon přitom nijak neřeší napojení školských poradenských zařízení na speciální školy, které může mít za následek neobjektivní rozhodování těchto zařízení.

Jako častý problém při provádění práva na inkluzivní vzdělávání se jeví také nedostatek finančních prostředků, které mají školy k dispozici.⁴³⁸ Domnívám se, že bez dostatečných prostředků z veřejných rozpočtů není možné inkluzivní vzdělávání zaručit. Toto vzdělávání je přitom lidským právem. Jeho záruky proto nejsou věcí politického rozhodnutí, ale je povinností státu dostatek prostředků na inkluzivní vzdělávání zajistit. Před českým školstvím je zřejmě ještě dlouhá cesta k vyváženému a dostatečnému financování, přičemž zřejmě není cílem a není ani v možnostech této práce analyzovat způsob a možnosti financování školství. Tato komplexní otázka je ale jistě jedním z hlavních klíčů k zajištění práva na vzdělání osob se zdravotním postižením.

7.4. Přizpůsobivost vzdělávání

Záruka přizpůsobivosti vzdělávání je pro osoby se zdravotním postižením obzvláště důležitá, protože pouze individuální přístup k jejich obtížím může vést k maximálnímu naplnění jejich práva na vzdělání. K přizpůsobení vzdělávání slouží dle školského zákona celá škála podpůrných opatření, mj. individuální vzdělávací plány, asistent pedagoga, speciální pomůcky, úprava cílů a metod vzdělávání a samozřejmě i nejrůznější kombinace těchto opatření.⁴³⁹

Možnosti přizpůsobení vzdělávání každému jednotlivci jsou tedy poměrně široké. V tomto ohledu pomohlo také již zmiňované zrušení přílohy Rámcového vzdělávacího

⁴³⁷ LIGA LIDSKÝCH PRÁV. Ligový návrh novely školského zákona [online]. 16. ledna 2015. [cit. 2017-03-23] Dostupné z: <http://lp.cz/2015/01/ligovy-navrh-novely-skolskeho-zakona/>

⁴³⁸ Viz např.: VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 189/2012/DIS, ze dne 21. srpna 2013. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2152>. VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 3304/2012/VOP, ze dne 10. června 2013. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/614>. VOP. *Stanovisko VOP*, č. j. 216/2012/DIS, ze dne 25. září 2014. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2008>

⁴³⁹ Školský zákon, § 16.

programu pro základní vzdělávání, která upravovala vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Zrušení této přílohy tzv. inkluzivní novelou přispělo k naplnění požadavku přizpůsobivosti vzdělávání, protože nyní je skutečně nutné hledat ideální řešení výuky pro daného žáka s lehkým mentálním postižením a není možné jej jednoduše zařadit do redukovaného vzdělávacího programu. Celkově tedy přizpůsobivost vzdělávání dle české právní úpravy hodnotím pozitivně, zejména z hlediska stále pokračujících tendencí k podpoře individuálního přístupu k jednotlivcům.

7.5. Nejlepší zájem dítěte

Rozhodování o způsobu vzdělávání dítěte by mělo být v souladu s jeho nejlepším zájmem. Tato zásada vyplývá především z Úmluvy o právech dítěte a týká se tedy pouze dětí, tzn. nezletilých žáků.⁴⁴⁰ Na rozhodování o způsobu vzdělávání se dle školského zákona podílí několik subjektů: zákonný zástupce dítěte (případně samozřejmě sám zletilý žák), škola a školské poradenské zařízení. Ve finále však platí, že se způsobem výuky musí vždy souhlasit zákonný zástupce žáka prostřednictvím informovaného souhlasu. Tento souhlas musí být udělen pro jakékoli podpůrné opatření.⁴⁴¹

Cílem všech subjektů by však mělo být dosažení vzájemného konsensu v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Proto je nutné, aby byli zákonní zástupci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami dobře informováni o možných alternativách výuky a jejich případných následcích.⁴⁴²

Obecně je dle českého právního řádu subjektem, který dohlíží na zájem dítěte, OSPOD.⁴⁴³ Subsidiárně se tedy rozhodování může účastnit i tento orgán. Pokud by na základě rozhodnutí zákonných zástupců žáka, po doporučení školského poradenského zařízení a po konzultaci se školou nedošlo k rozhodnutí v souladu s nejlepším zájmem dítěte, je na řadě právě OSPOD. V jeho pravomoci je především působení na rodiče, aby řádně plnili svou rodičovskou odpovědnost (např. podřídili se doporučení vícero školských poradenských zařízení společně s doporučením ředitele školy), poskytovat nebo zprostředkovat rodičům poradenství.⁴⁴⁴ V krajním případě se může OSPOD stát

⁴⁴⁰ Úmluva o právech dítěte, čl. 3 odst. 1.

⁴⁴¹ Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, § 2 odst. 3.

⁴⁴² KATZOVÁ, Pavla, s. 70. Op. Cit.

⁴⁴³ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 4.

⁴⁴⁴ Tamtéž, § 10.

i opatrovníkem dítěte a rozhodovat o jeho vzdělávání namísto rodičů či zákonných zástupců.⁴⁴⁵

Dle mého názoru je nejlepší zájem dítěte v právním řádu dostatečně reflektován a je určeno hned několik subjektů, které nad ním mají bdít. Domnívám se ale, že právě tato mnohost subjektů může být ve výsledku na škodu. Zejména pokud nedojde k neformální dohodě mezi zákonnými zástupci, školským poradenským zařízením a školou, dojde ke sporu o nejlepším zájmu dítěte, který musí řešit OSPOD, což celý proces nezbytně prodlouží. Po celou dobu je zde přítom dítě, o jehož nejlepším zájmu se jedná, a které zůstává bez uspokojivého řešení. Lze tedy shrnout, že ačkoli je pro účely vzájemné kontroly žádoucí, aby byl nejlepší zájem dítěte hájen mnoha subjekty, dítě poté může utrpět zdlouhavostí jejich koordinace.

7.6. Záruky proti zneužití a přezkum rozhodnutí

7.6.1. Podmínky zařazení do systému speciálního vzdělávání

Zařazením do systému speciálního vzdělávání se rozumí přeřazení do speciální školy, nebo speciální třídy či studijní skupiny v běžné škole. Takto přeřazený žák tedy není vzděláván na základě inkluze či individuální integrace a je převeden do systému skupinové integrace či segregace. Oproti podpůrným opatřením v běžné škole a třídě se tedy jedná o větší zásah do práva na vzdělání. Tento postup školský zákon umožňuje subsidiárně, v případě, že mírnější podpůrná opatření nedostačují, pro osoby *„s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem.“*⁴⁴⁶

Už ke zřízení takovéto speciální studijní skupiny, třídy nebo školy je třeba souhlas krajského úřadu, resp. v případě některých škol (např. církevních) souhlas MŠMT.⁴⁴⁷ Pro zařazení konkrétního žáka do speciálního systému vzdělávání je třeba splnit tři podmínky. Zaprvé je třeba doporučení školského poradenského zařízení, které při posuzování vychází z dosavadních výsledků poskytování podpůrných opatření a z povahy speciálních potřeb daného žáka. Další podmínkou pro přeřazení do speciálního systému vzdělávání je písemná žádost daného žáka, resp. jeho zákonných zástupců. Souhlas vyjádřený v této

⁴⁴⁵ Tamtéž, § 17.

⁴⁴⁶ Školský zákon, § 16 odst. 9.

⁴⁴⁷ Tamtéž, § 16 odst. 10.

žádosti by měl být řádně informovaný.⁴⁴⁸ Ředitel školy má zejména povinnost informovat zákonné zástupce „o rozdílech ve vzdělávacích programech a o organizačních změnách, které ve spojení s převodem do jiného vzdělávacího programu mohou nastat.“⁴⁴⁹ Vedle doporučení školského poradenského zařízení a žádosti žáka je třetí podmínkou soulad přeřazení se zájmem tohoto žáka.⁴⁵⁰

Domnívám se, že povinnost získat informovaný souhlas před zavedením podpůrného opatření nebo před přeřazením osoby se zdravotním postižením do speciálního vzdělávacího proudu, je dostatečnou zárukou proti nadužívání těchto opatření. Zároveň je nutné dbát na kvalitu informovaného souhlasu tak, jak k tomu nabádal například ESLP v rozsudku *D.H. a ostatní proti České republice*.⁴⁵¹ Právní úprava v tomto ohledu po tzv. inkluzivní novele zůstala v podstatě stejná.⁴⁵² K odstranění závad, které identifikoval ESLP, je ale nutné zaměřit se spíše do oblasti aplikace této právní úpravy, případně tyto závady korigovat prostřednictvím České školní inspekce a soudní ochrany.

Pro případ, že školské poradenské zařízení i škola doporučují přeřazení do speciálního výukového proudu, ale rodiče či žák s tímto postupem nesouhlasí, nenabízí školský zákon konkrétní řešení. Všechny subjekty by se primárně měly snažit navzájem informovat, vyjít si vstříc a dohodnout se na řešení, a to v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Pokud by k takovému smírnému řešení nedošlo, žádný se subjektů nemá „navrch“ a zřejmě by došlo k zásahu OSPOD, který by s přivolením soudu nahradil rozhodovací pravomoc rodiče (viz pojednání v předchozí podkapitole).

Pro získání doporučení školského poradenského zařízení je třeba provést diagnostiku daného žáka. Této diagnostice se věnuje ve své judikatuře i ESLP, který říká, že pokud jsou prováděny testy, musí být metodické, komplexní a objektivní. Domnívám se, že tato podmínka je v českém právním řádu splněna. Jak již bylo popsáno v podkapitole 6.4. *Úloha školských poradenských zařízení*, tato zařízení při vydávání

⁴⁴⁸ Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, § 16.

⁴⁴⁹ Školský zákon, § 49 odst. 2.

⁴⁵⁰ Tamtéž, § 16. odst. 10.

⁴⁵¹ *D.H. a ostatní proti ČR*, odst. 203.

⁴⁵² Srov.: Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, § 16 a Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, příloha č. 2.

doporučení užívají komplexní diagnostiku založenou na dynamických testech ve spojení s dalšími metodami.⁴⁵³

System školských poradenských zařízení má ale i několik nedostatků. Jak jsem již zmiňovala v předchozí kapitole, školský zákon neřeší personální napojení poradenských zařízení na speciální školy. Toto napojení přitom může mít vliv na rozhodování těchto zařízení. Zároveň školský zákon nestanoví spádové oblasti pro školská poradenská zařízení, což může vést k „migraci“ za konkrétním zařízením, které má jinou (pro žadatele příznivější) rozhodovací praxi. Jak již bylo řečeno, tato praxe by měla být omezena novou povinností školských poradenských zařízení provádět místní šetření přímo u svých klientů, v jejich prostředí.

Dalším problémem, který jsem v této oblasti identifikovala, je přezkum doporučení školských poradenských zařízení. Tuto činnost provádí Národní ústav pro vzdělávání. O přezkum doporučení školského poradenského zařízení může požádat rodič dítěte (resp. zletilý žák), škola, Česká školní inspekce nebo OSPOD. Samotné zavedení možnosti revize do právního řádu vnímám velmi pozitivně. Domnívám se však, že systém revizí ještě není zcela funkční.

Dle údajů Národního ústavu pro vzdělávání obdržela tato instituce od 1. září 2016, kdy jí byla revizní pravomoc svěřena, do 15. března 2017 celkem 15 žádostí. Z těchto žádostí celkem v 11 případech Národní ústav pro vzdělávání svým rozhodnutím změnil napadené doporučení školského poradenského zařízení.⁴⁵⁴ Domnívám se, že počet stížností je velmi malý. Na vině je zřejmě malé povědomí o možnosti přezkumu doporučení školských poradenských zařízení. Zároveň může být příčinou i to, že školský zákon neukládá školským poradenským zařízením povinnost poučit zúčastněné subjekty o možnosti přezkumu doporučení.

Revizní pravomoc Národního ústavu pro vzdělávání navíc v některých případech nemusí vůbec vstoupit do hry, protože „kde není žalobce, není ani soudce“. Představme si například situaci setrvání u již nepotřebných podpůrných opatření. Žák ani jeho zákonní zástupci nemusí mít žádnou motivaci usilovat o zrušení těchto opatření. Škola či školské zařízení rovněž, zejména kvůli navýšení rozpočtu z důvodu přijetí těchto opatření. Školské poradenské zařízení přitom může být na druhé straně republiky a nemusí se

⁴⁵³ MRÁZKOVÁ, Jana a Jana ZAPLETALOVÁ, 2016. *Metodika pro nastavování katalogu podpůrných opatření ve školách ve spolupráci se školskými poradenskými zařízeními* [online]. Praha: NÚV, s. 37-40. ISBN 978-80-7481-085-5. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z:

http://www.nuv.cz/uploads/Methodika_pro_nastavovani_podpurnych_opatreni_unor_2016.pdf

⁴⁵⁴ Příloha č. 1 – NÚV. *Odpověď na žádost o informace*. č. j. 275/2017/NUV, 15. března 2017.

o nepotřebnosti podpůrných opatření vůbec dozvědět. Je potom otázkou, do jaké míry budou v těchto situacích efektivně fungovat Česká školní inspekce a OSPOD. Ze školského zákona přitom jednoznačně nevyplývá, zda má Národní ústav pro vzdělávání pravomoc zahájit revizi *ex officio*.⁴⁵⁵ V každém případě však k tomuto dni Národní ústav pro vzdělávání žádnou revizi bez návrhu nezahájil.⁴⁵⁶

Stručněji řečeno, záruky proti zneužití přeražení do systému speciálního vzdělávání jsou především informovaný souhlas a doporučení školského poradenského zařízení. Informovaný souhlas je právním řádem zakotven dle mého názoru dostatečně. Zavedení revizní činnosti Národního ústavu pro vzdělávání považuji rovněž za pozitivní, avšak s některými výhradami (především absence místní působnosti školských poradenských zařízení, nízká informovanost o možnosti revize).

7.6.2. Soudní a jiná právní ochrana

Jak již bylo řečeno, ve věcech diskriminace z důvodu zdravotního postižení je možné se domáhat nápravy jednak tzv. antidiskriminační žalobou. Další možností je domáhat se ochrany práva na vzdělání cestou správního soudnictví. V obecnějších případech, které se nemusí týkat diskriminace, zůstává dotčeným osobám pouze druhá možnost – brojit proti rozhodnutí ředitele, resp. školy, ve správním soudnictví.

Škola je považována při své činnosti za správní orgán, pokud rozhoduje o veřejných subjektivních právech, tedy i o právu na vzdělání. Rozhodnutí školy se posuzuje materiálně, což znamená, že pokud svojí povahou zasahuje do práva na vzdělání, jedná se o rozhodnutí ve smyslu SŘ.⁴⁵⁷ Proti takovému rozhodnutí školy se proto lze odvolat, a to zpravidla ke krajskému úřadu. Poté lze podat žalobu ve správním soudnictví. Tato obrana je možná např. u rozhodnutí o nepřijetí ke studiu,⁴⁵⁸ rozhodnutí o přístupu ke stravování ve škole,⁴⁵⁹ rozhodnutí o vzdělávání osob s hlubokým mentálním postižením mimo školskou soustavu,⁴⁶⁰ apod.

⁴⁵⁵ Školský zákon, § 16b. Pozn.: Dle mého výkladu tuto možnost zřejmě nemá.

⁴⁵⁶ Příloha č. 1 – NÚV. *Odpověď na žádost o informace*. č. j. 275/2017/NUV, 15. března 2017.

⁴⁵⁷ Školský zákon, § 165. Viz také: MORAVEC, Ondřej. § 165 [Ředitel školy zřízené veřejným zřizovatelem]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 725. Op. Cit.

⁴⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011-109. Nebo také Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 4. 2013, sp. zn. 7 Ans 21/2012 – 22.

⁴⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. 5. 2011, sp. zn. 2 Aps 3/2010-112.

⁴⁶⁰ PUŠKINOVÁ, Monika. § 42 [Vzdělávání žáků s hlubokým mentálním]. In: RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*, s. 232. Op. Cit.

Právní ochranu osobám se zdravotním postižením poskytuje také veřejná ochránkyně práv, která má pravomoc vůči správním úřadům, tedy i školám v případě jejich rozhodování o právu na vzdělání.⁴⁶¹ Veřejná ochránkyně práv může zejména provádět šetření z vlastní iniciativy nebo v reakci na podnět, dále může vydávat doporučení a navrhopatření k nápravě. Činnost veřejné ochránkyně práv je založená především na komunikaci se zúčastněnými osobami a státními institucemi, vydávání nezávazných doporučení, případně vstupu do některých řízení jako vedlejší účastník.⁴⁶²

Významná je aktivní legitimace veřejné ochránkyně práv k zahájení řízení o přezkumu rozhodnutí před správními soudy. Veřejná ochránkyně práv je k návrhu na zahájení řízení legitimována, „*jestliže k jejímu podání prokáže závažný veřejný zájem.*“⁴⁶³ VOP by tam mohl např. iniciovat přezkum ředitele školy o nepřijetí ke studiu. Na rozdíl od státního zástupce ale veřejná ochránkyně práv svým návrhem musí veřejný zájem nejen shledat, ale i prokázat.⁴⁶⁴ Dle NSS přitom pro to, aby byl dán veřejný zájem, nepostačuje prostá nezákonnost napadeného rozhodnutí.⁴⁶⁵

Formálně je tedy soudní a jiná právní ochrana práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání zaručena. Díky materiálnímu posouzení povahy konkrétních rozhodnutí a přezkumu všech, která se dotýkají veřejných subjektivních práv, vnímám ochranu práva na vzdělání ve správním soudnictví jako poměrně efektivní.

Problém, který však vyvstává, je délka řízení, jejíž přiměřenost je jednou ze záruk spravedlivého procesu.⁴⁶⁶ Délku řízení lze demonstrovat na příkladu, který byl v této práci již dvakrát zmiňován. Jedná se o zdravotně postiženého chlapce, který se nejprve domáhal povinnosti obce zajistit mu inkluzivní vzdělávání ve spádové škole prostřednictvím správního soudnictví. Po neúspěchu v této věci se obrátil na civilní soud s antidiskriminační žalobou.

Celý tento proces trval od prvního pokusu o přihlášení do spádové školy (leden 2012), přes podání správní žaloby (14. září 2012), rozhodnutí Krajského soudu v Brně (4. října 2012), zamítnutí kasační stížnosti NSS (4. dubna 2013), odmítnutí ústavní stížnosti (5. března 2014), podání antidiskriminační žaloby (16. října 2014), až do

⁴⁶¹ Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, § 1 odst. 2.

⁴⁶² Tamtéž, § 9-21.

⁴⁶³ Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, § 66.

⁴⁶⁴ Tamtéž.

⁴⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 6. 2015, sp. zn. 9 As 294/2014 – 114, odst.

44.

⁴⁶⁶ LZPS, čl. 38 odst. 2. Evropská úmluva o lidských právech, čl. 6.

posledního rozhodnutí ve věci – Okresní soud ve Vyškově (18. března 2016), přičemž v této věci nebylo podáno odvolání.⁴⁶⁷ Než se rodiče zdravotně postiženého chlapce domohli rozhodnutí o porušení práva na vzdělání, uběhlo více než čtyři roky. Pokud počítáme pouze úspěšné civilní řízení, stále postup trval skoro rok a půl, přičemž nebyl podán žádný opravný prostředek. Nutno dodat, že dotyčný chlapec se zdravotním postižením si za probíhajícího řízení našel jinou školu ve větší vzdálenosti od bydliště,⁴⁶⁸ jeho začlenění do této školy nakonec proběhlo bez problému.⁴⁶⁹

Domnívám se, že takto dlouhé řízení může způsobit obrovskou a možná i nenapravitelnou újmu. Představme si, že by v popisovaném případě žádná škola zdravotně postiženého chlapce nepřijala a tomu by tak po dobu řízení zůstalo právo na vzdělání zcela odepřeno. Přitom ve věcech, které se týkají dětí anebo osob se zdravotním postižením, které jsou velmi zranitelné, by mělo být rozhodování co nejrychlejší, aby došlo k co nejmenší újmě. Popisovaný případ přitom není ojedinělý.⁴⁷⁰ Pro tyto případy existuje možnost náhrady škody dle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Dle tohoto zákona je za určitých podmínek možné nahradit i nemajetkovou újmu.⁴⁷¹

Přestože je tedy ochrana práva na přístup ke vzdělání zaručena a poskytována správními soudy na základě materiálního posouzení zásahu do práva na vzdělání, jako problém se jeví délka řízení. Prodleva v přístupu ke vzdělání způsobená délkou řízení může mít následky např. na sebevědomí dítěte i celkově pro jeho postup ve vzdělávání.

⁴⁶⁷ Rozsudek Okresního soudu ve Vyškově, č. j. 10 C 250/2014 – 121 ze dne 18. března 2016.

⁴⁶⁸ ČESKÁ ŠKOLA. *Přečtěte si: Diskriminace, rozhodl soud. Škola autistu odmítla, obec se teď musí omluvit* [online]. COPYRIGHT © 2000-2015 ALBATROS MEDIA A.S., 17. března 2016 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.ceskaskola.cz/2016/03/prectete-si-diskriminace-rozhodl-soud.html>

⁴⁶⁹ TRACHTOVÁ, Zdeňka. *Začlenil se a má jedničky, říká matka autisty, jež vyhrála spor se školou* [online]. © Copyright 2017 Naděje pro Autismus, 18. března 2016 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.nadejeproautismus.cz/zaclenil-se-ma-jednicku-rika-matka-autisty-jez-vyhrala-spor-se-skolou/>

⁴⁷⁰ LIGA LIDSKÝCH PRÁV. *Děti se znevýhodněním mají právo chodit do běžné školy*.

⁴⁷¹ Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, § 31a.

8. Závěr

Nejprve bych ráda ještě jednou připomněla, že právo na vzdělání je pro každého jednotlivce i pro společnost velmi důležité. Tím spíše je toto právo podstatné pro osoby se zdravotním postižením, které jsou jeho prostřednictvím od nízkého věku začleňovány do společnosti. Toto začlenění je pro zdravotně postižené klíčem k uplatňování dalších lidských práv. Obecně pak začleňování menšin ve vzdělávacím procesu vede k výchově k vzájemné toleranci a respektu k rozmanitosti.

Ústavněprávní zakotvení práv osob se zdravotním postižením, stejně jako právo těchto osob na vzdělání, pramení jak z Listiny základních práv a svobod, tak z mnoha mezinárodních úmluv. Z těchto pramenů lze dovodit celý soubor ústavněprávních záruk, které by měl splňovat „ideální“ vzdělávací systém tak, aby skutečně a efektivně zaručoval ústavně zakotvené právo osob se zdravotním postižením na přístup ke vzdělání.

Ústavněprávní záruky přístupu zdravotně postižených ke vzdělání jsou v této práci pro přehlednost rozděleny do těchto skupin: dostupnost vzdělávacích zařízení, přístupnost vzdělávání, obsahová a formální vhodnost vzdělávání, přizpůsobivost vzdělávání, důraz na nejlepší zájem dítěte, záruky proti zneužití a soudní přezkum rozhodnutí o právu na vzdělání.

Dostupnost vzdělávacích zařízení spočívá ve faktické existenci sítě škol, které mohou být zřizovány státem, nebo jinými subjekty, na které stát tuto povinnost přenesl. V této oblasti lze české právní úpravě vytknout dva problémy. Zaprvé skutečnost, že povinnost obcí vytvořit podmínky pro povinnou školní docházku (i osob se zdravotním postižením) není dle ÚS právně vymahatelná. Druhým problémem je, že školský zákon nestanoví spádové oblasti speciálním školám, které tak nemusí přednostně přijímat žáky s trvalým bydlištěm ve svém obvodu.

Přístupnost vzdělání je myšlena jednak ve fyzické rovině, tedy možnost „dostat se do školy“, ale i v rovině ekonomické, tedy z hlediska finančních limitů jednotlivce. Přístupnost vzdělání je zároveň zaručena pouze za úplného vyloučení jakékoli diskriminace. V této oblasti lze říci, že česká právní úprava naplňuje ústavněprávní požadavky, zejména prostřednictvím institutu podpůrných opatření a způsobu jejich financování. Česká právní úprava zároveň nabízí možnost obrany proti diskriminaci, a to buď podáním antidiskriminační žaloby, nebo žaloby ve správním soudnictví.

Vhodnost vzdělávání lze hodnotit po obsahové a po formální stránce. Ústavněprávní požadavek na obsahovou stránku vzdělávání by měl být naplněn tak, že se

všem osobám, včetně zdravotně postižených, dostane obsahově kvalitního vzdělání. Obsahovou stránku vzdělávání v českém právním řádu zajišťuje soustava vzdělávacích programů. Formální stránkou vzdělávání se potom rozumí způsob zapojení zdravotně postižené osoby do výuky – inkluze, integrace či segregace. V této oblasti je ústavněprávním požadavkem, aby právní řád zajišťoval právo (nikoli povinnost) na inkluzivní vzdělávání. Přestože česká právní úprava toto právo výslovně nezakotvuje, domnívám se, že je minimálně *de iure* zaručeno a lze jej realizovat za pomoci rozmanitého systému podpůrných opatření. Problémy, kterým právo na inkluzivní vzdělávání musí čelit, jsou především finanční náročnost tohoto procesu a pomalejší adaptace společnosti na tento trend.

Přizpůsobivostí vzdělávání se rozumí individualizace přístupu ke každému jednotlivci s cílem zajistit mu co nejvhodnější formu, obsah i metody vzdělávání za případného použití podpůrných opatření. Tento ústavněprávním požadavek je poměrně vágní a náročný na zajištění. Domnívám se však, že české školské právo jej v rámci možností naplňuje, především díky systému podpůrných opatření a jejich kombinací.

Důraz na nejlepší zájem dítěte plyne především z Úmluvy o právech dítěte. Tato ústavněprávním záruka je v českém právním řádu naplňována především prostřednictvím funkcí OSPOD. Zároveň ale nejlepší zájem dítěte prostupuje celým právním řádem a při rozhodování by jej měli mít na paměti také rodiče i škola.

Procesními zárukami při rozhodování o způsobu vzdělávání jsou jednak informovaný souhlas rodiče a dále působení školských poradenských zařízení, která doporučují nejvhodnější postup. Právní úprava školských poradenských zařízení prošla určitým vývojem, stále v ní však shledávám nedostatky, především absence místní příslušnosti těchto zařízení. Dále je problematická malá informovanost o možnosti napadnout doporučení školského poradenského zařízení u Národního ústavu pro vzdělávání. Soudní přezkum rozhodnutí o vzdělávání je zaručen Listinou základních práv a svobod. Problematická zde může být délka řízení, která může způsobit při rozhodování o právu na vzdělání osob se zdravotním postižením nenapravitelnou újmu.

Celkově lze říci, že česká právní úprava vzdělávání osob se zdravotním postižením se v posledních letech velmi proměnila, a to převážně k lepšímu. V současnosti tak naplňuje většinu ústavněprávních záruk práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání. Zároveň jsem v práci nastínila některé oblasti, které jsou v tomto ohledu slabší a kde je tedy prostor pro další kroky reformy, která v současnosti probíhá. Česká republika je dle mého názoru na dobré cestě k efektivnímu naplňování práva

zdravotně postižených na vzdělání, důležité je nyní v pokračovat nastaveným směrem. Je pochopitelné, že cesta nebude jednoduchá ani rychlá, obzvláště vzhledem k tomu, že zajištění práva na vzdělání vyžaduje velké finanční výdaje státu.

Téma lidských práv osob se zdravotním postižením je velmi obsáhlé a rozhodně se neomezuje pouze na právo na přístup ke vzdělání. Za obzvláště zajímavá témata v tomto ohledu považuji např. omezení osobní svobody v pobytových zařízeních pro duševně postižené, omezování svéprávnosti nebo právo osob se zdravotním postižením být slyšeny ve věcech, které se jich týkají. Oblasti lidských práv osob se zdravotním postižením bych se ráda nadále věnovala ve své disertační práci.

Závěrem bych chtěla dodat, že kromě reformy právní úpravy školství je v oblasti začleňování osob se zdravotním postižením do společnosti potřeba dosáhnout ještě jedné změny. A tou je změna v myšlení každého z nás. Ať už jde o společenskou inkluzi osob se zdravotním postižením, nebo jakékoli jiné menšiny, žádná právní úprava nemůže dosáhnout tohoto cíle, pokud se neseťká s chápající a tolerantní společností.

Zdroje

Knižní publikace a články

ANDRYS, Ondřej. *Na nadané se zapomíná, jejich podpora je stále v počátečním stadiu*. LIT216455CZ. Načteno z ASPI.

BOUČKOVÁ, Pavla, HAVELKOVÁ, Barbara, KOLDINSKÁ, Kristina, KÜHN, Zdeněk, KÜHNOVÁ, Eva, WHELANOVÁ, Markéta. *Antidiskriminační zákon*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-315-8.

DUŠKOVÁ, Šárka. *Na cestě k právu na inkluzivní vzdělávání*. Č. LIT162853CZ. Načteno z ASPI.

EDELSBERGER, Ludvík. *Vývoj čs. speciální pedagogiky defektologické po roce 1945* [online]. Pedagogická fakulta Praha, In: Dějiny pedagogiky, 1967, s. 423 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <https://goo.gl/NJ1DCC>

FILIP, Jan, 2011. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Brno: Václav Klemm. ISBN 978-80-904083-7-1.

GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK, 2013. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-423-7.

JÍLEK, Dalibor, Jaroslav VĚTROVSKÝ a Katarína ŠMIGOVÁ, 2015. *Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států*. Praha: Wolters Kluwer. Lidská práva. ISBN 978-80-7478-762-1.

KATZOVÁ, Pavla, 2008. *Školský zákon: komentář*. Praha: ASPI. Komentáře (ASPI). ISBN 978-80-7357-412-3.

KLÍMA, Karel, *Komentář k Ústavě a Listině*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-868-9844-X.

KMEC, Jiří, KOSARŮ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3.

KOSTEČKA, Jan, Zdeněk SOVÁK, Václav PAVLÍČEK, Jiří HŘEBEJK a Viktor KNAPP. *Ústava a ústavní řád České republiky*. Díl 2, Práva a svobody. Praha: Linde, 1995. ISBN 80-7201-000-X.

KRATOCHVÍL, Jan. *Judikovatelnost sociálních práv: nějaké mezery?* Právník. 2007, č. 11, s. 1161.

KÜHNOVÁ, Eva. *Zdravotní postižení v kontextu českého a evropského antidiskriminačního práva*. Právní rozhledy. 2010, č. 15, s. 533.

MILFAIT, René a Daniel BARTOŇ. *Lidská práva osob s postižením, nevyléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie"*. 2., rozš. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013. ISBN 978-80-86057-85-9.

PAVLÍČEK, Václav, 2015. *Ústavní právo a státověda*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-084-0.

PAVLÍČEK, Václav a Helena HOFMANNOVÁ, 2014. *Občanská a lidská práva v současné době*. Praha: Auditorium. ISBN 978-80-87284-51-3.

POSPÍŠIL, Ivo, Tomáš LANGÁŠEK, Vojtěch ŠIMÍČEK, Eliška WAGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6.

RIGEL, Filip, BAHÝL'OVÁ, Lenka, MORAVEC, Ondřej, PUŠKINOVÁ, Monika, KUDROVÁ, Veronika. *Školský zákon*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-550-3.

ŘEPÍK, Bohumil. *Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím)*. Trestněprávní revue. 2004, č. 10, s. 281.

VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Hospodářská, sociální, kulturní práva a zdravotně postižení*. 2000. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0057-9.

WINTR, Jan. 2015. *Principy českého ústavního práva*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-564-7.

Právní předpisy České republiky

Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Vyhláška č. 120/1976 Sb., ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl. 13 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Vyhláška MŠMT č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků nadaných.

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání.

Zákon č. 198/2009 Sb., ze dne 23. dubna 2008 o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol.

Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů.

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů.

Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Zákon č. 561/2004 Sb., ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol.

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

Zákon č. 95/1948 Sb., ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon).

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Právní předpisy Evropské unie

EVROPSKÁ UNIE. Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie, 12008E/TXT.

EVROPSKÁ UNIE. Listina základních práv Evropské unie, 12012P/TXT.

EVROPSKÁ UNIE. Listina základních práv Evropské unie, ze dne 26. října 2012, 2012/C 326/02.

EVROPSKÁ UNIE. Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání, 32000L0078.

EVROPSKÁ UNIE. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 25. října 2011 o mobilitě a začlenění osob se zdravotním postižením a o Evropské strategii pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010–2020 (2010/2272(INI)).

Judikatura českých soudů

- Nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 8. 10. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92.
- Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 35/95.
- Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 31/13.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 55/13.
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10.
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 25/94.
- Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1191/08.
- Nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 35/93.
- Nález Ústavního soudu ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.
- Nález Ústavního soudu ze dne 19. 12. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 27/95.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 1/08.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 36/11.
- Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02.
- Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1974/14-3.
- Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2013, sp. zn. III. ÚS 3333/11-2.
- Nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 16/14.
- Nález Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03.
- Nález Ústavního soudu ze dne 29. 2. 2008, sp. zn. II. ÚS 2268/07.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 10. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 39/01.
- Nález Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 6. 2015, sp. zn. 9 As 294/2014.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 2. 2008, sp. zn. 3 As 73/2006.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 4 Ans 9/2007.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 1 As 53/2011.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. 2 As 66/2010.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 4. 2013, sp. zn. 7 Ans 21/2012.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. 5. 2011, sp. zn. 2 Aps 3/2010.
- Rozsudek Okresního soudu ve Vyškově, č. j. 10 C 250/2014 – 121 ze dne 18. března 2016.
- Rozsudek Ústavního soudu ze dne 29. 1. 1999, sp. zn. 6 A 85/97-18.

Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 1 Ao 1/2011-49.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 1. 2014, sp. zn. I. ÚS 2006/12.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 16. 10. 1997, sp. zn. III. ÚS 355/97.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 8. 1999, sp. zn. I. ÚS 228/99.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 10. 1999, sp. zn. I. ÚS 297/99.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 1. 2011, sp. zn. II. ÚS 2446/10.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2014, sp. zn. IV. ÚS 2093/13.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3271/13-2.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 9. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 10/04.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Alajos Kiss proti Maďarsku. Rozsudek ESLP ze dne 20. května 2010, č. 38832/06.

Çam proti Turecku. Rozsudek ESLP ze dne 23. února 2016, č. 51500/08.

Case "Relating to Certain Aspects of The Laws on the Use of Languages in Education in Belgium" proti Belgii. Rozsudek ESLP ze dne 23. července 1968, č. 1474/62 a další.

D.H. a ostatní proti ČR. Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 13. listopadu 2007, č. 57325/00.

Glor proti Švýcarsku. Rozsudek ESLP ze dne 30. dubna 2009, č. 13444/04.

Guberina proti Chorvatsku. Rozsudek ze dne 22. března 2016, č. 23682/13.

Horváth a Kiss proti Maďarsku. Rozsudek ESLP ze dne 29. ledna 2013, č. 11146/11.

Leyla Şahin proti Turecku. Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. listopadu 2005, č. 44774/98.

Stanoviska veřejného ochránce práv

VOP. Stanovisko VOP, č. j. 105/2013/DIS, ze dne 11. února 2015. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2386>

VOP. Stanovisko VOP, č. j. 189/2012/DIS, ze dne 21. srpna 2013. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2152>

VOP. Stanovisko VOP, č. j. 216/2012/DIS, ze dne 25. září 2014. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2008>

VOP. Stanovisko VOP, č. j. 3304/2012/VOP, ze dne 10. června 2013. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/614>

VOP. Stanovisko VOP, č. j. 4958/2012/VOP, ze dne 20. listopadu 2015. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3366/>

VOP. Stanovisko VOP, č. j. 5202/2014/VOP, ze dne 16. dubna 2015. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2812>

VOP. Stanovisko VOP, č. j. 6684/2014/VOP, ze dne 15. prosince 2014. Dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2384>

Dokumenty mezinárodních organizací

DEPOZITÁŘ OSN. *Sbírka smluv. Status Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, ke dni 4. března 2017* [online] [cit. 2017-03-04]. Dostupné z:

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=_en

MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE. *Indigenous and Tribal Peoples Convention* [online]. 27. června 1989, C169 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z:

<http://www.refworld.org/docid/3ddb6d514.html>

MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE. *Minimum Age Convention* [online]. 26. června 1973, C138 [cit. 2017-03-19]. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/421216a34.html>

MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE. *Recommendation concerning the Vocational Training of Adults including Disabled Persons* [online]. 30. června 1950, 33. schůze MOP [cit. 2017-03-04]. Dostupné také z:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R088

MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE. *Worst Forms of Child Labour Convention* [online]. 17. června 1989, C182 [cit. 2017-03-19]. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/3ddb6e0c4.html>

RADA EVROPY. *Evropská sociální charta* (revidovaná), 3 May 1996, ETS 163.

UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD). *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education* [online]. 2. září 2016, CRPD/C/GC/4 [cit. 2017-03-24]. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/57c977e34.html>

UN Human Rights Council (UNHRC). *Thematic study on the right of persons with disabilities to education* [online]. 18. prosinec 2013, A/HRC/25/29 [cit. 2017-03-24]. Dostupné také z: <http://www.refworld.org/docid/531468a74.html>

UNCESCR. *General Comment No. 12: The Right to Adequate Food (Art. 11 of the Covenant)* [online]. 12. května 1999 [cit. 2017-03-23]. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/4538838c11.html>

UNCRC. *General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education* [online]. 17. dubna 2001, CRC/GC/2001/1 [cit. 2017-03-19]. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/4538834d2.html>

UNCRC. *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)* [online]. 29. květen 2013 CRC /C/GC/14 [cit. 2017-03-24]. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>

UNCRC. *Concluding observations on the combined third to fifth periodic reports of Bulgaria* [online]. 21. listopad 2016, CRC/C/BGR/CO/3-5, [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/587ce2884.html>

UNCRC. *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention: Czech Republic* [online]. 4. srpna 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4, [cit. 2017-03-23]. Dostupné z:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fCZE%2fCO%2f3-4&Lang=en

UNCRC. *List of issues in relation to the combined third to fifth periodic reports of Slovakia* [online]. 12. listopad 2016, CRC/C/SVK/Q/3-5, [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/573d74ee4.html>

UNCRPD. *General comment No. 2 (2014) Article 9: Accessibility* [online]. 22. května 2014, CRPD/C/GC/2 [cit. 2017-03-24]. Dostupné také z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/033/13/PDF/G1403313.pdf?OpenElement>

UNESCO. *Convention Against Discrimination in Education* [online]. 14. prosince 1960, [cit. 2017-03-19]. Dostupné také z:

<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3880.html>

VALNÉ SHROMÁŽDĚNÍ OSN (VS OSN). *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*. 24. ledna 2007, A/RES/61/106.

VS OSN, rezoluce 217 (1948) *Všeobecní deklarace lidských práv* [online]. 10. prosince 1948, A/RES/217 (1948) [cit. 2017-03-06], Dostupné z:

<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

VS OSN, rezoluce 2856 (1971) *Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons* [online]. 20. prosince 1971, A/RES/2856 (1971) [cit. 2017-03-04], Dostupné z:

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx>

VS OSN. *Rezoluce 3447 (1975) Declaration on the Rights of Disabled Persons* [online]. 9. prosince 1975, A/RES/3447 (1975) [cit. 2017-03-04], Dostupné z: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx>

VS OSN. *Rezoluce 36 (1977) International Year of Disabled Persons* [online]. 8. prosince 1977, A/RES/36 (1977) [cit. 2017-03-04], Dostupné z: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r077.htm>

VS OSN. *Úmluva o právech dítěte*. 20. listopadu 1989, OSN, Sběrka smluv, sv. 1577, s. 3.

VÝBOR OSN PRO HOSPODÁŘSKÁ, SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ PRÁVA (UNCESCR). *General Comment No. 13: The Right to Education* [online]. 8 prosince 1999, E/C.12/1999/10 [cit. 2017-03-13], Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/4538838c22.html>

VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE (UNCRC). *General comment No. 9 (2006): The rights of children with disabilities* [online]. 27. února 2007, CRC/C/GC/9 [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/461b93f72.html>

WHO. *International classification of functioning, disability and health* [online]. Ženeva. A54/VR/9. 22. května 2001 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z:

http://apps.who.int/gb/archive/pdf_files/WHA54/ea54r21.pdf?ua=1

WHO. *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps: A manual of classification relating to the consequences of disease* [online]. Ženeva, 1980 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z:

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/41003/1/9241541261_eng.pdf

WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO). *WHO global disability action plan 2014-2021: Better health for all people with disability* [online]. Ženeva: WHO Document Production Services, 2014 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z:

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/199544/1/9789241509619_eng.pdf?ua=1

Internetové zdroje

CAST. *CAST through the years: One mission, many innovations* [online]. © CAST, Inc. 2017 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z:

<http://www.cast.org/about/timeline.html#.WJC44FXhDIU>

ČESKÁ ŠKOLA. *Přečtěte si: Diskriminace, rozhodl soud. Škola autistu odmítla, obec se teď musí omluvit* [online]. COPYRIGHT © 2000-2015· ALBATROS MEDIA A.S., 17. března 2016 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z:

<http://www.ceskaskola.cz/2016/03/prectete-si-diskriminace-rozhodl-soud.html>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (ČSÚ). *Přehled klíčových výsledků šetření VŠPO 13* [online]. 2014, s. 52-54 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/documents/10180/20543019/k5_260006-14.pdf/a5d429de-3ca1-4604-afe2-5a8b69952f52?version=1.0

DOMROMYSL. *Krátké nahlédnutí do dlouhé historie* [online]. Dobromysl.cz, ISSN 1214-2017, Copyright © 2002-2012 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z:

<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=424>

EVROPSKÁ KOMISE. *EU ratifikovala Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením* [online]. Press Release Database. 5. ledna 2011 [cit. 2017-03-06]. Dostupné z:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-4_cs.htm

HRINDOVÁ, Eva. *Otevřený dopis ministryni školství proti násilné inkluzi* [online]. Petice 24 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z:

https://www.petice24.com/oteveny_dopis_ministryni_kolstvi_proti_nasilne_inkluzi

Informační centrum OSN v Praze. *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs): fakta* [online], 22. září 2015, [cit. 2017-03-19] Dostupné z: <http://www.osn.cz/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs/>

JEDLIČKŮV ÚSTAV A ŠKOLY. *Historie JÚŠ jako celku* [online]. 26. února 2010 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: http://www.jus.cz/parse_url.php?url=/historie-JUS-jako-celku

KLUSÁČEK, Jan. *Sociální vyloučení, lehké mentální postižení, základní školy praktické: analýza dostupných statistických dat* [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, Člověk v tísni, o.p.s., 2015, s. 24 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z:

<http://inkluzepopol.cz/ebooks/analyza/analyza-18.pdf>

LIGA LIDSKÝCH PRÁV. *Děti se znevýhodněním mají právo chodit do běžné školy* [online]. Březen 2012 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://llp.cz/pripady/deti-se-znevychodnenim-maji-pravo-chodit-do-bezne-skoly/>

LIGA LIDSKÝCH PRÁV. *Ligový návrh novely školského zákona* [online]. 16. ledna 2015. [cit. 2017-03-23] Dostupné z: <http://llp.cz/2015/01/ligovy-navrh-novely-skolskeho-zakona/>

MANDELA, Nelson. *Address by Nelson Mandela at St. John's School, Johannesburg* [online], 2003, [cit. 2017-03-13] Dostupné z: MANDELA, Nelson. *Address by Nelson Mandela at St. John's School, Johannesburg* [online], 2003, [cit. 2017-03-13] Dostupné z:

http://www.mandela.gov.za/mandela_speeches/2003/0311_stjohns.htm

MENTAL DISABILITY ADVOCACY CENTER (MDAC), 2014. *Klecová lůžka a používání omezovacích prostředků v českých psychiatrických zařízeních* [online]. [cit. 2017-03-06]. ISBN 978-963-89303-7-8. Dostupné z:

http://www.mdac.org/sites/mdac.info/files/klecova_luzka_a_pouzivani_omezovacich_prostredku.pdf

MORAVEC, Ondřej. *Ústavněprávní ochrana práva na vzdělání* [online]. Poznámka pod čarou č. 29; [cit. 2017-03-24]. Dostupné z:

http://www.hjf.cz/downloads/dokumenty/ustavnepravni-ochrana-prava-na_.pdf

MRÁZKOVÁ, Jana a Jana ZAPLETALOVÁ, 2016. *Metodika pro nastavování katalogu podpůrných opatření ve školách ve spolupráci se školskými poradenskými zařízeními* [online]. Praha: NÚV, s. 37-40. ISBN 978-80-7481-085-5. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z:

http://www.nuv.cz/uploads/Methodika_pro_nastavovani_podpurnych_opatreni_unor_2016.pdf

MŠMT. *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016 - 2018* [online]. © 2013 – 2017 MŠMT, s. 8. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z:

http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/apiv_2016_2018.pdf

MŠMT. *Plán opatření pro výkon rozsudku evropského soudu pro lidská práva v případě D. H. a ostatní proti České republice "Rovné příležitosti"* [online]. 27. listopadu 2012. © 2013 – 2017 MŠMT, s. 7 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/file/25872/download/>

MŠMT. *Stanovisko MŠMT k možnostem činnosti stávajících základních škol praktických po 1. 9. 2016* [online]. © 2013 – 2017 MŠMT [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38993/download/>

MŠMT. *Statistické ročenky školství: výkonové ukazatele* [online]. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

MŠMT. *Zpráva ze zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 2016/17* [online]. Praha, listopad 2016 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <https://goo.gl/0ezeK3>

NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ (NÚV). *Školská poradenská zařízení (ŠPZ)* [online]. © 2011 – 2017 NÚV - Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/skolska-poradenska-zarizeni>

NÚV. *Rámcové vzdělávací programy* [online]. © 2011 – 2017 NÚV - Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

NÚV. *Zřizovací listina NÚV, Dodatek č. 3* [online]. © 2011 – 2017 NÚV - Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/785_1_1/

OSN. *We can end poverty: Millenium development goals and beyond* [online], 2016, [cit. 2017-03-19] Dostupné z: <http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml>

RADA EVROPY. *2008 Janusz Korczak Lecture "The child's best interest: a generally applicable principle"* [online]. 9. září 2008. CommDH(2008)24 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806da904>

RADA STŘEDOČESKÉHO KRAJE. *Programové prohlášení Rady Středočeského kraje* [online]. Copyright © 2016 ANO [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/stredocesky-kraj/aktuality/novinky/programove-prohlaseni-rady-stredoceskeho-kraje-32768.shtml>

TRACHTOVÁ, Zdeňka. *Začlenil se a má jedničky, říká matka autisty, jež vyhrála spor se školou* [online]. © Copyright 2017 Naděje pro Autismus, 18. března 2016 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.nadejeproautismus.cz/zaclenil-se-ma-jednicku-rika-matka-autisty-jez-vyhrala-spor-se-skolou/>

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. 2016. *Výroční zpráva o ochraně před diskriminací*. [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2017-03-06]. ISBN 978-80-87949-30-6. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/2015-DIS-vyrocní-zprava.pdf

VOP. *Přečtěte si samostatnou výroční zprávu o ochraně před diskriminací za rok 2015* [online]. 22. srpna 2016. [cit. 2017-03-23] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2016/prectete-si-samostatnou-vyrocní-zpravu-o-ochrane-pred-diskriminaci-za-rok-2015/>

VOP. *Sedm let od rozsudku proti České republice a nic se nezměnilo* [online]. 14. listopadu 2014. [cit. 2017-03-23] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2014/sedm-let-od-rozsudku-proti-ceske-republice-a-nic-se-nezmenilo/>

VOP. *Výroční zpráva o ochraně před diskriminací...* [online], 2016-. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv. [cit. 2017-03-23] ISBN 978-80-87949-30-6. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/2015-DIS-vyrocní-zprava.pdf

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální* [online]. Odbor 61 MŠMT ČR pod vedením Jiřího Pilaře a Marty Teplé. Červenec 2008 [cit. 2017-03-27]. Dostupné zde: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/PDF/RVP_ZSS_FINAL_31_7_2008.pdf

Ostatní

INFOSOUD. Informace o stavu řízení [online]. Ministerstvo spravedlnosti [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: [://goo.gl/sj46DB](http://goo.gl/sj46DB)

MŠMT ČR. Směrnice Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení (č.j. 13 710/2001-24), č. 18/2002/n VěMŠMT.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Projev ministra školství a osvěty prof. Zdeňka Nejedlého a text zákona o základní úpravě jednotného školství*. 1948. Péčí tiskového oddělení presidia MŠO vydalo Státní nakladatelství v Praze. Čkm. 595-149.

NEJVYŠŠÍ SOUD USA. *Atkins v. Virginia*, 536 U.S. 304 (2002), No. 00-8452. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/536/304/case.html>

NEJVYŠŠÍ SOUD USA. *Ford v. Wainwright*, 477 U.S. 399 (1986), No. 85-5542. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/477/399/case.html>

SLOVENSKO. Zákon č. 245/2008 Z. z., školský zákon.

VLÁDA ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 138/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon), ve znění zákona č. 188/1988 Sb., zákona č. 171/1990 Sb., zákona č. 522/1990 Sb., zákona č. 134/1993 Sb., zákona č. 190/1990 Sb., zákona č. 331/1993 Sb., nálezu Ústavního soudu České republiky č. 49/1994 Sb. a zákona č. 256/1994 Sb., a zákon České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění zákona České národní rady č. 31/1984

Sb., zákona České národní rady č. 390/1991 Sb. a zákona č. 190/1993 Sb., č. 138/1995 Dz.

VLÁDA ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), č. 561/2004 Dz.

WAGNEROVÁ, Eliška. *Odlišné stanovisko k nálezu Ústavního soudu* ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04.

Seznam zkratek

- Antidiskriminační zákon** – zákon č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon
- ČSÚ** – Český statistický úřad
- ESLP** – Evropský soud pro lidská práva
- EU** – Evropská unie
- EÚLP** – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Inkluzivní novela školského zákona** – Zákon č. 82/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon
- Listina** – Listina základních práv a svobod
- LZPEU** – Listina základních práv Evropské unie
- MOP** – Mezinárodní organizace práce
- MŠMT** – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
- NPV** – Národní program vzdělávání
- NSS** – Nejvyšší správní soud
- OSPOD** – Orgán sociálně-právní ochrany dětí
- RVP** – Rámcový vzdělávací program
- Soudní řád správní** – Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
- Správní řád** – Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
- Školský zákon** – Zákon č. 561/2004., Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání
- Školský zákon z roku 1953** – Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů
- Školský zákon z roku 1960** – Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání
- Školský zákon z roku 1978** – Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol
- Školský zákon z roku 1984** – Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol
- ŠVP** – Školní vzdělávací program
- Úmluva OSN** – Úmluva o právech osob se zdravotním postižením
- ÚS** – Ústavní soud České republiky
- Ústava** – Ústava České republiky
- Veřejná ochránkyně práv (VOP)** – veřejný ochránce práv dle zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv.
- WHO** – World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)
- Zákon o jednotné škole** – Zákon č. 95/1948, o základní úpravě jednotného školství

Shrnutí

Tématem práce jsou ústavněprávní záruky práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání. Osoby se zdravotním postižením, tělesným i duševním, tvoří významnou část společnosti. Jako specifický subjekt lidských práv jsou však tyto osoby pojímány až v druhé polovině 20. století, a to nejprve jako subjekty ochrany a sociálního zabezpečení, teprve později s cílem plného zapojení těchto osob do společnosti. Nejvýznamnějším mezinárodním instrumentem na tomto poli je Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, která byla přijata na půdě OSN v roce 2006.

Právo na vzdělání je důležitým lidským právem, které vyvěrá z lidské důstojnosti. Vzdělání předpokladem pro výkon dalších práv a je jedním z klíčových prostředků k začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti. Zdravotní postižení může být často překážkou či diskriminačním důvodem v přístupu ke vzdělání. Proto je nutné v této oblasti věnovat osobám se zdravotním postižením zvláštní pozornost.

Cílem práce je pojmenovat hlavní ústavněprávní záruky práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání. Pramenem těchto záruk je jednak Listina základních práv a svobod s ohledem na judikaturu Ústavního soudu. Práce ale zohledňuje i záruky vyplývající z mezinárodních lidskoprávních úmluv, jichž je Česká republika smluvní stranou, včetně judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Ústavněprávní záruky jsou v práci rozděleny do těchto skupin: dostupnost, fyzická a ekonomická přístupnost, obsahová a formální vhodnost a přizpůsobivost vzdělávání, dále důraz na nejlepší zájem dítěte a soudní přezkum rozhodování o právu na vzdělání.

Dále se práce zabývá českou právní úpravou a jejím dynamickým vývojem, který nastal zejména po rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D.H. a ostatní proti České republice*. Současná právní úprava vzdělávání osob se zdravotním postižením na základní úrovni, které se tato práce věnuje především, je obsažena zejména ve školském zákoně a jeho prováděcích předpisech. Práce hodnotí tuto právní úpravu z hlediska výše jmenovaných ústavněprávních záruk práva zdravotně postižených na přístup ke vzdělání.

Summary

The topic of the thesis are constitutional guarantees of the right of persons with disabilities to education. Both physically and mentally disabled persons form a significant part of the society. However, they have not been considered a specific subject of human rights until the second half of the 20th century. At first, they were protected as a subject of social security and charity. Nowadays the regulation is focused on social inclusion of persons with disabilities. The most important international legal instrument in this field is the Convention on the Rights of Persons with Disabilities which was adopted by the United Nations in 2006.

The right to education is a substantial human right and it arises from human dignity itself. Education is also a requisite for the execution of other rights and it is a key means for social inclusion of persons with disabilities. Disability can often be an obstacle or a reason for discrimination in access to education. Thus it is necessary to pay special attention to persons with disabilities in this field.

The aim of the thesis is to name the main constitutional guarantees of the right of disabled persons to education. The source of these guarantees is the Charter of Fundamental Rights and Freedoms with regard to the Constitutional Court's practice. The thesis also considers the guarantees emerging from international human rights conventions of which the Czech Republic is a signatory, including the European Court of Human Rights case law. The constitutional guarantees could be organized into these clusters: availability, accessibility, acceptability and adaptability of education, emphasis on the child's best interest and judicial review of education-related decision-making.

Moreover the thesis deals with Czech regulation and its dynamic evolution, which was triggered especially by the decision the European Court of Human Rights in the case *D.H. and others v. Czech Republic*. The current education of disabled persons regulation on elementary level is contained mainly in The Education Act and its implementing regulations. The theses assesses the regulation through the optics of the aforementioned constitutional guarantees of the rights of disabled person to education.

Přílohy

Příloha č. 1: Odpověď NÚV na žádost o informace, č.j. 275-2017/NUV, ze dne 15. března 2017.

Vážená paní
Laura Haiselová

Č. j. 275-2017/NUV

V Praze dne 15. 3. 2017

Věc: Žádost o informace
podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím

Vážená paní Haiselová,
na základě Vaší žádosti ze dne 3. 3. 2017 o poskytnutí informací k činnosti revizního pracoviště
Vám sděluji následující:

1. NÚV je zmocněn k revizní činnosti dle § 16b školského zákona úpravou Zřizovací listiny NÚV.
Tyto dokumenty jsou na webových stránkách NÚV www.nuv.cz v části Povinně zveřejňované
údaje.

2. **Kolik žádostí o revizi** poradenských a diagnostických zařízení dle § 16b školského zákona NÚV
obdržel od doby svého pověření touto činností?

NÚV obdržel k dnešnímu dni 15 žádostí.

3. **Kolik bylo doposud vydáno revizních zpráv**, které nahrazují revidovanou zprávu nebo
doporučení?

Dosud bylo vydáno 11 revizních zpráv.

4. Přistoupil někdy NÚV k revizi **bez žádosti, tedy z moci úřední**? Pokud ano, v kolika případech
se tak stalo?

Ne.

S pozdravem
PhDr. Jana Zapletalová
Náměstkyně NÚV

NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ,
školské poradenské zařízení a zařízení pro
další vzdělávání pedagogických pracovníků
WEILOVA 1271/6, 102 00 PRAHA 10

BANKOVNÍ SPOJENÍ: ČNB Praha 1
č. ú.: 73833011/0710, IČ: 00022179

Název práce / The title

Název práce: Ústavněprávní záruky práva na přístup ke vzdělání se zaměřením na osoby se zdravotním postižením

The title: Constitutional Guarantees of the Right to Access to Education with Focus on Persons with Disabilities

Klíčová slova / Key words

Klíčová slova: zdravotní postižení, právo na vzdělání, ústavní právo;

Key words: disability, right to education, constitutional law;